

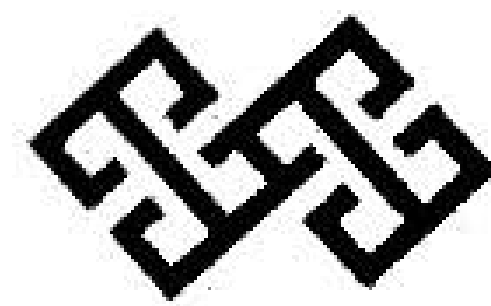
NOVRUZ

Azərbaycan xalq bayramı

NOVRUZ

NOVRUZ

NOVRUZ

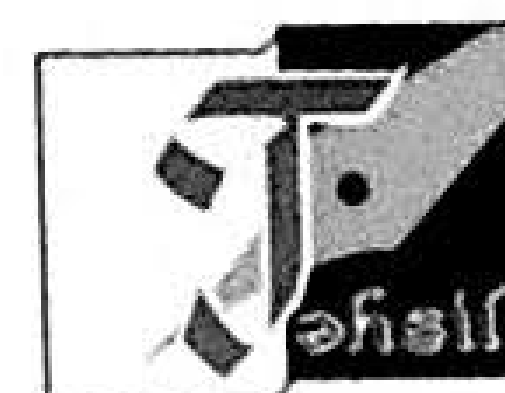
Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

Azərbaycan xalq bayramı

NOVRUZ

bələdçi kitab

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

BAKİ – 2011

828.92 - 728

T (a2)
A99

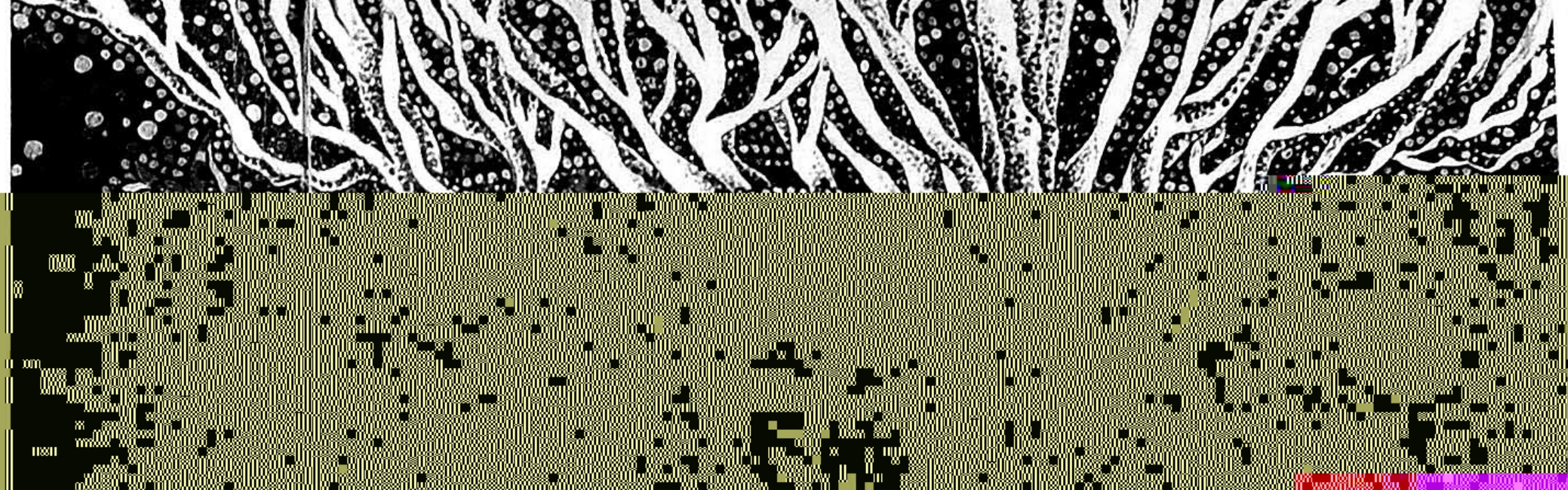
Copyright © 2004 by John Wiley & Sons, Inc.

www.scribd.com

[illegible]

1. **Introduction**
 2. **Background**
 3. **Methodology**
 4. **Results**
 5. **Discussion**
 6. **Conclusion**
 7. **References**
 8. **Appendix**
 9. **Notes**
 10. **References**
 11. **Appendix**
 12. **Notes**
 13. **References**
 14. **Appendix**
 15. **Notes**
 16. **References**
 17. **Appendix**
 18. **Notes**
 19. **References**
 20. **Appendix**
 21. **Notes**
 22. **References**
 23. **Appendix**
 24. **Notes**
 25. **References**
 26. **Appendix**
 27. **Notes**
 28. **References**
 29. **Appendix**
 30. **Notes**
 31. **References**
 32. **Appendix**
 33. **Notes**
 34. **References**
 35. **Appendix**
 36. **Notes**
 37. **References**
 38. **Appendix**
 39. **Notes**
 40. **References**
 41. **Appendix**
 42. **Notes**
 43. **References**
 44. **Appendix**
 45. **Notes**
 46. **References**
 47. **Appendix**
 48. **Notes**
 49. **References**
 50. **Appendix**
 51. **Notes**
 52. **References**
 53. **Appendix**
 54. **Notes**
 55. **References**
 56. **Appendix**
 57. **Notes**
 58. **References**
 59. **Appendix**
 60. **Notes**
 61. **References**
 62. **Appendix**
 63. **Notes**
 64. **References**
 65. **Appendix**
 66. **Notes**
 67. **References**
 68. **Appendix**
 69. **Notes**
 70. **References**
 71. **Appendix**
 72. **Notes**
 73. **References**
 74. **Appendix**
 75. **Notes**
 76. **References**
 77. **Appendix**
 78. **Notes**
 79. **References**
 80. **Appendix**
 81. **Notes**
 82. **References**
 83. **Appendix**
 84. **Notes**
 85. **References**
 86. **Appendix**
 87. **Notes**
 88. **References**
 89. **Appendix**
 90. **Notes**
 91. **References**
 92. **Appendix**
 93. **Notes**
 94. **References**
 95. **Appendix**
 96. **Notes**
 97. **References**
 98. **Appendix**
 99. **Notes**
 100. **References**

© 2006 The Authors
Journal compilation © 2006 Blackwell Publishing Ltd

www.sagepub.com
www.sagepub.com/usa
www.sagepub.com/uk
www.sagepub.com/india
www.sagepub.com/australia
www.sagepub.com/asia
www.sagepub.com/latinamerica
www.sagepub.com/afrika

gln mltm;
 ftr_mltm ftrmmltmm
 ftrmmmm;
 mltmmmmmmmmmmmmmmmmmm

1. *U.S. National Highway Traffic Safety Board*
 2. *U.S. Department of Transportation*
 3. *U.S. Department of Justice*
 4. *U.S. Department of Health and Human Services*
 5. *U.S. Department of Education*
 6. *U.S. Department of Labor*
 7. *U.S. Department of Agriculture*
 8. *U.S. Department of the Interior*
 9. *U.S. Department of the Environment*
 10. *U.S. Department of the Treasury*
 11. *U.S. Department of the State*
 12. *U.S. Department of Defense*
 13. *U.S. Department of Veterans Affairs*
 14. *U.S. Department of Social Security*
 15. *U.S. Department of Housing and Urban Development*
 16. *U.S. Department of Energy*
 17. *U.S. Department of Commerce*
 18. *U.S. Department of Justice*
 19. *U.S. Department of Health and Human Services*
 20. *U.S. Department of Education*
 21. *U.S. Department of Labor*
 22. *U.S. Department of Agriculture*
 23. *U.S. Department of the Interior*
 24. *U.S. Department of the Environment*
 25. *U.S. Department of the Treasury*
 26. *U.S. Department of the State*
 27. *U.S. Department of Defense*
 28. *U.S. Department of Veterans Affairs*
 29. *U.S. Department of Social Security*
 30. *U.S. Department of Housing and Urban Development*
 31. *U.S. Department of Energy*
 32. *U.S. Department of Commerce*
 33. *U.S. Department of Justice*
 34. *U.S. Department of Health and Human Services*
 35. *U.S. Department of Education*
 36. *U.S. Department of Labor*
 37. *U.S. Department of Agriculture*
 38. *U.S. Department of the Interior*
 39. *U.S. Department of the Environment*
 40. *U.S. Department of the Treasury*
 41. *U.S. Department of the State*
 42. *U.S. Department of Defense*
 43. *U.S. Department of Veterans Affairs*
 44. *U.S. Department of Social Security*
 45. *U.S. Department of Housing and Urban Development*
 46. *U.S. Department of Energy*
 47. *U.S. Department of Commerce*
 48. *U.S. Department of Justice*
 49. *U.S. Department of Health and Human Services*
 50. *U.S. Department of Education*
 51. *U.S. Department of Labor*
 52. *U.S. Department of Agriculture*
 53. *U.S. Department of the Interior*
 54. *U.S. Department of the Environment*
 55. *U.S. Department of the Treasury*
 56. *U.S. Department of the State*
 57. *U.S. Department of Defense*
 58. *U.S. Department of Veterans Affairs*
 59. *U.S. Department of Social Security*
 60. *U.S. Department of Housing and Urban Development*
 61. *U.S. Department of Energy*
 62. *U.S. Department of Commerce*
 63. *U.S. Department of Justice*
 64. *U.S. Department of Health and Human Services*
 65. *U.S. Department of Education*
 66. *U.S. Department of Labor*
 67. *U.S. Department of Agriculture*
 68. *U.S. Department of the Interior*
 69. *U.S. Department of the Environment*
 70. *U.S. Department of the Treasury*
 71. *U.S. Department of the State*
 72. *U.S. Department of Defense*
 73. *U.S. Department of Veterans Affairs*
 74. *U.S. Department of Social Security*
 75. *U.S. Department of Housing and Urban Development*
 76. *U.S. Department of Energy*
 77. *U.S. Department of Commerce*
 78. *U.S. Department of Justice*
 79. *U.S. Department of Health and Human Services*
 80. *U.S. Department of Education*
 81. *U.S. Department of Labor*
 82. *U.S. Department of Agriculture*
 83. *U.S. Department of the Interior*
 84. *U.S. Department of the Environment*
 85. *U.S. Department of the Treasury*
 86. *U.S. Department of the State*
 87. *U.S. Department of Defense*
 88. *U.S. Department of Veterans Affairs*
 89. *U.S. Department of Social Security*
 90. *U.S. Department of Housing and Urban Development*
 91. *U.S. Department of Energy*
 92. *U.S. Department of Commerce*
 93. *U.S. Department of Justice*
 94. *U.S. Department of Health and Human Services*
 95. *U.S. Department of Education*
 96. *U.S. Department of Labor*
 97. *U.S. Department of Agriculture*
 98. *U.S. Department of the Interior*
 99. *U.S. Department of the Environment*
 100. *U.S. Department of the Treasury*
 101. *U.S. Department of the State*
 102. *U.S. Department of Defense*
 103. *U.S. Department of Veterans Affairs*
 104. *U.S. Department of Social Security*
 105. *U.S. Department of Housing and Urban Development*
 106. *U.S. Department of Energy*
 107. *U.S. Department of Commerce*
 108. *U.S. Department of Justice*
 109. *U.S. Department of Health and Human Services*
 110. *U.S. Department of Education*
 111. *U.S. Department of Labor*
 112. *U.S. Department of Agriculture*
 113. *U.S. Department of the Interior*
 114. *U.S. Department of the Environment*
 115. *U.S. Department of the Treasury*
 116. *U.S. Department of the State*
 117. *U.S. Department of Defense*
 118. *U.S. Department of Veterans Affairs*
 119. *U.S. Department of Social Security*
 120. *U.S. Department of Housing and Urban Development*
 121. *U.S. Department of Energy*
 122. *U.S. Department of Commerce*
 123. *U.S. Department of Justice*
 124. *U.S. Department of Health and Human Services*
 125. *U.S. Department of Education*
 126. *U.S. Department of Labor*
 127. *U.S. Department of Agriculture*
 128. *U.S. Department of the Interior*
 129. *U.S. Department of the Environment*
 130. *U.S. Department of the Treasury*
 131. *U.S. Department of the State*
 132. *U.S. Department of Defense*
 133. *U.S. Department of Veterans Affairs*
 134. *U.S. Department of Social Security*
 135. *U.S. Department of Housing and Urban Development*
 136. *U.S. Department of Energy*
 137. *U.S. Department of Commerce*
 138. *U.S. Department of Justice*
 139. *U.S. Department of Health and Human Services*
 140. *U.S. Department of Education*
 141. *U.S. Department of Labor*
 142. *U.S. Department of Agriculture*
 143. *U.S. Department of the Interior*
 144. *U.S. Department of the Environment*
 145. *U.S. Department of the Treasury*
 146. *U.S. Department of the State*
 147. *U.S. Department of Defense*
 148. *U.S. Department of Veterans Affairs*
 149. *U.S. Department of Social Security*
 150. *U.S. Department of Housing and Urban Development*
 151. *U.S. Department of Energy*
 152. *U.S. Department of Commerce*
 153. *U.S. Department of Justice*
 154. *U.S. Department of Health and Human Services*
 155. *U.S. Department of Education*
 156. *U.S. Department of Labor*
 157. *U.S. Department of Agriculture*
 158. *U.S. Department of the Interior*
 159. *U.S. Department of the Environment*
 160. *U.S. Department of the Treasury*
 161. *U.S. Department of the State*
 162. *U.S. Department of Defense*
 163. *U.S. Department of Veterans Affairs*
 164. *U.S. Department of Social Security*
 165. *U.S. Department of Housing and Urban Development*
 166. *U.S. Department of Energy*
 167. *U.S. Department of Commerce*
 168. *U.S. Department of Justice*
 169. *U.S. Department of Health and Human Services*
 170. *U.S. Department of Education*
 171. *U.S. Department of Labor*
 172. *U.S. Department of Agriculture*
 173. *U.S. Department of the Interior*
 174. *U.S. Department of the Environment*
 175. *U.S. Department of the Treasury*
 176. *U.S. Department of the State*
 177. *U.S. Department of Defense*
 178. *U.S. Department of Veterans Affairs*
 179. *U.S. Department of Social Security*
 180. *U.S. Department of Housing and Urban Development*
 181. *U.S. Department of Energy*
 182. *U.S. Department of Commerce*
 183. *U.S. Department of Justice*
 184. *U.S. Department of Health and Human Services*
 185. *U.S. Department of Education*
 186. *U.S. Department of Labor*
 187. *U.S. Department of Agriculture*
 188. *U.S. Department of the Interior*
 189. *U.S. Department of the Environment*
 190. *U.S. Department of the Treasury*
 191. *U.S. Department of the State*
 192. *U.S. Department of Defense*
 193. *U.S. Department of Veterans Affairs*

novruz Azərbaycan xalq bayramı

ÜMUMİ
QURULUŞ

"Novruz bayramı ürəklərdə saf duyğuların oyanması, insanlar arasında səmimiyyət, mehribanlıq və qardaşlıq tellərinin möhkəmlənməsi, onların bir-birinə qayğı və diqqətinin artırılması üçün gözəl zəmin yaradır. Yaxınların yad olunması, umu-küsülərin, kin-küdurətlərin aradan qaldırılması, cəmiyyətdə qarşılıqlı xoş münasibətlərin bərqərar olması Novruzun əsrlərin süzgəcindən keçərək formalaşmış gözəl ənənələrindəndir".

HEYDƏR ƏLİYEV,
Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri

"Ailə dəyərləri, bizim milli mənəvi dəyərlərimiz, ənənələrimiz, bizim mədəniyyətimiz, tariximiz - bütün bunlar Azərbaycan xalqını qorumuşdur. Uzun illər, əsrlər boyu biz başqa ölkələrin tərkibində yaşamışıq. Ancaq milli xüsusiyyətlərimizi itirməmişik. Assimilyasiyaya düşər olmamışıq, öz dilimizi, adət ənənələrimizi, milli bayramlarımızı qoruyub saxlamışıq".

İLHAM ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Kitabın içindəkilər

Əbülfəs Qarayev, Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm naziri 9	Xıdır nəğməsi 114
Tükənməz qüdrət 15	Sağın nəğməsi 115
Novruzun Vətəni Azərbaycan 28	Nehrə nəğməsi 116
Elə ki fəslə yaz olur... 38	Cəhrə nəğməsi 117
Yeddi çərşənbə 42	Dünyanı yaz yaşadır 120
Su çərşənbəsi 44	Novruz geyimləri 122
Od çərşənbəsi 52	Bayram təmizkarlığı 124
Yer çərşənbəsi 54	Novruz çiçək və gülləri 126
Yel çərşənbəsi 60	Bayram xonçası 128
Qızıl suyuna çəkilməmiş gün 66	Novruz təranələri 130
Göylərdə Novruz izi 70	Yaz bayramı - saz bayramı 132
İlaxır çərşənbə 72	Muğam sovgatı 134
Xoşbəxtliyin ad günü 76	Meyxana 138
Bayram hazırlığı 80	Tamaşa və oyunlar 140
Bakıda rəsmi Novruz Bayramı 82	Cıdır 142
Təzə gün - təzə qan 102	Zorxana 144
Tonqal qalama 106	Yumurta döyüşü 146
Səməni göyərtmək 108	Papaqatdı 148
Novruz nəğmələri 110	Falabaxma 150
Sayaçı nəğməsi 112	Novruz Bayramının süfrəsi 160
Əkinçi nəğməsi 113	Nuş olsun 164
	Novruz yazıları 180
	Əziz oxucu! 207

ƏBÜLFƏS QARAYEV
Azərbaycan Respublikasının
Mədəniyyət və Turizm naziri

“İnsanları baharın gəlməsi, təbiətin oyanması, həyatın canlanması ilə müjdələyən Novruz bayramı ən qədim dövrlərdən bəri xalqımızın sevinc, şadlıq bayramı olmuş, tariximizin müxtəlif dövrlərində bəzi təzyiqlərə, maneələrə məruz qalmasına baxmayaraq, bu günə qədər gəlib çatmışdır.

Bu milli bayramın indi dövlət səviyyəsində qeyd olunması Azərbaycanın müstəqilliyinin bəhrələrindəndir”.

Ümummilli lider, Azərbaycan xalqının mədəni-mənəvi təkamülündə misilsiz xidmətlər göstərən qüdrətli rəhbər Heydər Əliyevin Novruz bayramı haqqında söylədiyi bu dəyərli fikirdə

qədim ümumxalq təntənəsinin, adət, ənənə və mərasimlər sisteminin mahiyyəti, tarixi inkişafı və çağdaş təsir gücü dəqiq və dolğun ifadə olunmuşdur. Novruz yalnız Azərbaycan xalqının deyil, türk dillərində danışan yüz milyonlarla insanın, Orta Şərq ölkələri əhalisinin ən möhtəşəm bayramıdır. Bu təntənəli el şənliklərinin keçirildiyi ölkələrdə hər kəsin yaddaşı və həyatı Novruzla bağlıdır.

Novruz bayramının yaşını dünyanın, insanlığın yaşı ilə bərabər tutanlar səhv etmərlər. Çünki məhz bu bayramda ən qədim zamanlara məxsus adət, ənənə və mərasimlərin, inancların, bir sözlə, fundamental dünyagörüşünün izlərini müşahidə etmək mümkündür.

Novruz bayramının qeyd edilməsini yalnız folklor ənənələrinin, məişət rituallarının yaşadılması ilə bağlamaq olmaz, eyni zamanda onun elmi əsaslarının mövcudluğunu diqqət mərkəzinə çəkmək lazım gəlir. Novruz gecə ilə gündüzün bərabərləşdiyi, şaxtalı-qarlı qışın öz yerini yeni ilin məhsulunun əsasını qoyan yaz fəslinə verdiyi bir vaxtın başlanğıcıdır. Novruz insan ümidlərinin bayramıdır. Novruz xeyirxahlıq, dostluq, birlik rəmzidir. Novruz həm də böyük mədəniyyət bayramıdır. Müasir Azərbaycan mədəniyyəti, incəsənət və ədəbiyyatının elə bir istiqaməti yoxdur ki, hansı bir şəkildə özünü Novruz bayramının ənənələr zəncirində az və ya çox dərəcədə göstərməsin. Təsədüfi deyil ki, xalqımızın bir çox nəğmələri, nağılları, milli oyun və meydan tamaşaları, saysız-hesabsız ağız ədəbiyyatı nümunələri, şeirlər, nəsr əsərləri, aşiq və muğam musiqisi örnəkləri, hətta rəssamlıq, kino əsərləri Novruz mövzusunu tərənnüm etmək məqsədi ilə yaradılmışdır. Novruz bayramı Azərbaycan mədəniyyətinin tam, dolğun mənzərəsini canlandırır. Milli geyimdə olan oğlanlar, qızlar xalq rəqlərini ifa edirlər, saz dinir, şair qələmə, rəssam fırçaya əl atır, milli kulinariyanın min bir neməti ən gözəl şəkildə süfrələri bəzəyir, əllərdə Novruz xonçası gəzir...

Ulu öndərimizin söylədiyi kimi, Novruz bayramı müəyyən tarixi

dövlərdə təzyiqlərə məruz qalsa da xalq tərəfindən unudulmamış, inkişaf etdirilmişdir.

Azərbaycanın müstəqillik illərində mədəniyyətin hər bir sahəsi, çoxşaxəli yaradıcılıq prosesləri ilə bir sırada Novruz bayramı da dövlət qayğısı ilə əhatə olunmuşdur. Hər il böyük təntənə ilə keçirilən Novruz bayramı münasibəti ilə rəsmi dövlət tədbirində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti şəxsən iştirak edir, xalqa müraciət ünvanlayaraq hər bir vətəndaşa xoşbəxtlik, səadət, sağlamlıq və bol ruzi arzulayır.

Belə bir xoş məqamı da qeyd etmək yerinə düşər ki, Azərbaycanda hər kəs tərəfindən ehtiramla yanaşılan, adı dünyada tanınan Heydər Əliyev Fondu milli mədəniyyətimizin inkişafı və tanınması istiqamətində neçə-neçə dəyərli layihələri həyata keçirmişdir. Saz sənətinin, muğamın, xalçaçılığın Azərbaycanın mədəni sərvəti olaraq UNESCO-nun bəşəriyyətin qeyri-maddi mədəni irsi siyahısına daxil edilməsi, habelə Novruz bayramının eyni statusa sahib olması Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti, UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü, təşkilatçılığı və gərgin zəhməti sayəsində mümkün olmuşdur.

Bütün bunlara görə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi Novruz bayramı haqqında bələdçi kitabın yaradılması və

onun Azərbaycan dili ilə yanaşı xarici dillərə tərcümə edilərək çap edilməsinə qərar vermişdir.

İnanıram ki, Novruz adət, ənənə və mərasimləri ilə əlaqədar olan mövcud

ədəbiyyatlar və örnəklər əsasında hazırlanmış kitab Azərbaycan oxucularına və ölkəmizin həyatına maraq göstərən hər bir kəsə Novruz bayramının humanist, bəşəri fəlsəfəsini çatdırma biləcəkdir.

Qızıl şəfəq əkir yerə
Gün keçəndə günortadan.
Vaxtı bölür iki yerə -
alma kimi; tən ortadan.

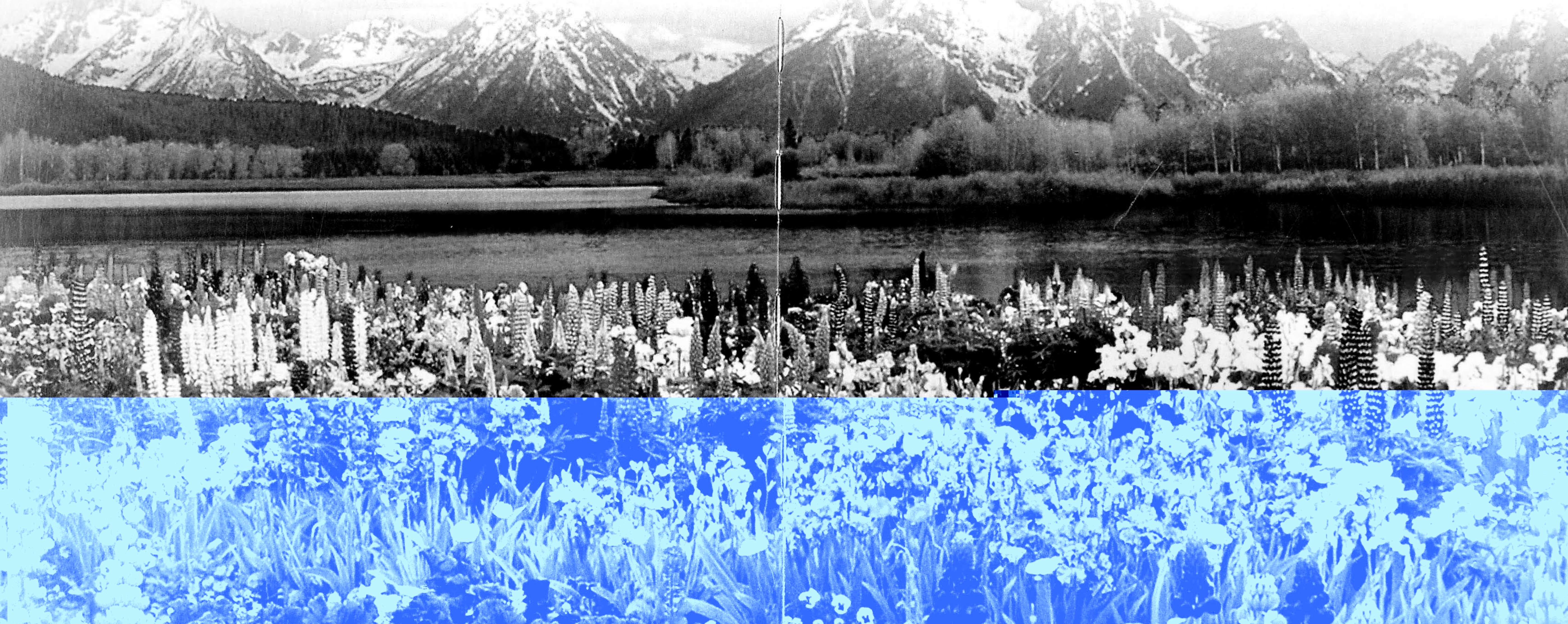
Bacaları yelə verir,
Çırpır hisi, qurumları.
Sonsuzlara bala verir,
Doyurdur ac qarınları.

Bərəkəti o gətirir;
Quzulara yemlik, pencər...
Susuyana su gətirir,
Yetimlərə məxmər pencək.

Bu dünyanın nəyi kəmdi, -
Ac gözünü doyur görüm!
Ağa kimdi, nökrər kimdi? -
Gücün çatır ayır görüm!

Suya düşür qızıl üzük;
Bəxti gülür aşiqlərin.
Yazla gələn vəfa, düzlük
Yırğalayır beşikləri.

Yaz qüdrətli bir dövlətdi,
Yer boydadı ərazisi.
Ona haqdan əmanətdi
Haqq-ədalət tərəzisi.

Azərbaycan xalq bayramı **NOVRUZ**

NOVRUZ Azərbaycan xalq bayramı

TÜKƏNMƏZ QÜDRƏT

Dünya xalqlarına məxsus çoxlu bayramlar var. Əslində, adi bir insanın ad günü də bayramdır, toy da bayramdır, insanlığın iqtisadi, siyasi, mədəni intibahına təkan verən, dünyanın mənzərəsini yaxşılığa, humanizmə doğru dəyişən tarixi hadisələrin meydana çıxardığı təqvim günləri də bayramdır.

Bayram böyük fərəh, təntənə, həmrəylik, ictimai sevinc məqamıdır.

hüququna sahib olur. Həmin bayramlarda ictimai toplumun keçib gəldiyi tarixi yol, təbiətə münasibət, maddi, mədəni, mənəvi dəyərlər, estetik görüşlər, intellektual səviyyə, yemək-içmək, geyim, davranış, inam, etiqad - başqa sözlə, canlı, dinamik həyata aid hər bir komponenti görmək imkanı yaranır. Belə unikal bayramlardan biri Novruz Bayramı

Araz qılıncı ilə ikiye bölünüb yarısı İranın, yarısı Çar Rusiyasının payına düşən, ötən əsrin əvvəllərində ikillik özgürlük qazanan, nəhayət, 20 illik tam, dönməz müstəqillik tarixinə malik olan Azərbaycan Respublikasının yerləşdiyi coğrafiya ilə qapamaq olmaz.

Həm də Novruz Bayramı təqribi hesablamalara görə dünyada yaşayan 50 milyon azərbaycanlının (Cənubi Azərbaycanda, Azərbaycan Respublikasında, Gürcüstanda, Rusiyada, Orta Asiyada, Türkiyədə, Avropa ölkələrində və s.) deyil, əksər Orta Şərq

ölkələrinin, o cümlədən türkdilli dövlətlərin əziz günüdür.

Bununla yanaşı, Novruz Bayramı bəşəriyyətin təbii, tarixi, mədəni və mənəvi həyatı ilə sıx bağlı olan adət, ənənə, habelə mərasimlərdən ibarət düşüncə-yaşam sistemlərindən biridir. "Qədim tarixə və zəngin mədəniyyətə

malik olan Azərbaycan xalqının əski çağlardan daşıyıb gətirdiyi mənəvi dəyərlər sistemində Novruz Bayramının da özünəməxsus yeri vardır. İbtidai çağlara məxsus ilkin

dünyaduyumu və arxaik mifoloji

inancılardan qaynaqlanan yazı – yeni günü qarşılama mərasimi yüzillikləri çevrələyən tarixi təkamül prosesi nəticəsində zəngin mədəni-mənəvi keyfiyyətlər qazanaraq geniş miqyasa malik xalq bayramına – Novruza çevrilmişdir. Bu baxımdan Novruz təkcə bir neçə günü əhatə edən bayram deyil, həm də uzun bir təqvim müddətini öz ətrafında cəmləşdirən irimiqyaslı mərasim kompleksidir".

(*Məhərrəm Qasımlı*)

Bəşər tarixindən məlumdur ki, insan daim təbiət və cəmiyyət aləminin

çətinliklərinə qarşı mübarizə apararaq rahat həyata qovuşmağa can atmışdır. Əslində, bu mübarizə, bu canatma həyatın özü deməkdir. Görünür elə buna görə də istisnasız olaraq bütün araşdırmaçılar sonda belə bir qənaətə gəlmişlər ki, Novruz dəyərləri ümumxalq təfəkküründə yer alan həyat modelidir.

Novruz Bayramının, onunla bağlı olan ritualların yaşını, başlanğıc nöqtəsini dəqiqləşdirmək məqsədi uğursuzluğa düşür. Novruz Bayramının ruhunda işaran elə közərtilər vardır ki, onlar insanın şüuru ilə yaşiddir.

Bu hələ azdır. Çünki qocaman təbiət insandan və şüurdan da irəli, indi milyon illərlə hesablanan, az qala sonsuz zaman axarında mövcud idi. Başqa sözlə, çox-çox qədim zamanlar ardında dünyanı buzlar, qarlar örtmüş, sonra kainatın sonsuzluğundakı canlı və mübhəm nöqtələrdən yer üzünə, bəlkə, daha hansısa canlı varlığa malik başqa göy cismlərinə hava, istilik, işıq və yağmurlar axmış, çevrə dirilib oyanmışdır.

Novruz hadisəsinin araşdırılması sahəsində özünəməxsus xidmətlər göstərən Azərbaycan tədqiqatçısı Elçin Muxtar Elxan "Yeddi çərşənbə, yeddi bayram" kitabını belə başlayır və hardasa alimin həmin fikri ilə razılaşmamaq olmur. Elçin Muxtar Elxan yazır: "Ulu babalarımızın əqidəsinə görə qış fəslə - "zimistan"-ın sərt çovğunlu günlərindən biri, müasir yanvarın 30-da Böyük Çillənin Kiçik Çillə ilə əvəzləndiyi xariqülədə

axşamdan başlayaraq xəmsin deyilən Novruza qədərki 50 gün ərzində hər çərşənbə axşamı asiman açılır və onun ən uca, IX qatı - "ərşi-əla"-dan ayrılan bir ilıq nəfəs, yaxud duman-tüstüyə bənzər xəff bir efir göy və yer üzünə süzülməyə başlayır. Bu saf hərarət get-gedə mülayimləşir, ətraf mühitdə bir ilıqlıq hiss

Azərbaycan xalq bayramı **NOVRUZ**

olunur. Əsgü yazılarda bu hərarət seli, adətən, "cəmrə" adlanır...

...Müsəlman filosoflarının iddiasına görə "cəmrə" sən demə ərşi-əlanı dolduran incə bir materiya, həddindən şəffaf alov və işıq kütləsinin adıdır".

Burada dünyanın dirilişi ilə Novruz Bayramının bir-birinə bağlılığına, lakin hər

NOVRUZ Azərbaycan xalq bayramı

yaşayan xalqların adət-ənənələr kompleksi kimi izah edilir. Məlumdur ki, insan həyatı ilk dəfə planetin isti hissəsində formalaşmışdır. Təbii həyat tərzinin meydana gətirdiyi bu mərasimlərin müəllifi də isti ölkələrin insanlarıdır. Sonralar Yer şarının digər coğrafiyalarına vavılan insanlar Novruz

Bununla yanaşı, Novruz, çörəyi, necə deyərlər, torpaqdan çıxanların bayramıdır. Təsadüfi deyil ki, heyvandarlıqla, xüsusən maldarlıq və qoyunçuluqla, həmçinin əkinçiliklə əlaqəli münasibətlər, mal-heyvanı o biri yaza sağ-salamat çıxarmaq, süd, qatıq, pendir, heyvar

gah soyuq, şaxtalı olmasını və s. təbiətdəki bu cür dəyişmələri, baş verənləri möcüzə hesab etmişdir. Onlar təbiətdə baş verən hadisələri öz istəklərinə uyğunlaşdırmaq, hətta tabe etmək naminə cürbəcür tədbirlərə əl atmışlar. Bu tədbirlər zamanı görülən işlər və bu işlərin ahənginə, ritminə uyğun olaraq avazlanan səslər-nəğmələr vəhdət halında get-gedə stabilləşməyə, bütövlükdə ayinə, mərasimə, nəhayət, bayrama çevrilməyə başlayır".

Deyildi ki, Novruz adət, ənənə və mərasimləri türkdilli xalq və dövlətlərin həyatında məxsusi bir yerə malikdir. Konkret olaraq hazırda Azərbaycan, Türkiyə, Türkmənistan, Özbəkistan, Rusiya (əsasən əhalisinin əksəriyyəti türkdilli xalqlardan ibarət olan inzibati ərazi vahidləri - Tataristan, İnqusetiya, Qaraçay, Kabardin Balkar, Dağıstan, Çeçenistan, Tuva, Altay və s.), Tacikistan, Qırğızistan, Moldova (qaqauzlar), Gürcüstan, Əfqanıstan, İran, Çin (uyğurlar) və s. xalqlar tərəfindən böyük təntənə ilə, bir sıra ölkələrdə isə dövlət səviyyəli Milli bayram qismində qeyd olunur.

Azərbaycan dövlətinin də tam dəstək verdiyi, Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri, millət vəkili Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsçüsü olduğu təkliflərdən biri 2010-cu ildə öz töhfəsini vermişdir. Zaman-zaman xalqların həyat

tərzindən bəhrələnərək yaratdıqları, bəzən dini, bəzən lokal milli don geydirilən, bəzən imperialist məqsədli qorunulduğunu iddia edən, terrora məruz qoyduğu Novruz bu gün bəşəriyyətin qeyri maddi-mədəni irsi olaraq UNESCO tərəfindən qeydə alınmışdır.

Tarixi və ədəbi örnəklərdən alınan bilgilərə görə Novruzun bir bayram olaraq keçirilməsi min illər boyunca ara vermədən davam etmişdir. Bəlkə də, Novruzun ən maraqlı cəhətlərindən biri onun həm fərdi, həm də ümumxalq miqyasda bayram edilməsi ilə bağlıdır.

Yazın addım-addım yaxınlaşması eyni zamanda fərdlərin və təbii ki, kütlələrin yaddaşını oyadır.

Azərbaycanın həm uzaq, həm də yaxın tarixində Novruz təntənələrinə şəhadət verən çoxsaylı misallar

mövcuddur. Bir çox şərq xalqlarında olduğu kimi burada da il təqviminin Novruzla başladığı məlumdur. XX yüzil-
liyin sonlarında Azərbaycan xalqının müstəqillik qazanması, müstəqil Azərbaycan Respublikasının bərpası Novruz Bayramının yüksək statusunu, onun xalq həyatında dəyərli yerini birdəfəlik müəyyən etmişdir. Azərbaycan xalqının ümummilli lideri, Prezident Heydər Əliyev tərəfindən Novruz Bayramı milli bayram elan olunmuşdur. Bu yüksək hüquqi status Novruzla bağlı adət-ənənə və mərasimlərin

qorunmasına, araşdırılmasına, yaşamasına və bütün zənginliyi ilə yeni nəsillərə ötürülməsinə imkan yaratmışdır.

Novruz Bayramından qaynaqlanan dünyagörüşü ümumən Azərbaycan xalqına məxsus hərtərəfli adət-ənənə və mərasimlər sistemini daha da zənginləşdirir, bütövləşdirir. Çünki Novruz bu xalqın tarixi, mədəni, mənəvi yaddaşının ayrılmaz parçasıdır. Digər adət və ənənələrlə bir sırada azərbaycanlıların ən ali, kamil keyfiyyətləri, arzu və istəkləri, düşüncələri Novruzda ifadə olunmuşdur. Elə buna görə də qədim arxeoloji, tarixi, mədəniyyət abidələrində nəinki Novruzun tükənməz enerjisi vardır, eyni

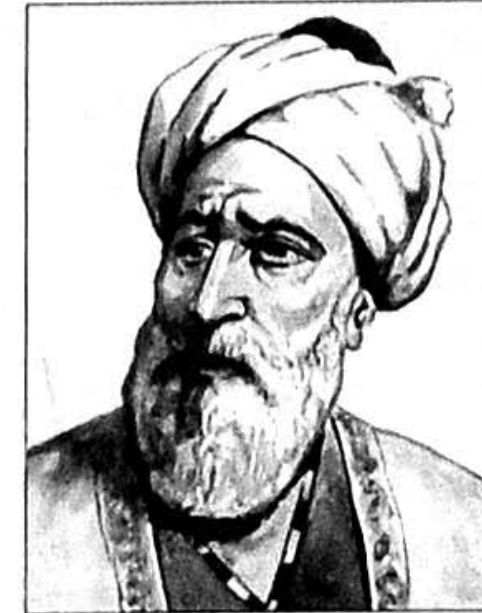
Dədə Qorqud

Nizami Gəncəvi

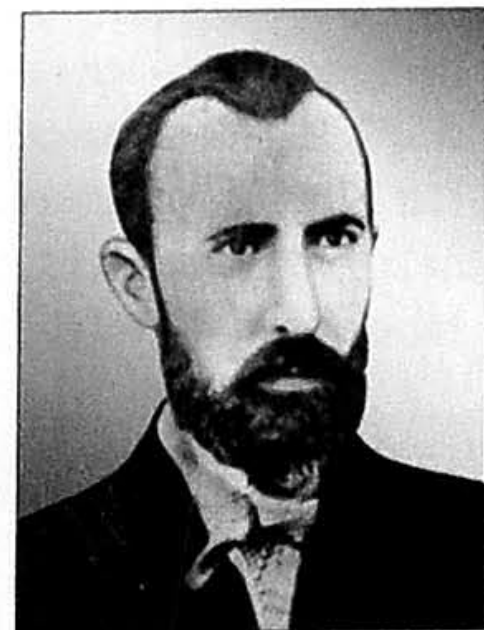
İmadəddin Nəsimi

Məhəmməd Füzuli

Salman Mümtaz

Firidun bəy Köçərli

Üzeyir Hacıbəyli

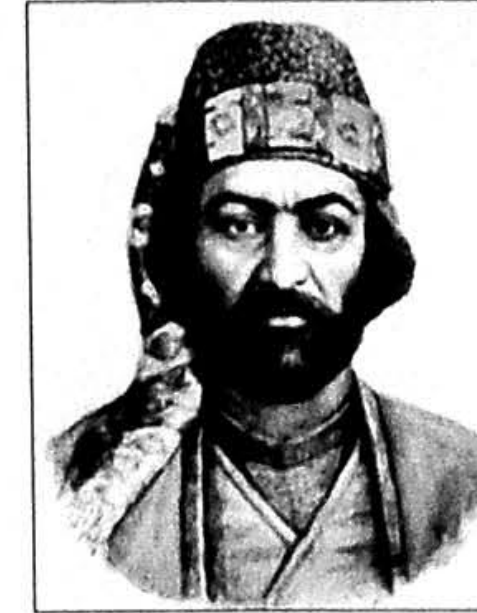
Yusif Vəzir Çəmənizəminli

Azərbaycan xalqının, demək olar ki, bütün tarixi şəxsiyyətləri Novruz bayramının mədəni-estetik məhiyyətinə dəyər vermişlər.

zamanda məhz bu bayram, cəmiyyətdə humanizm prinsiplərinin, xalq həmrəyliyi möhkəmlənməsində, milli dünyagörüşünün zənginləşməsində əvəzsiz rol oynamış və oynamaqdadır.

Xüsusilə son 200 ildə Novruz adət-ənənə və mərasimlərinin tədqiq edilməsi sahəsində Azərbaycan folklorşünaslığının xidmətləri danılmazdır. Bu bayramla əlaqədar inam, inanc, mərasim, folklor

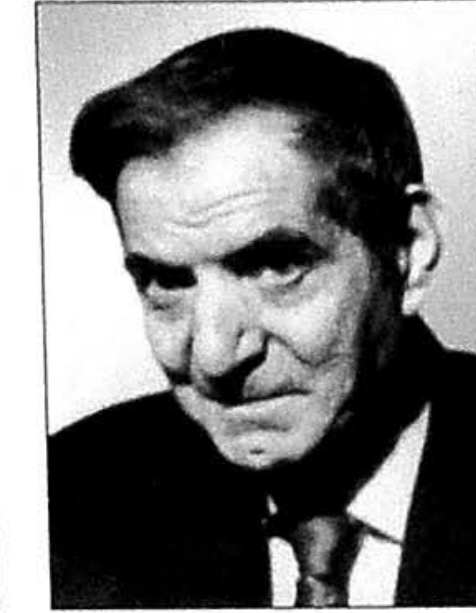
nümunələrinin toplanması, öyrənilməsi, təbliği, təhlil edilməsi işində tədqiqatçı və ədiblərdən Firidun bəy Köçərli, Yusif Vəzir Çəmənizəminli, Məmməd Əmin Rəsulzadə, Üzeyir Hacıbəyli, Məmməd Səid Ordubadi, Məmməd Hüseyin Təhmasib, Hüseyinqulu Sarabski, Salman Mümtaz, Əhliman Axundov, Məmməd Arif, Mirzə İbrahimov, Azad Nəbiyev, Əli Saləddin, Mürsəl Həkimov, Musa Adilov,

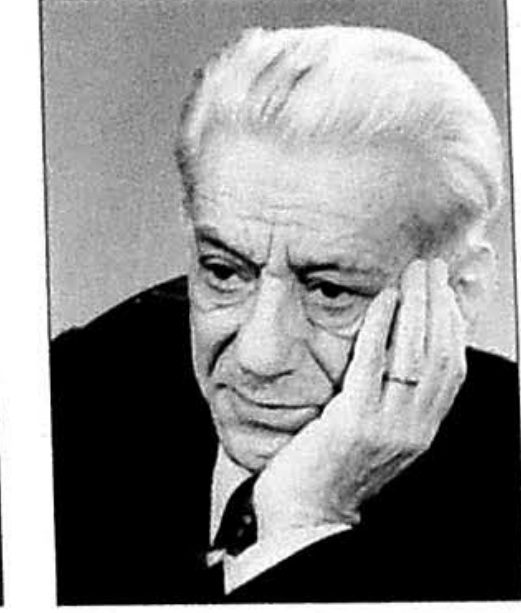
Molla Pənah Vəqif

Xurşidbanu Natəvan

Məmməd Hüseyin Şəhriyar

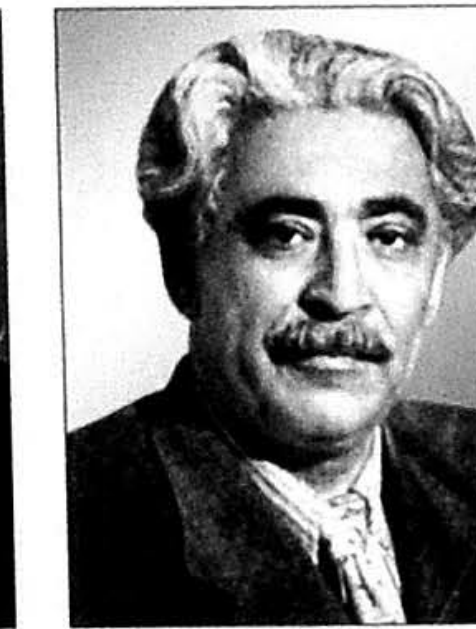
Bəxtiyar Vahabzadə

Əhliman Axundov

Mirzə İbrahimov

Səməd Vurğun

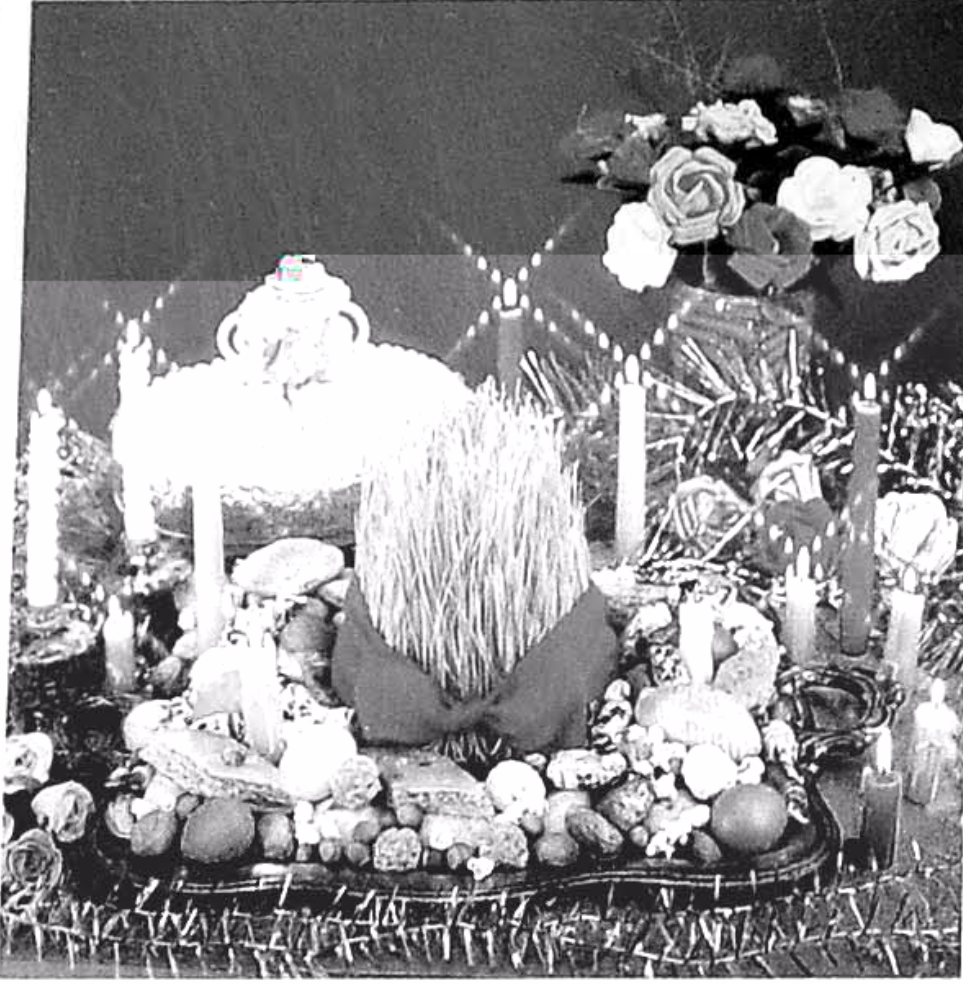
Məmməd Hüseyin Təhmasib

Elməddin Əlibəyzadə, Feyzulla Qasimzadə, Mirəli Seyidov, Bəhlul Abdulla, Elçin Aslanov (Elçin Muxtar Elxan), Teymur Bünyadov, Tofiq Babayev, Məhərrəm Qasimli, Güllü Yoloğlu və başqaları davamlı fəaliyyət göstərmiş, kitablar, ensiklopediya, etnoqrafik məqalələr silsiləsi yaratmışlar.

Belə görünə bilər ki, Novruz adət-ənənələri ilə bağlı bütün təfəsilatlar deyilmişdir. Lakin bu ilk baxışda belədir. İrəlidə deyildiyi kimi, Novruz

ümumbəşəri dəyərə malikdir, bununla bərabər o, hər bir insanın, hər bir könülün fərdi bayramıdır. Fərdi olduğuna görə də bütün ümumi cəhətlərinə, vahid və sarsılmaz strukturuna baxmayaraq, bənzərsizdir, çoxçalarlıdır. Başqa sözlə, hər fərdi baxış və nəzər nöqtəsində Novruzun məxsusi dərk, fərdi təsiri, ayrıca görüntüsü vardır. Elə bu səbəbdən də Novruz anlayışının informasiya sıqləti yazıya alınıb, tədqiqata cəlb ediləndən qat-qat çoxdur.

■ Novruz
xonçası

■ Yaz çiçəyi

■ Yumurta döyüşü

Azərbaycan xalq bayramı **NOVRUZ**

Yaz suyu gövhər kimi,
Gülü xoş xəbər kimi,
Küləyi kəhər kimi -
Yüyən, yəhəri yoxdu.

Nişanlıqdı, nəmərdi,
Başdan ayağa zərdi,
Yaz ilanı kəmərli,
Qurşa, zəhəri yoxdu.

Gülür alında yazı,
İgid öldürür nazi,
Yazda vurulan qızın
Axşam-səhəri yoxdu.

Bağa girmə minnətli,
Gözütöxlər hörmətli.
Yaz qucağı cənnətdi
Şamı, nəhan yoxdu.

Od uyuşmur, gül bitmir
Gülündə bülbül bitmir
Ayda niyə gül bitmir,
Çünki bahar yoxdu!

NOVRUZ Azərbaycan xalq bayramı

"Novruz bizim ümummilli bayramımızdır. Mən hesab edirəm ki, indi artıq müstəqil Azərbaycan üçün bu bayramdan əziz bayram ola bilməz. Ona görə də bu, bizim xalqımızın hamısını eyni dərəcədə həm sevindirməlidir, həm həvəsləndirməlidir, həm də birləşdirməlidir".

HEYDƏR ƏLİYEV,
Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri

■ Yazın yaraşığı
gül-çiçəkdi,
bir də nəğmə...

Azərbaycan xalq bayramı **NOVRUZ**

NOVRUZ Azərbaycan xalq bayramı

Gəl-gəl, a yaz günləri,
İlin əziz günləri.
Dağda ərıt qarları,
Bağda ərıt qarları.
Çaylar Daşıb sel olsun,
Taxıllar tel-tel olsun.
Ağaclar açsın çiçək,
Yarpağı ləçək-ləçək!..

NOVRUZUN VƏTƏNİ - AZƏRBAYCAN

Novruzun əzəli və əbədi beşiklərindən biri olan Azərbaycan ərazisində insanın yaranışının mərhələlərini izləmək mümkündür. Antik dövrlərə aid arxeoloji və yazılı abidələr şəhadət verir ki, Azərbaycan ən qədim insanların məskəni olmuşdur. Burada aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı üzə çıxan tarixi məişət və mədəniyyət örnəkləri - əmək alətləri, bəzək əşyaları, saxsı, tunc, dəmir işləmələr, tikililər - qalalar, hasarlar, sərdabələr, qəbir daşları və s. sübut edir ki, Odlar yurdunda bəşər sivilizasiyasının başlanğıcından, ilkin qaynaqlardan tutmuş bizim minilliklərə qədər həyat olmuşdur. Həm də bu həyat

arasıkəsilmədən davam etmişdir. İlk insanlığın və ilk mədəniyyətin formalaşdığı ərazilərdən biri olan Azərbaycan haqqında elmin müraciət edə biləcəyi bütün mövcud qaynaqlarda, hətta daşüstü yazılarda (epiqrafik) bilgilər vardır. Müasir elmin mötəbər saydığı Şumer-Akkad, Assur və Urartu, antik yunan mənbələri də bu sıradadır. "Alban tarixi" əsərinin

müəllifi, M. Kalankətlı, ərəb, fars, türk tarixçiləri, yaxın yüzilliklərin Avropa tədqiqatçıları məhz coğrafiyanın və tarixin əhəmiyyətli parçası olduğu səbəbindən Azərbaycanda baş verən hadisələrdən, bu yerlərin cazibədar həqiqətlərindən yan keçə bilməmişlər.

Azərbaycanın yerləşdiyi yerdə Qərbitir, Şərq başlayır və yaxud da əksinə. İndi kontinental iqlimə malik ərazidə ən qədim zamanlarda rütubətli və isti təbii şərait qərar tutduğuna görə canlı aləm erkən formalaşmışdır. Tarixi, etnoqrafik araşdırmalar, ortada olan dəlillər sübut edir ki, burada insanabənzər meymunların gəzib dolaşdığı ilkin çağlardan 12 milyon il keçir...

Azıx, Tağlar (Qarabağ), Zar (Kəlbəcər), Qazma (Naxçıvan), Daşsalahlı, Aveydağ (Qazax) mağara düşərgələri, sözsüz ki, yalnız azərbaycanlıların deyil, ümumən bəşəriyyətin ilk olaraq daldalandığı sığınacaqlardır. İnsanlıq var olduğuna, böyük sivilizasiyalardan keçərək bu günə yetişdiyinə görə Azərbaycan adlı ünvana borcludur.

İnikal Quruçay mədəniyyətini yaradıb hişf edən ərazilərdəki ilk insan sürülərinin Azıxa sığınıb eralar boyunca orada törəyib artdığı vaxtdan isə 1-1,2 milyon il ötür. İndi dünyanın bir çox muzeylərində, eləcə də Azərbaycanın Milli Tarix Muzeyində qorunub saxlanan, zamanın nəfəsini susqun çuxurlarında, sirli məsələlərində yaşadan daş çapacaqlar,

daşlaşmış sümüklər bir zamanlar həyat şirəsi ilə dolu idi.

Azıxda yandırılmış, əslində, heç vaxt sönməyən ocaq 700 min il yaşındadır. Buradan tapılmış Azıxantrop qadının çənəsi 400 min il bundan əvvəl susmuşdur...

İnsanın təşəkkülünü və inkişafını çərçivəyə alan bütün tarix kəsiklərində - paleolit (qədim daş dövrü), mezolit (orta daş dövrü), neolit (yeni daş dövrü), eneolit (mis-daş dövrü), tunc dövrü, orta tunc dövrü, son tunc dövrü və ilk dəmir dövrü... mərhələlərində Azərbaycan ərazisi canlı varlığın ən gərəkli, həlledici, hərəkətverici nüvəsi kimi həyat ağacının damarlarına dirilik suyu daşmışdır.

JOURNÉE INTERNATIONALE DU NOVROUZ

CONCERT DE GALA

Musiques traditionnelles et Danses folkloriques

MARDI 30 MARS 2010 À 20 HEURES
AU PALAIS DE LA MUSIQUE ET DES CONGRÈS
 Salle Schweitzer
 Place de Bordeaux - 67082 Strasbourg

- Entrée libre - Réservation préalable conseillée
 par téléphone : 03 90 22 20 90 - E-mail : e.orujova@gmail.com

qədim dinlərdən olan Zərdüştiliyin beşiyidir. Zərdüştlər oda inanırdılar. Sonrakı əsrlərdə bir az əvvəl deyildi ki kimi Azərbaycan ərazisində qüdrətli feodal dövlətlər yaranıb tarix səhifələrinə öz adlarını yazmışlar. Bunlar tarixi mənbələrdə Aratta (e.ə. III minilliyin birinci yarısı), Lullubium (e.ə. XXIII əsr), Kutium (e.ə. III minilliyin ikinci yarısı), Kummer-ekit-sak (e.ə. VII əsrin birinci yarısı), Manna, Albaniya (e.ə. IV əsr), Azərbaycan, Şirvanşahlar (b.e. IX əsr), Rəvvadilər (b.e. X əsr), Şəddadilər (b.e. X əsr), Səlcuqlar, Atabəylər və s. adlarla tanınmaqda, öyrənilməkdədir. XI-XII əsrlərdə türk etnosuna bağlı indiki Azərbaycan xalqının əmələ gəlməsi prosesi başa çatmışdır.

Azərbaycan dövlətləri, xalqları, dilləri, mədəniyyəti, etnosu, tarixi irsi, adət-ənənələri, dini, fəlsəfi, estetik, intellektual düşüncə sistemi məhz bu məkanda dünyanın qeyri-maddi mədəni irs siyahısında yer alan muğam incilərinin, saz sənətinin meydana gəlib yayılmasına imkan yaratmışdır. Belə bir şöhrətli tarix yaşayan Azərbaycan deyildi ki həm də Novruz bayramının müəlliflərindən biridir.

Azərbaycan xalqının bədii, estetik, intellektual düşüncə sistemi məhz bu məkanda dünyanın qeyri-maddi mədəni irs siyahısında yer alan muğam incilərinin, saz sənətinin meydana gəlib yayılmasına imkan yaratmışdır. Belə bir şöhrətli tarix yaşayan Azərbaycan deyildi ki həm də Novruz bayramının müəlliflərindən biridir.

Novruz adət-ənənə və mərasimlər kompleksi Azərbaycan xalqının şah əsəridir. Bu, dinamik, artan, zənginləşən rituallar sistemidir.

Azərbaycanda ilkinlik doğul köklərə malik olduğu üçün ən qədim maddi-mədəni-mənəvi sərvətlər öz tərəvətini, ecazkarlığını saxlamış, nəsillərdən nəsillərə adlayaraq bu günümüzdə yetişmişdir. Təbii ki, Novruz adət və ənənələri, baharın gəlişi, iqlimin insanın xeyrinə dəyişməsi ilə əlaqədar yaranmış mərasimləri tanıdan bu kitab tarix haqqında traktat deyil. Lakin ənənənin tarixilik xarakterini də inkar etmək olmaz. Ənənələr, bəlkə də, tarixin canlı təəcəssümü, bu gün də yaşamaqda, inkişaf etməkdə olan hüceyrələridir. Axı tarix xalqların yaşadıkları həyat haqqında elmdir. Əslində, xalqın tarixi çağdaş zamanda mövcud olan davranışları, adət və ənənələri yaradan müəllifin tərcümeyi-halının bir hissəsidir. Bu mənada Azərbaycan xalqı bəşəriyyətin ən unikal sərvətlərindən, bədii, ictimai düşüncə sistemlərindən biri olan Novruzun yaradıcısıdır. Amma, o, tək deyil, həmmüəlliflər də vardır. Onları vahid coğrafiya, tarixi-siyasi təmas və öhdəliklər, dil, din yaxınlığı, qohumluq birləşdirir. Beləliklə, Novruz ortaq mədəniyyətə malik Şərqi xalqlarının yaşam tərzinin, həyat hadisələrinə estetik münasibətin təzahürüdür.

Novruz adət-ənənə-mərasim sistemi olaraq elə bir qlobal humanizm məzmununa, elə tarixi qədimliyə və utilitar mədəni-mənəvi zənginliyə malikdir ki, bu sistem içində milli məhdudluğa yer yoxdur. Burada milliliklə bəşəriyyət iç-içədir.

Novruzun fəlsəfəsində millətlərdən, xalqlardan öncəki mədəniyyətin, həyat tərzinin və təbiətə təsir etmək istəklərinin izləri qalmaqdadır.

Novruz elə nadir anlayışdır ki, orada həm də təbiətlə insan vəhdətdədir. Lakin tarixi xronologiyanın hökmü ilə məhz Şərqi xalqları Novruz mərasimlərinin yaradılmasında, sonrakı inkişafında və onun tam bir düşüncə sisteminə çevrilməsində əla-hiddə rol oynamışdır. Ən maraqlı cəhət budur ki, Novruz fəlsəfəsində xalqların və millətlərin təşəkkülü, inkişafı kodlaşdırılmışdır. Başqa sözlə, dünya xalqları Novruz rituallarını yaşatdıqları dərəcədə, Novruz bir həyat təzi olaraq xalqların və millətlərin yaşamasına kömək etmişdir.

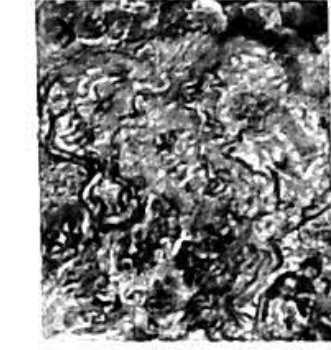
Novruz bayramının mərasimlər qrafiki ilin 50 gününü əhatə etsə də Novruz və insan təmasları bir rəmz olaraq bütün ilə, bütün fəsillərə paylanır.

Ümumi aspektdən yanaşdıqda Novruz anlayışının əsasında onu yaradıb yaşadan bütün xalqlar üçün dəyişməz olan eyni amal dayanır.

Bu, deyilişi və yazılışı olduqca sadə, amma mürəkkəb qanunauyğunluqlara malik, həyat üçün ən əsas amaldır və bu amal Novruz böyük həyatın simvoluna çevirir. Novruz həyatın sərtliklərinə, qara qorxulara, şaxtalara, boranlara, aclığa, xəstəliyə, hətta ölümə qalib gələrək, ağrı-acılardan nicat taparaq firavan, bol, işıqlı, isti, sağlam, fərəhli, ölümsüz həyata qovuşmaq üçün möhtəşəm bir dastan, şahanə bir əfsanədir.

■ Yazı salamlayır şaftalı, ərlik...

Bu baharın bir qəsdı də
Gülü dağa yeritməkdi.
Buludları nəm eləmək,
Nəm yanağı qurutmadı.

Daraq vurmadı saçlara,
Çörək verməkdi aclara.
Qəm göyərdən ağacları
Kökünəcən çürütməkdi.

Günə tutmaq ev-eşiyi,
Bağlara çəkmək keşiyi...
Ağacdən asılan beşiyi
Ehmal-ehmal yürütməkdi.

Bulud qovmaq göy üzündən,
Nur calamaq ay üzündən...
Buz qoparmaq çay üzündən,
Çəşmələri arıtmaqdi.

İlmən axdı, hana yığan,
Hanasına xına yığan,
Sıldırımını cana yığan
Şəlaləni kiritməkdi.

Dürlü-dürlü nəşəsi var,
Yaradandı – tişəsi var.
Yazın bircə peşəsi var;
Diriltməkdi, diriltməkdi.

ELƏ Kİ FƏSLİ YAZ OLUR...

“Şərq-Qərb” nəşriyyatı tərəfindən çap edilən “Novruz bayramı ensiklopediyası”nda belə bir məlumat var; Yaz gecə gündüz bərabərliyi - yeni ilin, baharın ilk gününün başlanğıcı kimi gecə ilə gündüz uzunluqlarının taraz olduğu gün (20 mart, bəzən 21 mart). Bu gün günəş göy ekvatorunu keçərək dünyanın Cənub yarımkürəsindən Şimal yarımkürəsinə adlayır. Şimal və Cənub yarımkürələri Günəş şüaları ilə eyni dərəcədə işıqlanır. Yer kürəsinin hər yerində gecə-gündüzlə bərabər olur. Ona görə də martın 21-də ekliptika ilə ekvatorun kəsişdiyi nöqtə yaz bərabərliyi adlanır. Bu, yerin şimal yarımkürəsində astronomik baharın başlanğıcıdır. Bu anda Günəş 12 ulduz bürcündən sayılan

(bu bürclərə Zodiak bürcləri - heyvanlar dairəsi deyilir) Qoç bürcünə daxil olur. Bu andan başlayaraq Yerın Günəş ətrafında hərəkət sürəti azalır və Şimal yarımkürəsində gündüzlər uzanır, gecələr qısalar”.

Buradan belə görünür ki, Novruzun elmi şəkildə izah olunan təbii əsasları vardır və bu adət, ənənə və mərasimlər hər hansı bir dini, ideoloji düşüncənin təsiri ilə deyil, təbiətdə baş verən yeniləşmə ilə əlaqədardır.

Maraqlıdır ki, bu ənənələr Novruz bayramına qədər olan 50 gün ərzində heç də bayram günündən geri qalmayan məqamlara malikdir.

Azərbaycanda vaxtın indi bizim öyrəşdiyimiz klassik bölgüsündən başqa

ənənəvi bölgüsü də vardır. Böyük çillə ilə ilin ən uzun gecələri başlayıb yanvar ayının axırınacan çəkir. Böyük çillə 40 gündür. Kiçik çillə 20 gün çəkir. Fevralın son on günü və martın ilk 20 günü Boz aydır. Çillə sözü dərd, ağrı, kədər mənasını verir və qışın şaxtalı-çovğunlu keçən müddətinə işarədir. Azərbaycanın təbii hava şəraitinin çoxəsrlik müşahidələri xalqda belə bir inam yaratmışdır ki, Boz ayın günlərində ilin bütün fəsilərinə xas olan iqlim spekterini izləmək

mümkündür. Həqiqətən də, Boz ayın içində elə günlər var ki, yaz kimi mülayim, yay kimi isti, payız kimi tutqun, qış kimi soyuqdur.

Novruz adət, ənənə və mərasimlərini, əgər belə demək mümkündürsə, çərşənbələr müəyyən edir. Çərşənbələr sanki böyük bayram tamaşasının öncədən aparılan məşqləridir. Xalq inamına görə Novruz üç yalançı və Novruz rituallarının tərkib hissəsi olan 4 gerçək çərşənbə ardıcılığı ilə qeyd edilmişdir.

YEDDİ ÇƏRŞƏNBƏ

Mənbələrdə və çağdaş zamanada qədər yaşayan mərasimlər dairəsində çərşənbələr bu qaydada sıralanır:

Əzəl Çərşənbə

Yalan Çərşənbə

Xəbər Çərşənbə

Su Çərşənbəsi

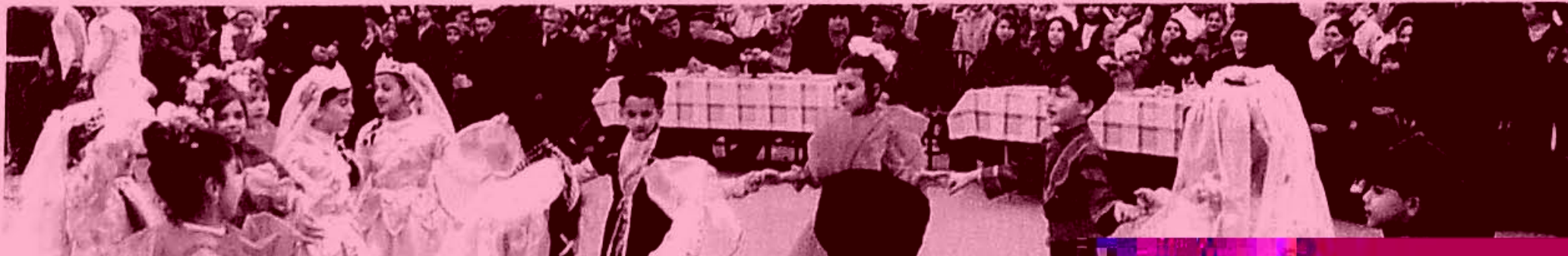
Od Çərşənbəsi

Yer Çərşənbəsi

Hava Çərşənbəsi

İlk üç çərşənbənin qeyd edilməyi bir o qədər də hiss olunmur. Bəzən ilk üç çərşənbəyə doğru çərşənbə deyirlər.

Novruz bayramına 4 çərşənbə qalmış bütün xalqa bayram ovqatı gətirən əziz günlər başlayır. Təbiətdə baş verən dəyişmələr insanların həyat tərzinə yeni rəng qatır.

■ Azərbaycan. Bizim günlər. Novruz Bayramına Ulu Dədə Qorqud qonaq gəlib...

açan uşaqlar yaşadacaqlar. Həm də onlar bu sərvətləri yeni biliklərlə artırıb çoxaldacaqlar.

Əgər bu hadisə, yazgı hadisəsi olsaydı, şübhəsiz ki, təsvir etməyə dəyməzdi.

Məsələ burasındadır ki, İlyas babanın və onun nəvələri Novruzla Yazgülün başına gələn əhvalat min illər boyunca və hər dəfə də Novruz mərasimlərinin ilk çərşənbəsində təkrarlanır.

Dünyanın Azərbaycan adlanan diyarında min illərdir ki, Novruz bayramı əyani bir mərasimlə yeni nəsillərə yadigar verilir.

Necə?

Hadisələri qabaqlamayaq. Azərbaycanda belə bir məsələ var; tələsən təndirə düşər...

Əhvalat belə oldu...

201...-ci il fevralın 21-də səhər tezdən Bakı vaxtı ilə saat 6 tamamda Qobustan qəsəbəsinin 80 yaşlı sakini İlyas baba nəvələri Novruz və Yazgül yatan otağa girdi.

Əslində, o bir qədər əvvəl yuxudan oyanıb yatağından qalxmış, Alabaşı zəncirdən açıb həyatə buraxmış, balaca novdakı quyu suyu ilə əl-üzünü yuyub yüngülləşmişdi.

Baba bircə-bircə nəvələrinin çarpayısına yaxınlaşdı, yorğanı ehmalca tərpəlib çağırdı:

- Novruz... Yazgül... oyanın!

Uşaqlar gözlərini açıb başları üstündə sevimli babalarını - İlyas babanı gördülər.

Uşaqlar çarpayıdan sıçrayıb cəld geyinməyə başladılar.

İlyas baba onların otağına gəlibsə, deməli... xəvir işə əgər ovaçlıqda olmuş belə olub.

İlyas baba pıçıltıdan bir az yuxarı səslə nəvələrinə bunu söylədi. Onun səsi ipək kimi yumşaqdı və uşaqlara sirli gəlirdi:

- Oğlum Novruz, qızım Yazgül!

İnciməyin ki, sizi yuxudan elədim. Bu gün çərşənbə axşamı günüdür. Həftənin ikinci günü. Bu çərşənbə axşamı o biri çərşənbə axşamlardan fərqlənir. Qədim adətlərimizə görə bu gün hər kəs səhər tezdən yataqdan qalxmalı, su üstündən keçməlidir. Belə olanda adamın canında olan ağırlığı axar sular yuyub aparır.

Uşaqlar yaxşı-yaxşı geyinib İlyas babanın əlindən tutdular və həyatə çıxdılar. Onlar nadir hallarda bu vaxt oyanardılar.

Hava yenidən işıqlanırdı. Səhərin soyuq və saf havası xoşbəxtliyə bərabər idi. Qonşu həyətlərdən işıqlar sayrışır, adam hənirtləri gəlirdi. Deməli, erkən yuxudan duran yalnız onlar deyildilər.

Uzaqdan Qədim Qobustan qayalarının əzəmətli, bir az da qorxulu qaraltısı görünürdü. Qobustan qayaları arasından süzülüb Xəzər dənizinə tərəf yön alan bapbalaca çay onların həyatinin arxasından keçirdi. Onlar çaya sarı yeridilər. Uşaqlar məəttəl qaldılar. Xırda su axarının ətrafı adamlarla dolu idi. Hec yerindən tərpənə bilməyən yüz yaşlı qoca arvadların, pirani kişilərin də

qolundan tutub çayın qırağına gətirmişdilər.

Atalar, analar Novruzdan və "Yazgüldən" balaca uşaqları, nəttə bələkdəki körpələri qucaqlarına alıb, ehmalca xırda axarın üstündən gah o tərəfə, gah da bu tərəfə keçir və dua oxuyurdular.

İlyas baba nəvələrinin ağılı təzə-təzə kəsməyə başladığı yaşda ilk dəfə olaraq nə üçün məhz bu gün insanların səhər tezdən yuxudan oyandıqlarını, su üzərindən o tərəf bu tərəfə keçməyin mənasını izah edib deyirdi:

- Bütün Novruz çərşənbələri Boz ayın içindədir. Bu aya ona görə Boz ay deyirlər ki, hava əsasən tutqun olur, gah yağır, gah gün işıldayır. Hər tərəfdə çənçiskin... sanki günəş də boz rəngdə olur. Novruz çərşənbəsinin ilki su çərşənbəsi sayılır. Niyə? Çünki su həyatdır, deyənlər haqlıdır. Azərbaycan torpaqlarını bara-bəhərə çatdıran, bərəkətli eləyən cəhətlərdən biri də bu ölkənin ərazisində su mənbələrinin yetərinə olmasıdır. Kəpəz, Avey, Qoşqar, Ərgünəş, Kirs, Savalan, Şahdağ ucalıqlarından, Qafqaz dağ silsiləsinin yaxasından başlayıb axan yüzrlərlə çay, ırmaq bir-birinə qarışa-qarışa, bir-birinə bənd ola-ola mavi gözlü Xəzərə qovuşur. Vətənimizin ən iri çayları Kür, Araz, Qarqar, Alazan, Girdiman, Göyçay, Türyançay, Viləş və digər çaylardır. Ən qədim zamanlardan dedə-babalarımız suyu müqəddəs bilmiş,

Qədim miflərə görə suyun (əyəsi)
yiyəsi vardır.

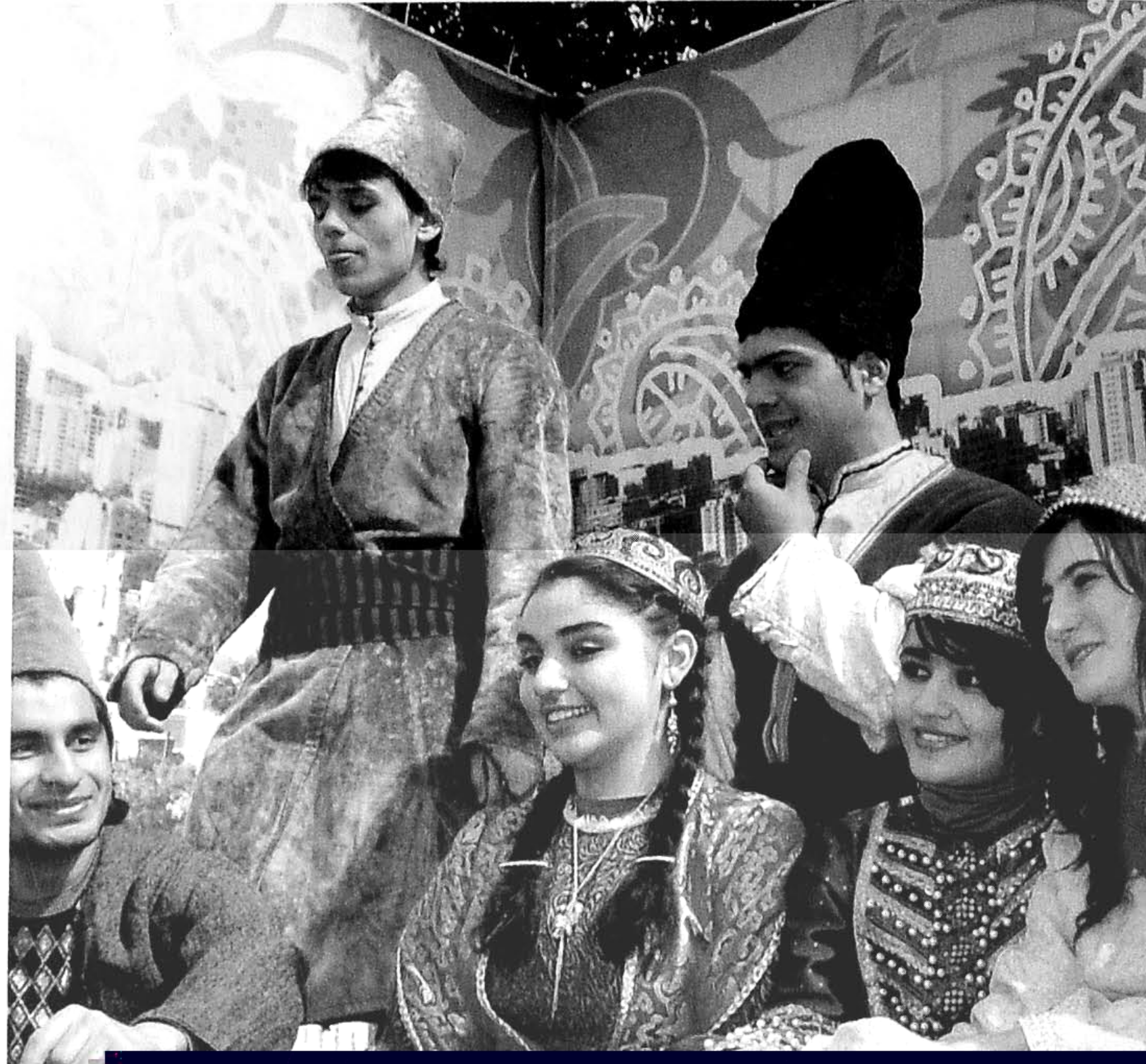
Su dirilik rəmzidir.

Su elə müqəddəsdir ki, axır çərşənbə
çaylar dayanıb axmır. Ağaclar baş əyib
alnını suya söykəyir.

Nağıl eləyərlər ki, bir kasıb arvad
Arazın qırağına gedir, su dayanan anda bu
qadın ehtiyac səbəbindən təmənna edir
ki, əri qızıla dönsün, qayıdır evə, görür ki,
həqiqətən də, əri qızıla dönüb. Onun
çeçələ barmağını qoparıb verir dərdinə-
oduna. Sonra arvad peşman olur. Qızıla
dönmüş ərini gizlədir. Bir də o biri il,
çərşənbə günü, suların dayandığı vaxt
Arazın qırağına gəlib müqəddəs sudan
ərinin yenidən adam olmağını təmənna

“Böyük mənəvi gücə malik olan Novruz bayramı ulu əcdadlarımızın bizə verdiyi ən gözəl yadigar olub, Azərbaycan xalqının milli ruhunu və yaddaşını, onun daxili aləmini bütün zənginliyi ilə yaşadır”.

HEYDƏR ƏLİYEV,
Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri

Qışda sülhü buz ilən...
Yazda salar dava su.
Dillənməyir söz ilən,
Çəkir ağalar nəva su.

Deyirsən, vüsal olsun,
Həsrət saçını yolsun,
Sevən sevəni bulsun -
Gərək suyu qova su.

İnanma ki, ağlaya,
Dərin yaran bağlaya,

Dəhnəni torpaqlaya
Fələk çətin sova su.

Üzdürər qəm köçünü,
Selləndirər gücünü,
Xəlvət yeyər içini
Çöl itindən yava su!

Ha sellərə sinə gər,
Ey, havalı cəngavər,
Sonda ömür bitirər
Günəş, Torpaq, Hava, Su!..

OD ÇƏRŞƏNBƏSİ

Əslində, Azərbaycanda dörd çərşənbənin hər birində tonqal qalanır. Od çərşənbəsində ocaqlar daha da gurlaşır.

Ocaq qalamaq üçün ağacların budanmış quru qanadları həyətin münasib yerində toplanır. Bu yer gərək geniş ola ki, ətrafında adamlar halay vurub toplaşsınlar. Evdə köhnəlib yararsız hala düşmüş stol, stul, dolab və sair ağac materialdan olan əşyaların ocağa atılıb yandırılması da adətdir. Su çərşənbəsində olduğu kimi od çərşənbəsində də həyətbaca, məhəllə təmizlənir, hər tərəfdə rahatlıq və nizam yaradılır.

Od çərşənbəsi adətindən biri də lopa yandırmaqdır. Bunun üçün müəyyən miqdarda əski topası yumurlanıb düyülür. Lopanın yanmayan materialdan dəstəyi olur. Lopa neftlə yaxşıca isladılır. Tonqaldan götürülən odla alışdırılır və onu adamlar böyük sevinclə, şən bir əhvalla başları üzərində dolandırıb göyə doğru atırlar. Bir anda obanın hər tərəfində yüzlərlə yanar lopa göyə qalxır. Sanki insanlar bir-biri ilə od dilində danışirlar. Uşaqlar, böyüklər, qızlar, oğlanlar tonqal ətrafında halay vuraraq rəqs edir, mahnı oxuyur, “ağırlığım, uğurluğum odda yansın” deyərək tonqal üzərindən tullanırlar. Axşamdan alışan tonqal gecənin yarısına qədər alovlanır. Tonqal yandırılanda qocalığına, xəstə olub-olmamağına baxmayaraq, hər kəs evdən çıxmalı, tonqal başına gəlməli, ocaq ətrafında dolanmaqla, yaxud od üzərindən tullanmaqla dualar oxumalıdır.

Odla əlaqədar mərasimlərin icrası əsgininamlarla bağlıdır. Türk qövmü ən qədim zamanlardan oda tapınmış, etiqad etmişlər. Od Allahın nurudur.

Su kimi od da təmizə çıxarır, od hərarətdir, istilikdir. Od insanları şaxtadan, borandan qorumuş, ölməyə qoymamışdır.

Günəş göy üzündə əbədi yanan bir tonqaldır. Bu əbədi nur mənbəyi müqəddəsdır.

YER ÇƏRŞƏNBƏSİ

Üçüncü çərşənbə Yer (torpaq) çərşənbəsi adlanır. İnanca görə su və odun oyanışı və torpaqla qovuşması torpağın canını yumşaldır, yerin şaxta-buzu açılmağa, ağaclar yerdən şirə çəkməyə başlayırlar. Bu çərşənbədə də ocaq qalanır. Çərşənbələrin hər birində qazan asılması, yemək bişirilməsi və çərşənbə axşamı süfrəsinin açılması, demək olar ki, məcburidir.

Nəinki insan həyatının, bütün canlı aləmin varolması üçün su və odla yanaşı torpağın necə əhəmiyyət kəsb etməyinin nə sübutu, nə də dəlilə ehtiyacı var. Bu çox mühüm, mühüm olduğu qədər də sadə həqiqətdir. Su ana, od atadırsa,

torpaq varlığın özüdür. Bütün dünyada olduğu kimi, Azərbaycanda da insanın həyat ehtiyaclarını torpaq ödəyir. Hazırda bu ölkə yaşayış şəraitinə, məişət strukturuna görə başdan-başa (işğalçı Ermənistan tərəfindən zəbt edilmiş Qarabağ torpaqları istisna olunmaqla) şəhərə çevrilsə də min illər boyu kəndli həyatı, aqrar təmayül aparıcı olmuşdur. İctimai formasiya baxımından kəndli sinifdir, bizdə isə bu həm də peşədir, varolmaq institutudur. Yaşı qırxı, əllini adlamış əksər azərbaycanlı xatırlayır ki, uşaqlıq illərində nə zamansa o qoyun otarıb, inəyi kövsəndən evə gətirib, at çapıb. Bu, antik tarix, qocaman bir yaddaşdır. Çünki azərbaycanlılar da

bütün türkdilli xalqlar kimi böyük çöl mərhələsindən xəbərdardırlar.

Yaz nədir? Yaz, ilk növbədə torpağın oyanması, ilboyu ödənməsinə ehtiyac olan sərvətin toplanma fərsətidir, daha doğrusu, bu fərsətin başlanğıc mövsümüdür. Elə buna görə də əkin-biçin, mal-davar bəsləmək Novruz düşüncə sistemində əlahiddə bir yer tutur.

Yaza - Novruza hazırlıq, əslində, payızdan, ötmüş ilin məhsulu yığılıb qurtarandan bir neçə həftə sonra başlanır. Folklorşünas Azad Nəbiyevin araşdırmalarına görə qədimlərdə torpaq işi oktyabrın ortalarından start götürərmiş. Bu, şum mərasimidir. Bu ərafədə torpaq suvarılır, təpiyəndən sonra şumlanır. Adamlar şumçulara xonça gətirərdilər. Xonçaya dəsmal, ağ köynək, corab, şirni, qovurğa qoyularmış.

■ Nənəm, a şışək qoyun...

■ Səməni, saxla məni...

Torpaq şumlanan yerdə qurbanlar kəsilir, qazanlar asılmış.

Əlbəttə, mərasimlərin bəzəyi nəğmələr, rəqslərdir. Məşğuliyyətə uyğun olaraq bu mərasimlərin estetik varidatı əkinçilik, qoyunçuluq, naxırçılıq, toxuculuq, balıqçılıq və s. ilə bağlı olmuşdur. Torpaqla əlaqədar adətlər yaza qədərki müddət içərisindədir. Bu zaman yaradılan nəğmələr, deyimlər, rəqslər və digər rituallarda yazın gəlişi, bərəkət gətirməsi, ilin xoş keçməsi arzulandır.

■ Dövlətdə dəvə...

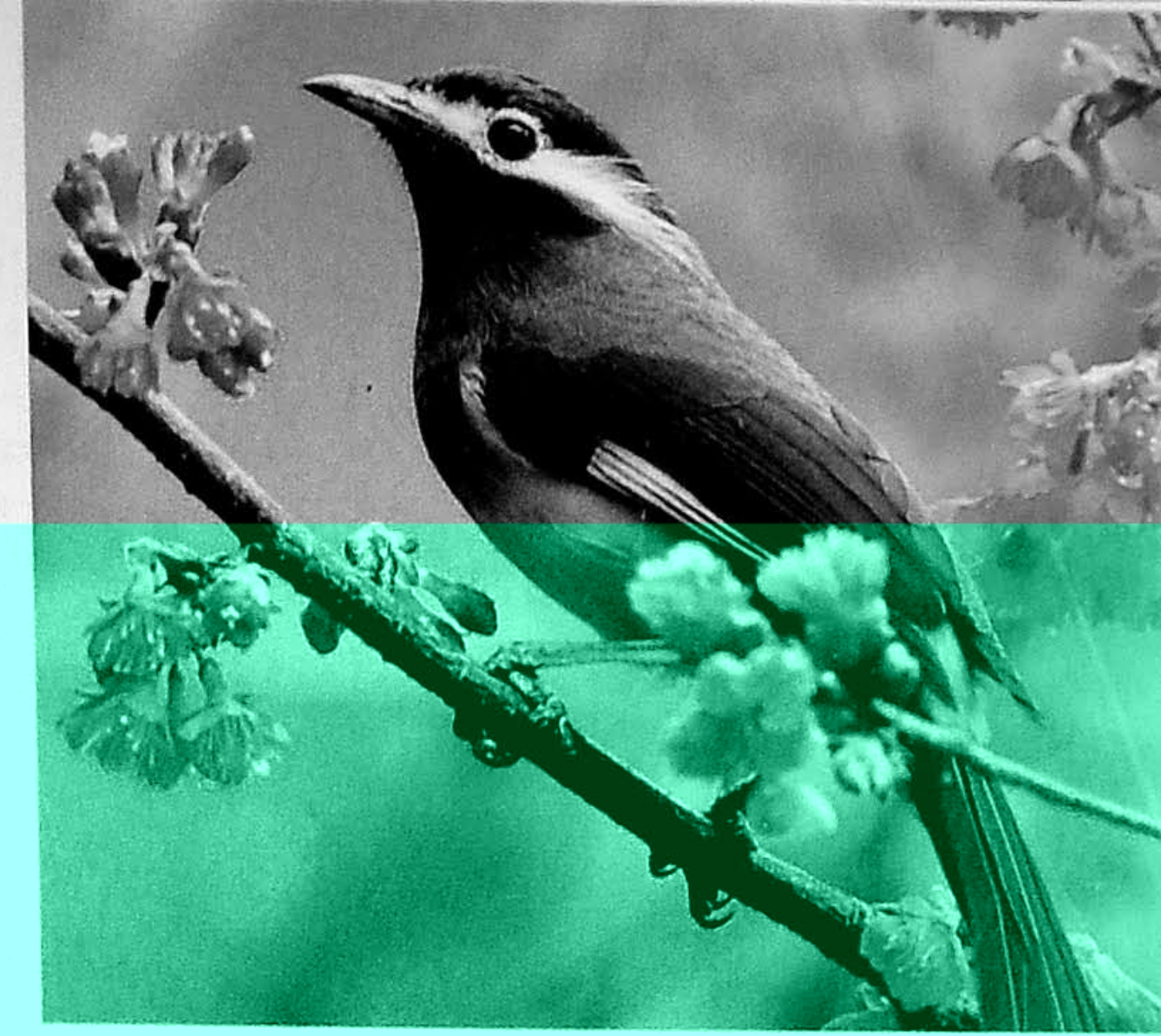

Azərbaycan xalq bayramı

NOVİTİ

Azərbaycan xalq bayramı

NOVİTİ

■ Azərbaycan zəngin təbii sərvətlərə malik bir ölkədir. İnsanların əli ilə yaz bayramı ərəfəsində əkilən meyvə ağacları ilboyu bərbəhər verir. Burada yetişən alma, armud, üzüm, giləs, gavalı, gılənar, zoğal, nar, iydə, xurma, alça, əncir, heyva, badam... sana-maqla adı bitib-tükən-məyən və xeyirinə görə, həqiqətən də, başqa yerlərin meyvəcatına bənzəmir. İnsanlar çalışır ki, Novruz süfrəsi torpağın yetişdirdiyi nemətlərlə zəngin olsun.

YEL ÇƏRŞƏNBƏSİ

Su, od və torpağın bir-biri ilə dil tapması havanı yaradır. Bu, həyat mühitidir. Yer üzündə elə ölkələr var ki, illərlə yağış yağmır. İnsan bir neçə gün susuz yaşaya bilər, ən sərt şaxtalarda süni istilik dada çatır. Bir ölkədən başqa ölkəyə uçan təyyarələr insanı saatlarla yerdən ayırır. Amma havasız bir dəqiqə də mövcudluq mümkün deyil. Elə bu səbəbdən də Novruz düşüncə sisteminə daxil edilən yel, hava müqəddəsdir. Xoş hava arzusu Novruz ənənələrin zənginləşdirən estetik dəyəərə malikdir. “Novruz bayramı” ensiklopediyasına (tərtib edənlər Bəhlul Abdulla, Tofiq Babayev) belə bir rəvayət daxil edilib. “Deyilənə görə Yel baba ilə Əkinçi baba

qardaş imişlər. Bahar torpağa hərarət gətirəndə onlar tarlanı birlikdə əkərmişlər. Bundan sonra tarladakı işlərə Əkinçi baba cavabdeh imiş. O, məhsula su verər, ot-alaqdan təmizləyib becərər, yetişəndə də biçib xırmana gətirərmiş. Arpa-buğda də-nini küləşdən, samandan ayırmaq isə Yel babanın işi imiş. Yel baba başqalarının da taxılını xırmanda sovrub pay alarmış. Bir kərə yenə adamlar arpa-buğdanı döyüb gözləyirlər ki, Yel baba gəlib onu sovsun. Amma o gəlib çıxmır ki, çıxmır. Səbri tükənmiş adamlar taxılı özləri sovrmağa başlayır və:

Yel baba, amana gəl,
Dolanıb xırmana gəl,
Bir bəhanən yoxdusa

NOVRUZ Azərbaycan xalq bayramı

Xəlbirə, samana gəl.
A Yel baba, Yel baba,
Saman sənin, dən mənim.
Ləçəyi mindər-mindər
Yönünü döndərmirsən
Mehini bizə göndər.
A Yel baba, Yel baba,
Saman sənin, dən mənim -

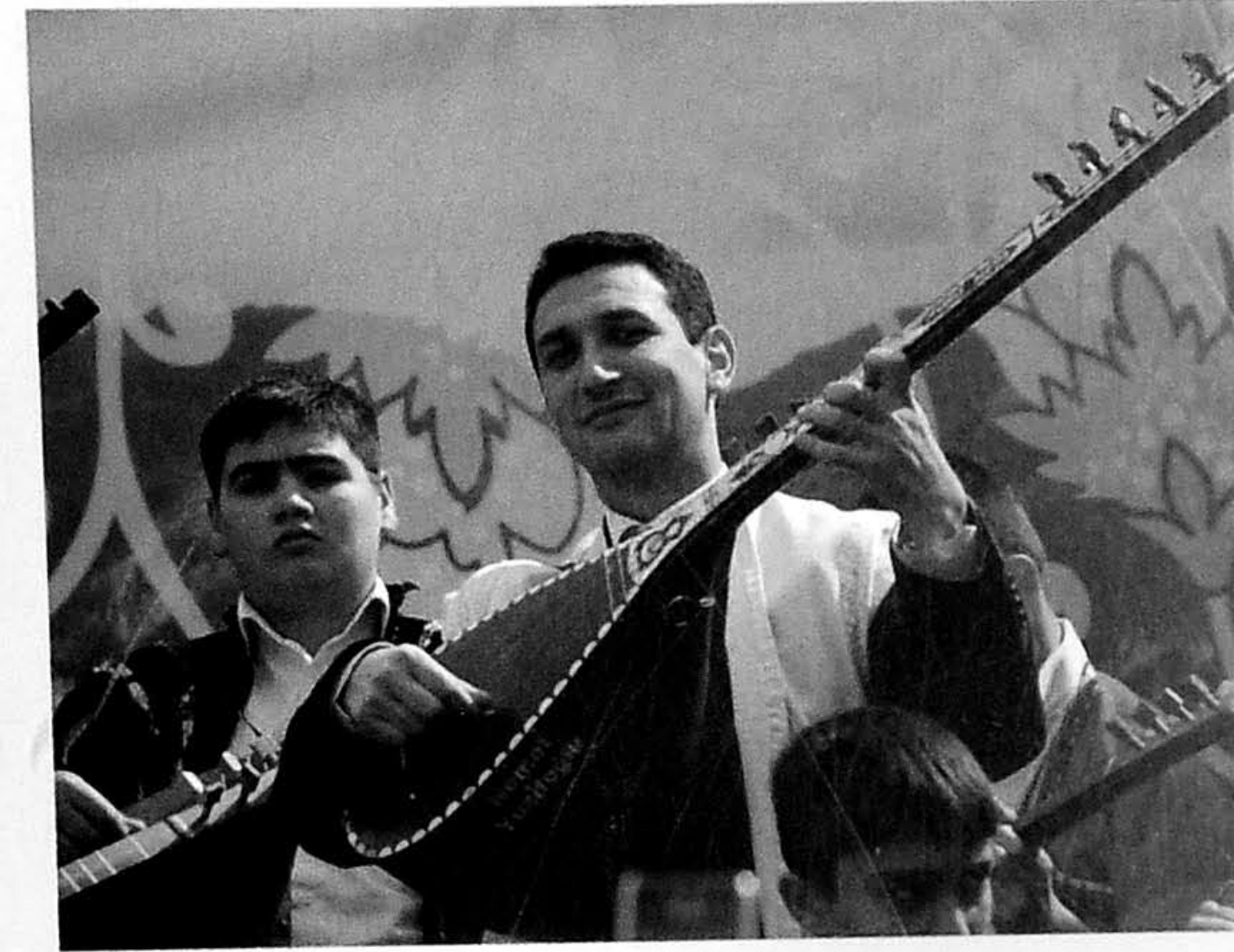
deyə oxuyurlar. Elə bu vaxt gəlib xırmana yetişən Yel baba eşitdiyi sözlərdən inciyib geri dönür. Adamlar öz əməlin-dən pəşman olurlar. Hamı Yel babanın arxasınca qaçır və oxuyurlar:

A Yel baba, Yel baba,
Qurban sənə, gəl, baba!
Taxılımız yerdə qaldı,
Yaxamız əldə qaldı...
A Yel baba, Yel baba,
Qurban sənə, gəl, baba.

Bu nəğmə Yel babanın xoşuna gəlir. Geri qayıdıb xırmandakı buğdanı, arpanı sovrub samandan ayırır”.

Xalq oyunundan göründüyü kimi, Yel baba - hava məhsul istehsalının bütün

mərhələlərində əsas qüvvədir. O, əkinçinin qardaşıdır. Beləcə Novruz adət, ənənə və mərasimlərində məntiqi olmayan heç bir qondarma fəlsəfə, demək olar ki, yoxdur. Sanki, bütün yalanlar suda batmış, odda yanmış, küləkdə sovrulmuş, torpaqda çürümüşdür!

Aslanlar kaha yırtır,
Sərçə əjdaha yırtır,
Bülbüllər yaxa yırtır
Yaz havası üstündə.

Gül qalxıb dağa dəyir,
Qırmızı ağa dəyir,
Yarpaq yarpağa dəyir
Yaz havası üstündə.

Çapanda yolu daşır,
Kəhərin yalı daşır,
Dindirir nalı daşı
Yaz havası üstündə.

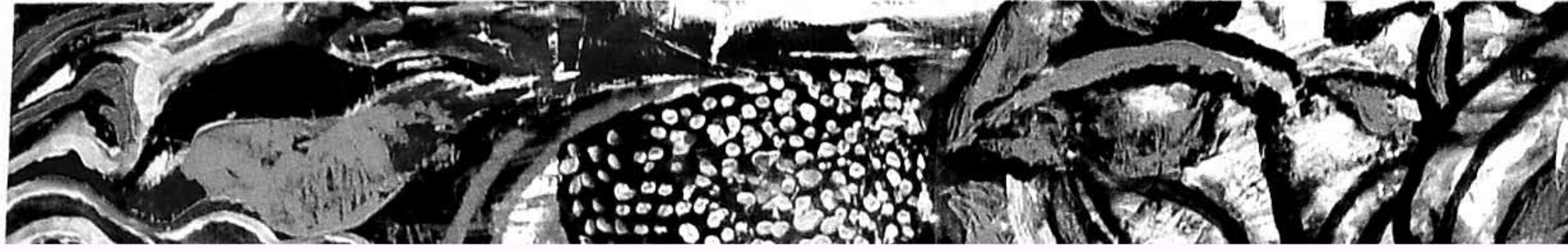
Cığır həvəs qaynadır,
Külək nəfəs qaynadır,
Bulaqlar səs qaynadır
Yaz havası üstündə.

Kəlmələr ram olaydı,
Könlüm aram olaydı,
Bircə mısram olaydı
Yaz havası üstündə.

■ Novruzun canı Novruz Bayramı günüdür. O çərşənbə axşamına düşməyə də bilər. İlaxır çərşənbə Novruz Bayramının son və baş məşqidir və Novruz Bayramının özü qədər əziz tutulur. Novruz Bayramına ən yaxın son çərşənbə öz möhtəşəmliyinə görə martın 20-21-də keçirilən (əslində, bayram aprelin 1-nə, dünyanın yalan gününə qədər çəkir) Novruz Bayramından geri qalmır.

Azərbaycan xalq bayramı **novruz**

novruz Azərbaycan xalq bayramı

QIZIL SUYUNA ÇƏKİLMİŞ GÜN

Əvəlcə evimizdən başladı bahar. Bir ovuc buğda bir əlçim çəmənliyə çevrildi. Dayaz boşqabın içindən dərin göylərə, gün işığına boylandı bir ovuc buğda.

Sonra eyvana bir qaranquş qondu.

Xoş gəldin, bahar müjdəçisi, xoş gəldin...

Elə bil qaranquş civiltisinə bənd idi dünya. Elə bil göy üzü qaranquşu gözləyirdi. Buludlar baş-başa gəldi. Qıpqırmızı buludların kürəyində ildırımlar şaqqıldadı. Göylər bir yağışlı nəgmə başladı. Navalçalar səmə düşdü. Pəncərələr oxudu, ağaclar oxudu. Bir də baxıb gördük ki, doğma torpağın köksünə səpələnən yağış deyil, nurdu, işıqdı. Sən demə, bu,

yağış deyilmiş, Günəş nənənin gülüşüymüş, sevinciymiş, ələnirmiş torpağın üstünə. Yoxsa bu yağış damlaları belə nurlu olmazdı, işıqlı olmazdı. Yoxsa Günəş nənə dünyanın yeddi rəngindən dəstələdiyi əlvan göy qurşağını üfüqlərdən-üfüqlərə calamazdı...

Uşaqlar yağışa aman vermədilər. Yamacı qaçdılar, şəhli çəmənliyə üz sürtdülər, ayaqları yağış suyuna çəkildi. Bu yağış suyu da nur idi demişdik axı. Qocalar baxıb gördülər ki, nəvələr qızıl suyuna çəkilib, günəş suyuna çəkilib. Uşaqlar həvəsdi, bəsdə demədilər. Əvəzində özgə söz dedilər. Dedilər ki, nənə-qurşağı üfüqlərdən-üfüqlərə körpüdür, dünyalaradan-dünyalara yoldur. Biz bu

körpünün üstüynən yeriycəyik. O yol bahar yoludu, xoşbəxtlik yoludu...

Beləcə, yer üzünün təzə bahar nağılı başladı. Beləcə, ağacların bar vermək arzuları budaqlara sığmadı, tumurcuq-tumurcuq, qönçə-qönçə açıldı. Bahar obalara, oymaqlara, düzlərə, düzənlərə yaşıl don biçib dağlara sarı baş aldı. İndi qalırdı zirvələrdəki ağ qarın canına isti dəyməyi, indiyə qalırdı dağ çaylarının coşub kükrəməyi, əkinlərə, biçinlərə bərəkət daşımağı.

Bu yaz bir başqa yazdı... Həmişə baharın əllərini sıxanda, hər dəfə təbiətin qeyri-adi möcüzələrini görəndə belə düşünürük. Bahar hər dəfə təkrarən yaşıllıq gətirsə də, çiçəkləri açsa da, çayları coşdursa da, yağışı-yağışa calasa da, göydə günəş tonqalı qalasa da, bizə elə gəlir ki, bu yaz o biri yazı bənzəmir. Bu yaz bir başqa yazdır.

Görən niyə belə olur? Çiçəyi bir, gülü bir, günəşi bir... Bu yaz başqa yazı bənzəmir, niyə bu yaz bir başqa yazdır?!

Adam elə bil birdən-birə özünü görür. Otlara baxırsan, quşlara baxırsan, daşlara baxırsan və birdən gözün özünə sataşır. Axı sən də həmin adam deyilsən, dəyişmişən, böyümüşən, torpağa daha çox yaxınlaşmışsan. Onda istər-istəməz düşünürsən: bahar təkə təbiəti deyil, adamları da dəyişir. Adamlar əvvəlkindən daha yaxşı olurlar. Əvvəlkindən daha böyük həvəslə, sevinclə qollarını geniş açıb deyirlər:

- Qədəmlərin uğurlu, bahar, yolun uğurlu, bahar! Bu gəliş ki, səndə var, dünyanın qara daşları da göyərəcək. Xoşbəxtlik əlindən, gül-çiçək əlindən tərpnəmək olmayacaq yer üzündə. Xoş gəlmisən, fəsillərin gözəli!

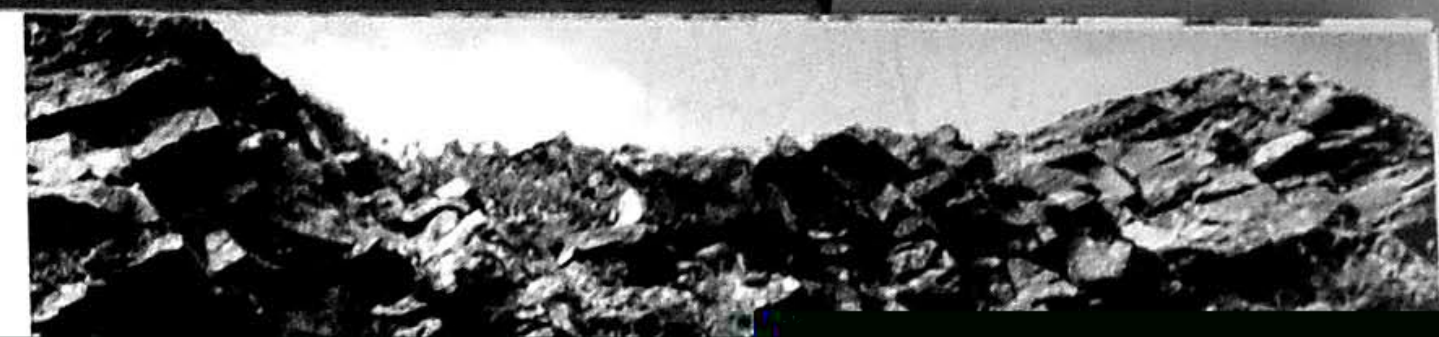
Azərbaycan xalq bayramı **novruz**

novruz Azərbaycan xalq bayramı

■ Vur nağara,
çix qırağa...

vaxtı, axar cayları bir anlığa durdurur.

deyil, ən gizli hissədlər belə real həyat və doğul çevrədən qaynaqlanırlar. Mifologiyaya görə əzəllərdə yuxarıda Göy tanrı, aşağıda boz yer yarandığı anda bunların ikisinin ortasında insan yaranırmış və həmə o əzəl yerdə heç nə yox imiş, elə vaxt öz-özünə gəlib keçirmiş. Əslində, Novruz elə-belə gəlib keçən

■ Xoruz döyüşü

həmin dünyanı qurtarırmış.

Azərbaycanda bahar müjdəsini ilk dəfə qaranquşların gətirdiyinə inanırlar. Bu bell qara, sinəsi ağ, quyruğu haça bir quşdur. Ən qədim dövrlərdən üzü bəri əlinə qələm alıb yazı yazan, qoşma qoşub söz söyləyən elə bir el sənətkarı, şair tapılmaz ki, qaranquşdan deməsin. Belə rəvayət eləyirlər ki, dünyanı su

qurtarıb gətirən qara quşun qanını qayıdanda an Nuh babamıza hər şeyin dadına baxdığı və ən şirin şeyin insan qanı olduğu xəbərini gətirdi.

Bu, qaranquşun xoşuna gəlmədi və annın dilini qopardı ki, xəbər aparmaq nədi, qoy heç yerli dibli danışa bilməsin. Qaranquş Nuh peyğəmbərə ən şirin şeyin torpaq olduğu xəbərini verdi.

İLAXIR ÇƏRŞƏNBƏ

Sözün anlamından da görün-
düyü kimi İlaxır çərşənbə ilin
sonuncu çərşənbəsidir. Bu çər-
şənbə möhtəşəm əlamətlərinə görə Nov-
ruz adət-ənənələri kompleksində mühüm
yer tutur. Onu da qeyd etmək lazımdır ki,
ilin dörd çərşənbəsinin hamısı ilaxır çər-
şənbələr sayılır. İlaxır çərşənbə də daxil
Bahar bayramına qədər olan hər gün ev-
eşikdə, həyat-bacada təmizlik işləri aparı-
lır, çərşənbələrdə tonqallar qalanır,
adamlar su üstünə gedir, niyyət tutur,
müxtəlif ayinləri icra edir, xalq tamaşalar
düzəldir, yazın gəlişini, ümumən yeni ilin
büsبütün bolluq, bərəkət ili olmasını ar-
zulayırlar. Çərşənbə axşamları mütləq hər

evdə qazan asılır, xörək bişirilir, doğma-
lar, dostlar bir-birinə baş çəkir, küsülülər
barışır. İlaxır çərşənbələrdə qapı pusmaq,
elçi getmək, nişan aparmaq, valideynləri
yoxlamaq böyük məmnunluq hissi ilə icra
olunan adətlərdir.

Azad Nəbiyev tərəfindən toplanmış
folklor örnəklərinə görə:

Axır çərşənbə uşaq beşiyi düzəltmək
düşərlidir.

Axır çərşənbə gün çıxmamış su
üstündən atdınarlar.

Axır çərşənbə tonqal yandırarlar.

Axır çərşənbə qorxuluğu olan adam-
ların başına su töküb qorxuluğunu çıxar-
dılar.

Axır çərşənbə niyyət edilmiş
qoyun-qoçun, habelə kəlin, sağmal
malın buynuzuna qırmızı bağlayarlar.

Axır çərşənbə evdən pul, od, neft,
kibrit, ələk, borc un, ağartı verməzlər.

Axır çərşənbə şam yandırarlar.

Axır çərşənbə şamı yarımçıq
söndürməzlər.

Axır çərşənbə gecəsi tez yatmazlar.

Axır çərşənbə mütləq qazan asıb
xörək bişirərlər.

Axır çərşənbə dünyasını dəyişən
əziz adamların adına qazan asarlar.

Deyildiyi və göründüyü kimi No-
vruz inamları olduqca zəngindir və bu-
rada mövcud olan hər bir hərəkətin,
ayinin simvolikası vardır.

Novruz bayramı adət-ənənə və mə-
rasimlərinin keçirilmə ardıcılığında,
bəlkə, haçansa dəqiq vaxt bölgüsü ol-
muşdur. Lakin hazırda İlaxır çərşənbə-
lərdə mövcud olan adət və ənənələr
çox hallarda təkrarlanır. Məsələn, dörd
çərşənbənin dördündə də tonqal qala-
nır, su üstündən keçilir, ev-eşik təmiz-
lənir, doğmalara, qocalara baş çəkilir,
qazan asılıb süfrə açılır. Lakin
dördüncü - axırıncı çərşənbə və həftə-
nin hansı gününə düşməyindən asılı
olmayaraq Novruz Bayramı axşamı və
Novruz Bayramı günündə mərasimlə-
rin, adət və ənənələrin tam mənzərə-
sini izləmək mümkündür.

Buluddan məlhəm qoy yargan ağzına,
Dağların qar tutmuş başını dirilt.
Kəklük dırnağının boyağı solub,
Qayanın xınalı daşını dirilt.

Bükülməz qolların dəryazını ver,
Donmuş çeşmələrin avazını ver,
Vurğun igidlərin murazını ver,
Qızların çatılmış qaşını dirilt.

Quzunu toğludan ayır, yerisin!
Evlərə bərəkət, xeyir yerisin,
Güllü cığırında cüyür yerisin,
Yamacın laləli döşünü dirilt.

Sonsuz beşiklərə gül çağa cala,
Qurbanlıq toğlunu bıçağa cala,
Qara qazanları ocağa cala,
Buğlanan südü çəsin dirilt.

XOŞBƏXTLİYİN AD GÜNÜ

Müdrək dünyanın çox, lap çox həqiqətləri var, bəlkə də, hikmətləri. O həqiqətlərdən, o hikmətlərdən biri də belədir: gilə-gilə ömür əritdiyimiz, qıpqırmızı nar kimi dənələdiyimiz bütöv ilin elə bir günü var ki, o gün hamı və hər şey xoşbəxt olmalıdır! Bu hikmətdi bütün nurlu düşüncələrin özəyi, mayası. Nağıl-nağıl, dastan-dastan gözünü üfürüb alışdırdığımız o əbədi işıqgələn, o sirli nur çeşməsi olmasa, buz bağlamış çay kimi varlığımızı üşüdər ömür yolu!

O elə bir gündür ki, gülü-çiçəyi torpağın səsidir, dalğası-ləpəsi suların səsidir, oğul-uşaq isti qanımızdan dikəlib can atır göy üzünə, dibsiz dərinliyə, səadətə, ul-

duzlara... Səs həyat qönçəsidir, qatbaqat, buğum-buğum, ləçək-ləçək açılır.

Novruz dediyimiz o gün dünyanın dirilik saati, oyanış hikmətidir. Novruz - təzə gün! Ərişli-argacılı yer üzü təzə pal-tar geymiş uşaq kimi sevincəkdir, şövqlüdür.

Təzəlik çeşməsinin hamıdan və hər şeydən öncə gilələnib üzə çıxdığı ilk oyanış nöqtəsi varmı görəsən? Yoxsa yan-yörəmiş torpağı, suyu, havası, odu ilə bir göz qırpımında cana gəlir! Ölüm kimi bəxtəvərlik də gözlə qaş arasındadır yoxsa? Bəlkə, torpaqdı Novruzun əbədi yol yoldaşı, ilk elçisi?

Novruzda yer üzü nəhəng bir plov qazanı kimi buğlanır və buğlanan, ulu babalarımızın ruhu gücünə isinən bərəkət

■ Gül kəpənək

təknəsinə baxanda öncə gözlər doyur. Göz-könül toxluğu Novruzun insan övladına salamıdır, sifət öyüdüdür. Torpaq ümid saxlancıdır. Adama elə gəlir ki, il yaza dönən gün torpağa diz çöküb ceyran ayağının izindən öpsə, sonsuz qadının boynuna uşaq düşər. Və o Novruz övladının, bahar balasının adına qurban qanatsaq, qanı yaşıl olar.

Bir də baharın ilk günü zərif, kövrək şüşəyə bənzəyir ana torpaq, yeməli, içməli torpaq! Bəs onda niyə ağır yük altında çiliklənib qəhr olmur? Çünki o ilahi xoşbəxtlik anında insan da qanad taxır. Adamlar göylə gedir, göyün yeddinci qatı ilə gedir! Bəlkə, o əbədi nur çeşməsinin əzəli axar yeri torpaqda deyil, göydədir? Yazağzı nənə boğçasından çıxan sonuncu lumu kimi, qaynar təndir divarından qopan çörək kimi sevimli Günəş! Şəfəqi sünbül-sünbül, sinəsi xırman-xırman sarı səməni sinisi. İnsan işıq quludur! Novruz axşamı yer də günəşə dönür, işıq saçır. Çatılan ocaqlarda köz-közə söykənir. Günəş baharın üzüdür! Yer üstündə nə varsa, o üzün nuruna görədir. Novruz axşamı göy üzünə odlu lopalar atan insan günəşlə od dilində danışır. Nə ki, dərdimiz var, Novruz tonqallarında çartaçart alışıb yanır, düşmən gözü də yanır bu ocaqlarda!

Torpaq oyanır, günəş oyanır və bir də sular oyanır. Çox güman ki, torpağın, günəşin səsinə oyanır sular. Soyuq-soyuq qayaların alnını puçur-puçur tər basır. Buz xalçaların şüşə gözəyi sökülür, sular

günəş istisini canına yığıb torpağın görüşünə üz tutur; şəkərdi, şərbətdi, baldı bahar suları.

Torpağın, günəşin, suyun oyanmasına bənddi dünya. Bir də görərik ki, zəmilər qırağında lalə tonqalları düzü-dünyanı başına götürdü, qırmızıdan göz isindi. Bir də görərik ki, yaz dumanı ən dərin dərəni də ağız-buğuz silələdi, ən dərin yaraya məlhəm qoyurmuş kimi. Yaşıllıq sərin sudu, qurşağa çıxır, boyun-boğazımıza şəh çilənir.

Novruz aydınlıqdır, duruluqdur, il, fəsil karvanının cədəmlərinə sənilan bir

Bir də havanın duruluğu...

Hər pəncərə altında bir ağac yüksəlir, bir yaşıl əl uzanır hər pəncərəyə. Ehmal tərpanişlərdən otaqlara səda düşür. Pəncərəni döyən budaq şivləri deyil, odur, Novruzun həlim, kövrək, titrək barmaqları. İnsanı yaşadan yaz havasıdır. Bələkdəki körpəni güldürən də, cavan-cavan adamların qanını qaynadan da, yüz ilin dizini yerə qoyan qocanın ağappaq saqqalını tumarlayan da. Yaz havası dirilik qapısını açmaq üçün torpağın, günəşin, suyun əlində açardır.

Gəldi o gün

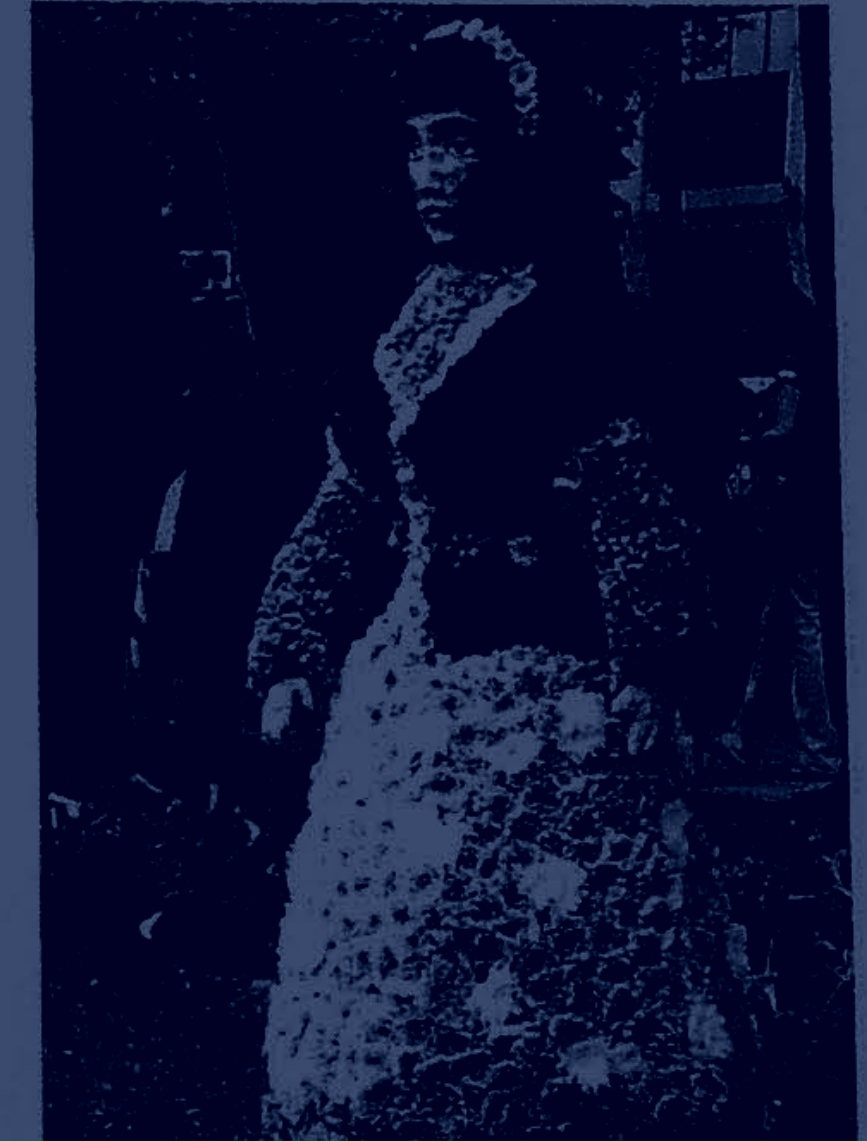
insan oğlunun xoşbəxt olmaqdan özgə çarəsi yoxdur. Ayağının altında torpaq, başının üstündə günəş, gözünün önündə çağlar sular, xəyalında yaz havası. Dünyanın dörd böyük qüdrəti yalnız o gün - il yaz döndən vədə insanın olur, olur və əbədi onda qalır!

Novruz təbiət və insan xoşbəxtliyinin ad günüdür. Neçənci ad günüdür? Bu, bəlkə də, dərk olunmuş tarixdən çox-çox o yanadır. Kim bilir ki, dünyanın ilk baharı nə vaxt olub? Yəqin ki, bahar olmasaydı, atlı-otlu, səmalı-quşlu, işıqlı-sulu, ağaclı-adamlı dünyanın bu günü də olmazdı. Elə buna görə də yazın ilk günü insanın sevinci köksünə sığmır, onu tarla çağırır. Yaz havası buğdanı torpaqsız göyərdir, səməni evlərə bəzək olur. Çərşənbə günündə alışan tonqallar da, kəsilən xalçalar da yazın adınadır. Şəbəkəli pəncərələr, güzgülü qapılar Novruzun üzünə açılır. Evimizə-eşiyimizə yaz havası dolur. Düşən gün işığından körpələrin köşək gözü qıyılır. Eyvanlara sərilmiş əlvan xalılar, xalçalar gül-çiçəkli yaz çəmənini xatırladır. Xalçalar üstünə anılar uçar.

Yazın milyon sirri, milyon hikməti var. İnsan övladı ağılı kəsəndən ta bu günə kimi o müdriklik zəncirini çəkib çözələyir, hər dəfə də qismətinə yeni rənglər, yeni möcüzələr çıxır. Bu yerdə şair tapıntısı adamın ürəyinə sarı yağ kimi yayılır. Bu yaz bir başqa yazdır. Nə üçün, nədən?

dir. Yoxsa fəsillərin min illərlə davam edən təkrarından cana doyardı, bezərdi insan. Yaza çıxanda insan ürəyinə güman damır - nə vaxtsa təzədən doğulmaq gümanı. Təzədən doğulmaq isə su içmək kimi asan bir işdir: ürəyini düz saxla, torpağa əbədi toxumlar səp, sudan paklıq al, günəşə yüksəl! Əkdəyin ağacla, üst-üstə qoyduğun daşla, çəkdiyən yolla, gözünü açdığın bulaqla, çörək verdiyin yetimlə, dadına çatdığın qonşularla, halal dostlarla, müqəddəs sevgilərlə, böyüyə hörmətlə yüksəl!

Bahar ayağa qalxmaq, yüksəlmək imkanıdır!

BAYRAM HAZIRLIĞI

Bayramın hazırlıqları, demək olar, günlərlə davam edir. Hamı istəyir ki, bayram gününə köhnə ilə heç bir borc qoymadan çatsın. Azərbaycanda hava şəraiti elədir ki, bayrama qədər bağ-bağat budanmalı, meynələr kəsilməlidir. Çünki Novruzdan sonra artıq ağaclar şirəyə dolmağa başlayır, tumurcuqlayır. Bu vaxt ağacda budama aparanda şirəsini axıdır və bu da sonrakı məhsuldarlığa ziyan eləyir. Ölkənin kənd yerlərində əkin-səpin mövsümü martın sonu, aprelin əvvəlinə təsadüf etdiyindən gərək tarlalara çəkilən arxlar, kanallar da təmizlənsin. Novruz bayramına qədər evin içində nə qədər paltar, yorğan, döşək, xalça, palaz, fərməş, xurcun, örtük, pərdə varsa artırmalarda sürəhilərə

lən ev əşyaları bir də axşam üstü evə daşınır.

Geyim-kecimlə yanaşı, evdə olan qab-qacaq, qazan, samovar da həyəətə çıxarılır. Onlar müxtəlif yuyucu tozlarla, qumla, duzla, gilabi ilə qəşəng-qəşəng sürtülüb təmizlənilir.

Nəhayət, Novruz Bayramı gəlib yetişir. Hazırda Azərbaycanda Novruz Bayramı məhz dövlətin böyük dəstəyi ilə keçirilən möhtəşəm milli el şənliyi, zəngin xalq bayramıdır. Novruz beynəlxalq, ümumrespublika, ümumrayon formasında qeyd olunur. Rəsmi bayram Azərbaycanın paytaxtı Bakıda şəhərin tarixi İçərişəhər, Qız Qalası ətrafından başlayaraq dünyanın nadir milli parklarından olan dənizkənarı bulvar boyunca davam edir. Sübh səhərdən başlayan şənliklər gecə

BAKIDA RƏSMİ NOVRUZ BAYRAMI

Bakı şəhəri, 20 mart, saat 11.00, Dənizkənarı bulvar, Qız Qalası meydanı

Rəsmi bayram tədbiri Qız Qalası meydanından başlayıb Novruzun qədim adət, ənənə və mərasimlərinə əsaslanaraq yaradılmış meydan göstəriləri quruluşunda Muzey Mərkəzi ilə üzbəüz bulvar ərazisinə - Paraşüt qülləsinə qədər davam edəcəkdir. Qız Qalası meydanı - onunla üzbəüz bulvar meydanı - keçmişdə "Dinamo" yerləşən, indi yenidən təmirdən çıxmış geniş ərazi - Kukla Teatrı - "Mirvari"yə aparan fəvvarəli xiyaban - Paraşüt qülləsi mey-

rada saray, qəsir, qala, bazar meydanı, səhnə, zorxana, kəndirbaz, idman, aşpaz, dəmirçixana, xalçaçılıq, sərgi, yarmarka, əyləncə, tamaşa, toy-düyün, konsert, rəqs dekorları məqsəduyğun qaydada yer almışdır. Tədbirin rəsmi xarakteri nəzərə alınaraq iştirakçıların tərkibi belədir:

1. Dövlət rəhbəri - Ali qonaq.
2. Dəvət olunan rəsmi heyət, xarici qonaqlar, ölkənin nüfuzlu ağsaqqaları, ağbircəkləri. xarici ölkələrin böyük elə

3. Bayram adət-ənənə və mərasimlərini nümayiş etdirən insanlar - ifaçılar, aktyorlar, rəssamlar, kulinarlar, xalçaçılar, dəmirçilər, rayonlardan tədbirə Novruz töhfəsini nümayiş etdirmək üçün təşrif buyurmuş nümayəndə heyətləri.

Mərasimə qatılan təşkilatçı qruplar bayramın xarakterinə münasib geyinmiş-

əhval-ruhiyyəsi hər kəsi vəcdə gətirir. İçərişəhərin Qız Qalası meydanına baxan nisbətən hündür binalarının üstündə və marşrut boyu digər münasib yerlərdə Novruz Bayramının gəlişini salamlayan şüarlar asılmışdır:

"Novruz bayramınız mübarək!"

"Dinlik, bolluq, bərəkət, ruzi!"

“Novruz bizim ümummilli bayramımızdır”.

“Böyük mənəvi gücə malik olan Novruz bizə əcdadlarımızdan yadigardır”.

“Novruz Bayramı Azərbaycan xalqının ən əziz, ən sevimli bayramıdır”.

Qız Qalası meydanında sıra-sıra dayanmış insanların əllərindəki yaşıl budaqlardan bir yaz çəmənliyi yaranmışdır. Yaşıl “çəmənliyi” sanki bahar küləkləri dalğalandırır.

Birinci sırada 6-7 yaş arasında olan milli geyimli 30 uşaq dayanmışdır.

İkinci sırada 8-11 yaşlı uşaqlardır - 30 nəfər, onların da əllərində yaşillıq dalğalanır.

Üçüncü sıra 12-14 yaşlı uşaqlardır - 30 nəfər, milli geyimdə, əllərində yaşıl budaqlar.

Dördüncü sırada 15-16 yaşlı yeniyetmələrdir - 30 nəfər, milli geyimdə, əllərində yaşıl budaqlar.

Beşinci sırada 17-18 yaşlı milli geyimli oğlanlar və qızlardır, əllərdə xonçalar, səmənilər var.

Mizana uyğun olaraq münasib nöqtələrdə yerləşdirilən Milli qvardiyanın milli geyimli 30 nəfərlik dəstəsi, Dədə Qorqud və zurnaçılar qrupu rəsmi heyəti qarşılaşmağa hazırdır.

Rəsmi heyəti gətirən maşın karvanı dayanır. Dövlət başçısı mərasimə daxil olan anda şeypur səslənir, rəqs ifa olunur və musiqi səslənir. Bütün yaşıl çəmənlik - öncə göstərilən sıralamaya uyğun uşaq və yeniyetmələrin əlindəki yaşıl budaqlar dalğalanıb hərəkətə gəlir. İki gözəl geyimli, yaz tərəvətli uşaq ali qonağa və onu müşayiət edənlərə bayram xonçası və səməni təqdim edir.

I uşaq:

- Xalqımızın bayramına xoş gəlmisiniz, əziz Prezidentimiz!

II uşaq:

- Həyatınız səməni kimi tərəvətli, Novruz xonçası kimi zəngin olsun.

Dədə Qorqud:

- Elimizin, obamızın mübarək bəvramına, xalqımızın, millətimizin möhtəşəm Novruz növrağına xoş gəldiniz! Ruzi, bərəkət nəfəsli Baharın yurdumuza qədəm qoyduğu bir gündə müstəqil Azərbaycan başdan-başa bayram libasına bürünüb, Bakının, Naxçıvanın, Qarabağın, Şirvanın, Milin, Muğanın qədim-qayım torpaqlarında bahar suları çağlayır, yaz yelləri əsir, Novruz tonqalları alovlanır. Sizin sayalı qədəmləriniz, xalqa tükənməz sevginiz, hər qarış torpaqdan boy atıb ucalan əməlləriniz sayəsində anamız Azərbaycan cənnət bir məkana dönüb.

I aktyor:

- Yenə də yamyaşıl geyinir dağlar, Göz kimi durulur qaynar bulaqlar, Əriyir quzeylər döşündəki qar... Yağış da isladır o göy çəmənini, Təbiət ilhama çağırır məni!

II aktyor:

- Görürəm dan yeri yenə sökülür, Göydən yer üzünə nurlar tökülür, Zəmilər, tarlalar üzümə gülür, Səralıq gözünə dəyir bülürüdəm, Bu nemət ilhama çağırır məni!

Dədə Qorqud:

- Ey Vətən oğulları, baylar, bayanlar! Bu gün bizim bahar nəfəsli bəxtiyarlığımız yerə-göyə sığmır. Müstəqillik, inkişaf, intibah yolu ilə gedib dünyanın nüfuzlu dövlətləri sırasında layiqli yer tutan Azərbaycan mübarək Novruz sevincini Orta Şərq, türk xalqları ilə birgə yaşayır. Dədə-babalarımızın min illər boyu yandırıp qoruduğu ocaqlar Türkiyədə, İranda, Qazaxistanda, Qırğızısta...

tanda, Özbəkistanda, Tacikistanda, İraqda, Əfqanıstanda, Türkmənistanda, Gürcüstanda, Rusiya Federasiyasının Dağıstan, Tataristan, Başqırdistan ölkələrində, Altaylarda, Qafqazlarda nur saçır, hərarət paylayır. Belə bir möhtəşəm günə xoş gəldiniz, əzizlərim!

İgidlər xoru:
- Xoş gəldiniz! Xoş gəldiniz!

Dədə Qorqud:
- Xalqlar bayramı, gözəl Novruz, qədəmlərin mübarək!

İgidlər xoru:
- Qədəmlərin mübarək! Qədəmlərin mübarək!

Dədə Qorqud:
- Azadlıq nuru saçan Günəşinə salam olsun, Ulu Novruz!

İgidlər xoru:
- Salam olsun! Salam olsun!

Dədə Qorqud:
- Torpağımın bərəkəti aşıb-daşsın, Ulu Novruz!

İgidlər xoru:
- Aşıb daşsın! Aşıb daşsın!

Dədə Qorqud:
- Uca göyün aydın olsun, Ulu Novruz!

İgidlər xoru:
- Aydın olsun! Aydın olsun!

Dədə Qorqud:
- Duz-çörəkli, mərd ürəkli oğulların min yaşasın, Ulu Novruz!

İgidlər xoru:
- Min yaşasın! Min yaşasın!

Dədə Qorqud:
- Ocaqların gur qalansın, Ulu Novruz!

İgidlər xoru:
- Gur qalansın! Gur qalansın!

Dədə Qorqud:
- Övladlarım, indi gəlin
Od çərşənbəsindən adlayaq,
Su çərşənbəsindən keçək,
Torpaq çərşənbəsindən ömək,
Yel çərşənbəsinə qoşulaq,
Yetişək əziz Novruz Bayramına!

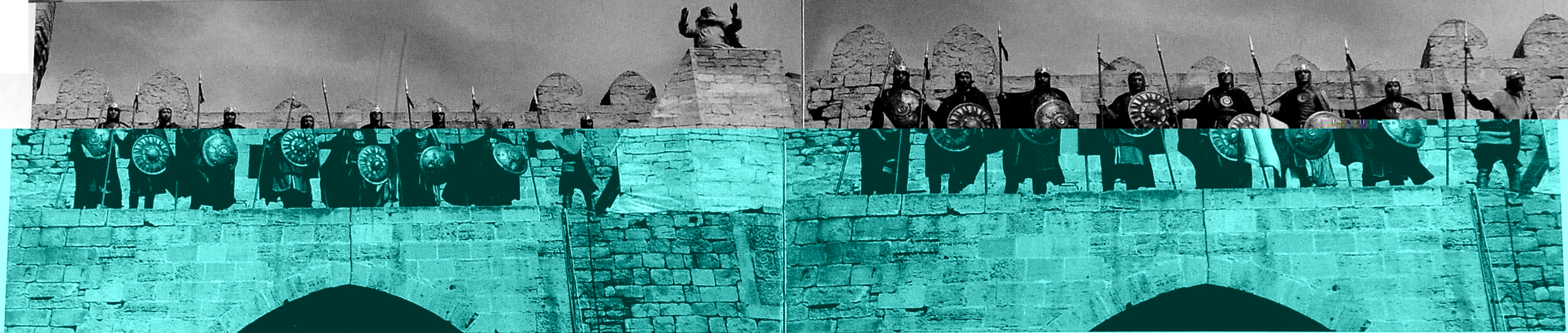
Bundan sonra heç bir söz işlədilmədən, izah olunmadan dekorasiyanın dili ilə anlaşılır ki, Qız Qalası meydanından Paraşüt Qülləsinə qədər olan ərazi Novruz Bayramının dörd təməl prinsipi əsasında qurulmuşdur. Bunlar:

Od çərşənbəsi
Su çərşənbəsi
Torpaq çərşənbəsi

Yel çərşənbəsi adlı şərti qapılardır. Paraşüt meydanı həm Hava çərşənbəsi qapısı, həm də Novruz Bayramının özüdür.

Rəsmi heyət Od çərşənbəsi qapısından keçib Qız Qalası meydanının aşağı hissəsinə düşür. Hərəkət boyunca qonaqları əllərində məşəl, Novruz xonçası, səməni, bayraq tutan adamlar müşayiət edirlər.

Aşağı meydançada - Od çərşənbəsini rəmzləşdirən məkanda ocaq qurulub. "Cəngi" ansamblı və zurnaçıların ifası səslənir. "Cəngi" ifaçıları qonaqların başına hərlənərək yallı oynayır. Dövlət başçısı onun üçün qurulmuş xitabət köşkünə qalxıb təbrik nitqi söyləyir. Nitqdən sonra ona məşəl təqdim olunur. O,

məşəllə ölkə-
nin böyük
ocağını - Nov-
ruz Bayramı
tonqalını alış-
dırır. Alov
yüksəlir. Zur-
naçılar dəstəsi
“Yallı” ifa edir.
Qonaqlar
“Cəngi” rəqsi
ilə yola salınır.

Rəsmi heyət tonqal qalanan və xitabət
köşkü yerləşən meydandan çıxıb sağ
meydançaya gəlir. Burada xoruz və yu-
murtə döyüşü səhnələşdirilib. Milli pal-
tarlı iki yeniyetmə mübahisə edir.

I oğlan:
- Tut vurum!

II oğlan:
- Yox, sən tut, mən vurum!

I oğlan:
- Sən cığalsan, çəp vuracaqsan!

II oğlan:
- Cığal özünsən, keçən il də başımı al-
datdın, böyükdən vurub bir səbət yumur-
tanı zay elədin...

I oğlan:
- Onda belə eləyək, sənə bir sual ve-
rəcəyəm, əgər tapsan mən tutacam sən
vuracaqsan, yox əgər tapmasan, sən tu-
tacaqsan, mən vuracağam!

II oğlan:
- Ver sualını, al cavabını.

I oğlan:
- Turalım bir gölün ortasında bir ağac
bitib, o ağacın budağında bir xoruz ot-
urub. O xoruz yumurtlasa, yumurtası hara
düşər?

II oğlan:
- Necə hara düşər? Suya!

I oğlan:
- Ay qardaş, heç xoruz yumurtalayır?
Eşitdiniz bunun cavabını, utanmır, özü
də biologiya fakültəsinin II kurs tələbəsi-
dir.

Cənab Prezident, istəyirəm ölkəmizin
ən bərk yumurtası ilə Siz döyüşəsiniz.
Yəqin mənim bu dostumun da cəsarəti
çatmaz ki, Sizə qarşı cığallıq eləsin.

Prezident birinci oğlandan yumurtanı
qəbul edir və ikinci oğlanla döyüşdürür.

Rəsmi heyət Qız Qalası ətrafındakı so-
nuncu meydanla sağollaşib Neftçilər
prospektini keçərək Dənizkənarı bulvarda
“Su çərşənbəsi” şərti qapısına yetişib
daxil olurlar.

Buradakı meydanın mərkəzində aşıq-
lar halay qurublar. Sağ tərəf Kosa və
Keçəlin məskənidir, sol əldəki sahə kuk-
lalardan ibarət “Kilimarasi” səhnəsinin
ifaçılarına ayrılıb. Meydanın münasib yer-
lərində kəndirbazlar, daşqaldıranlar mə-
harət göstərirlər.

İlk növbədə qonaqları Novruz Bayra-
mının ən şux obrazları olan Kosa ilə Keçəl
qarşılayır.

Müxtəlif yaşlı, milli geyimli, bayram
əhval-ruhiyyəli adamlar Kosanı dövrəyə
alıb bir ağızdan deyirlər:

A kosa-kosa gəlsənə,
Gəlib salam versənə,
Çömçəni doldursana,
Bizləri güldürsənə.

Tərifli sözləri eşidən Kosa başlayır özünü dart-
mağa. Dövrəsindəki adamlardan biri yumorlu
tərzdə üz-gözünü oynada-oynada oxuyur:

Ay uyruğu-uyruğu,
Saqqalı it quyruğu.
Gör necə erkən gəlib,
Belində örkən gəlib.

Sonra o, geri çəkilir. Həmənl adamlardan ayrı
birisi irəli çıxıb məzəli-məzəli deyir:

Bu Kosa hardan gəlib? -
Qurtarıb dardan gəlib.
Yağ verin yağlansın,
Bal verin ballansın,
Çoxca bilib allansın.

Birdən Kosa durduğu yerdə səndirlə-
yir, kimin üstünə tərəf gedirsə, o, bunu
itələyib qarşı tərəfin üstünə salır. Axır ki,
Kosa məqam tapıb yığılır. Guya ölür.
Üzünə bir dolça su atırlar, diksinib oyanır.
Diz üstə dikəlib özünü toxtatmağa çalışır.
Bu zaman dövrəsindəkilər onu sorğu-
suala tuturlar:

- A Kosa gəldiyin hardan bəridir?
- Şərurdan.
- Nə gətirdin ordan?
- Alma.
- Almanı neylədin?
- Satdım.
- Pulunu neylədin?
- Pələng aldım.
- Pələngi neylədin?
- Təhvil verdim zooparka.

Belə deyib Kosa ağlamsınır. Adamlar
gülüşüb, bir səslə deyirlər:

Bu dərd səni yandırır,
Bu dərd səni öldürür.
Düşmənləri üstünə
Güldürür, ay güldürür...

Bunu eşidən Kosa bir də yığılıb bayılır.
Yenə üzünə su atıb bir ağızdan oxuyurlar:

Başın sağ olsun, Kosa,
Canın sağ olsun, Kosa.
Arşın uzun, bez qısa,
Kəfənsiz ölməz Kosa.

Kosa ayağa qalxıb üz-gözünü əcaib
hala sala-sala oynayır. Oyun boyu çöm-
çəsini qabağa uzadıb pay istəyir:

Qurbanın olum yaşıl çuxalı,
Qonaq gəlirəm çillə çıxalı,
Nabat, noğul, badam ver gəlsin,
Yeyim dizlərimə kar gəlsin.

Adamlar Kosanın ətrafında dövrə
vura-vura ona atmaca atırlar:

- A kosa-kosa, gəlmisən,
Lap vaxtında meydana sən.
Almayınca payını
Çəkilmə bir yana sən.

Kosa: - Getməmə, ağa, getməmə.

Yenə dövrəsindəkilər:

- Beş yumurta payındı
Əskiyini almayasan.
Xurcunu yaxşı doldur,
Əli boşda qalmayasan.

■ Novruzun halal çörəyi

novruz Azərbaycan xalq bayramı

Kosa: - Qalmaram, ağa, qalmaram.

Bundan sonra yenə də Kosa: “Kosanın payın verin, balın verin, yağın verin”, - deyə-deyə çömçəsini irəli tutub əyləndirici tərzdə oynayır. Dövrəsindəkilər əl çala-çala növbəylə oxuyurlar:

Birinci adam:

- Mənim kosam oynayır,
Gör necə dingildəyir.
Ona qulaq asanın,
Qulağı cingildəyir.

İkinci adam:

- Mənim kosam canlıdı,
Qolları mərcanlıdı,
Qarnına əl vurmayın,
Kosam ikicanlıdı.

Üçüncü adam:

- Köhnə motal başında,
Qələm oynar qaşında.
Yüz əlli beş yaşında,
Gör nə cavandı kosam.

Yer-yerdən Kosaya pay verib xurcununu doldururlar. Yığıdığı payların çoxluğunu görəndən sonra Kosanın kefi lap kökəlir. Başlayır çırtıq çalib oynamağa. O, oynadıqca dövrəsindəkilər bir ağızdan deyirlər:

Kosam bir oyun eylər,
Quzunu qoyun eylər.
Yığar bayram düyüsün,
Payızda toyun eylər.

Kosa oynaya-oynaya oxuyur:

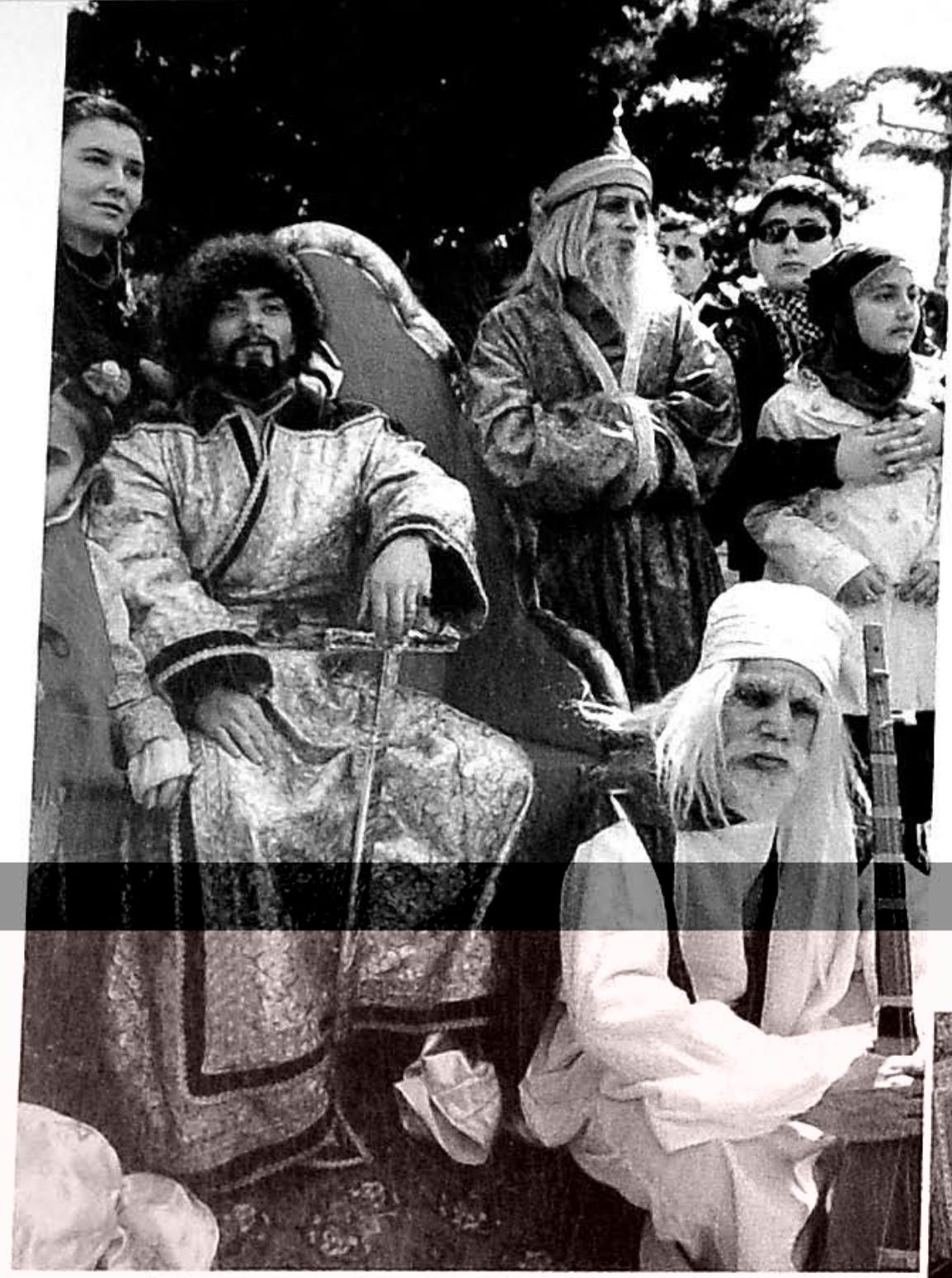
Azanı, ay azanı,
Doldur gətir qazanı.
Payını artıq verin,
Yola salın Kosanı.

Kosa qabaqda, arxasınca da dövrəsindəkilər oxuya-oxuya, oynaya-oynaya meydandan çıxırlar:

Ay kosa-kosa, kosa-kosa,
Saqqalı yoldurma gəl,
Xurcunu doldurma gəl,
Xonça-nabatın bizdə -
Novruz oldu, durma gəl...

Bu epizod yaxın ətrafda “Dirə-döymə”, “Bənövşə bəndə düşə”, “Ən-

Azərbaycan xalq bayramı **NOVRUZ**

zəli" oynayan qrupların çıxışları ilə bütövləşir.

Meydan tamaşalarından nümunələr göstərilir.

"Kosa-kosa" tamaşası bitincə aşıqların çal-çağırısı başlanır. Onlar proqrama uyğun havaaları ifa edirlər...

El bilir ki, sən mənimsən,
Yurdum, yuvam, məskənimсэн,
Anam doğma Vətənimсэн,
Ayrılarımı könül candan?
Azərbaycan! Azərbaycan!

NOVRUZ Azərbaycan xalq bayramı

Qonaqlar "Torpaq çərşənbəsi" yazılmış rəmzi qapıdan daxil olurlar. Bu meydan quruluşuna görə Novruz Bayramı adət-ənənə və mərasimlərini təcəssüm etdirən xalq mədəniyyəti və məişəti üslubundadır. Ön hissədə muğam ifaçıları yer alıblar. Xalq tətbiqi sənət nümunələrini yaradan sənətkarların əl işləri, xalçalar, qablar, əmək alətləri, bəzək əşyaları, döymələr, ağac şəbəkələr nümayiş etdirilir. Sənətkarlar öz məharətlərini göstərirlər. Salyandan zurnaçılar dəstəsi ifa edir. Muğam musiqisi dalğalanır, xanəndələr oxuyurlar. Kəndirbazlar, pəhləvanlar, daş qaldıranlar, sehirbazlar, meyxanaçılar, folklor rəqs kollektivləri çalır, oynayır, əziz bayrama sənət töhfəsini verirlər. Rayonlardan gətirilmiş məhsullar; alma, armud, qoz, fındıq, bal, şəkərbura, paxlava, yumurta, xonçalar, səmənilər Azərbaycandakı bolluqdan, firavanlıqdan xəbər verir. Qonaqlar maraq göstərir, adamlardan əşyalar, məhsullar haqqında soruşurlar. Bazar - yarmarkaya baxış başa çatır. Sol tərəfdən Kukla Teatrının yeraltı keçid zonasında uşaqlar rəqs edir, mahnı oxuyur, kukla tamaşaları göstərirlər. Rəsmi heyət dördüncü rəmzi qapıya doğru addımlayırlar.

■ Bahar təranələri

Azərbaycan xalq bayramı **novruz**

novruz Azərbaycan xalq bayramı

Şerti qapının üzərində Novruz bayramına uyğun əlvan hərflərlə yazılıb: Yel çərşənbəsi. Hava - istirahət, yaradıcılıq rəmzidir.

Kukla Teatrından "Mirvari" restoranına qədər olan keçid rəssamlıq əsərlərindən ibarət sərgilər üçün ayrılmışdır. Rəsmi heyət rəngkarlıq nümunələri ilə tanış olurlar. "Nəfis" rəsmi qrupu

Azərbaycan xalq bayramı **NOVRUZ**

Başında basma papaq olan Cırt dan
Qara divlə vuruşur.

yır. Muzey Mərkəzinə tərəf uzanan yolun
hər iki tərəfi yaşıl çəmənə xatırladır. Pilla-

■ Novruz xonçası

TƏZƏ GÜN - TƏZƏ QAN

Baharın, əziz-xələf Novruz bayramının özü kimi qədim əfsanəyə görə Adəm babamızla Həvva nənəmiz buğda yeyib cənnətdən çıxana qədər insanın qəlbi və düşüncəsi bütün naqisliklərdən uzaq, şüşə kimi, mavi göylərin müqəddəs üzü qədər tərtəmiz idi. Onda nə saat vardı, nə vaxt... İl, ay, gün sərhədi yox idi. Dünya bir yaşıl nəğməydi. Ağaclar, güllər-çiçəklər əbədi yaşıl, əbədi canlı idilər. Günəş səhərlər üfüqdən baş qaldırıb çıxmırdı, çünki o heç batmırdı. Yer üzündə yeriyanlar, binə tutanlar istədiyi vaxtda göyün yeddi qatına pənah apara bilirdi. Aşağı-yuxarı, dərin-dayaz sərhədləri itmişdi...

Yenə o qədim və ibrətli əfsanəyə görə ilk babamızın və ilk nənəmizin buğda yemək kimi təbii arzusu günah sayılmasaydı, indi yəqin ki, hamımız cənnətin sakinləriydik və nə pul, nə də bazar-dükan dərdi çəkirdik.

Bəlkə də, Adəmlə Həvvanın müqəddəs mələklər kimi tərtəmiz yaşadıkları, günahsız ömür sürdükleri o ilahi zaman-sızlığın, məkansızlığın şərəfinə ümumbəşər abidəsidir Novruz? Ayrı nə ola bilər ki?.. Bəxtimizə düşən aylar, günlər sırasında elə bir vaxt kəsiyi var ki, həmin anda insanın milyonillik yaddaşı yeni başdan geri qayıdır. Sanki bəşəriyyət yadına salır ki, o nə vaxtsa günahsız olub,

nəğmə kimi, saf su kimi, körpə quş kimi, yaşıl söyüd budağı kimi...

Və möcüzənin ən görümlü cəhəti burasındadır ki, insan özünü o təzə gündə, düzün-dünyanın təzələndiyi vaxt kəsiyində cənnətdən, mələk ömründən ayrıldığı ilk, bəlkə də, son gündəki kimi təmizləməyə çalışır. Gecənin qara bağrında alovu ərşə dayanan tonqal çatmaq gecə-gündüz sərhədini əridib o müqəddəs günü xatırlamaq üçün deyilmi? Bəs buna nə deyəsən ki, insan məhz Novruz günündə müqəddəs və əbədi nə varsa ona üz tutur; sübh tezdən çeşmə başında

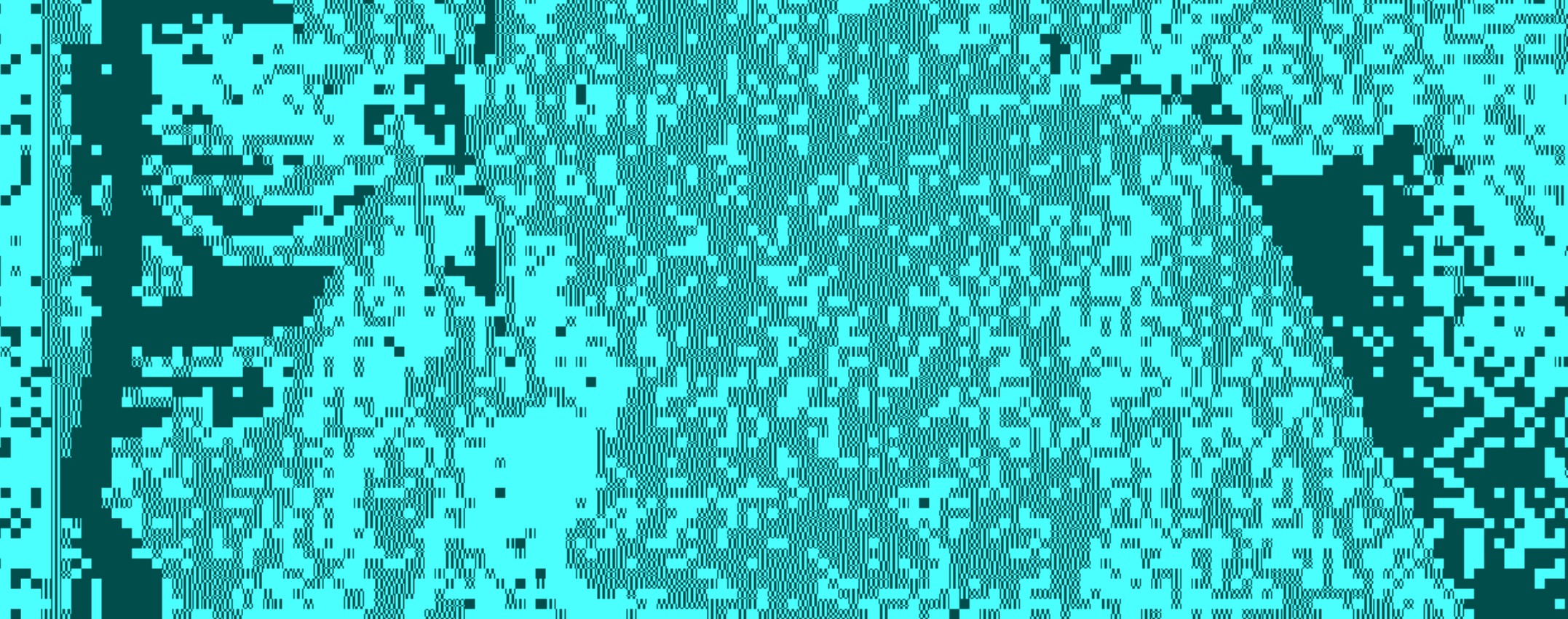
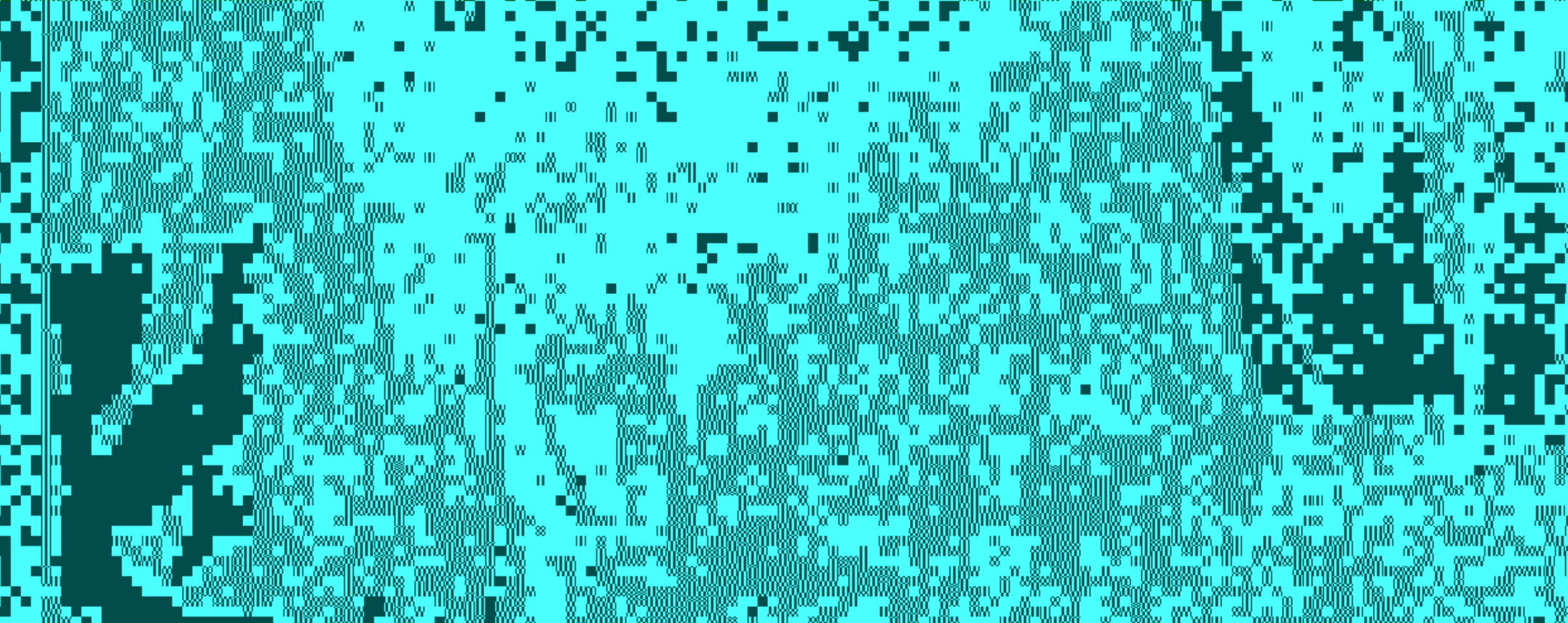
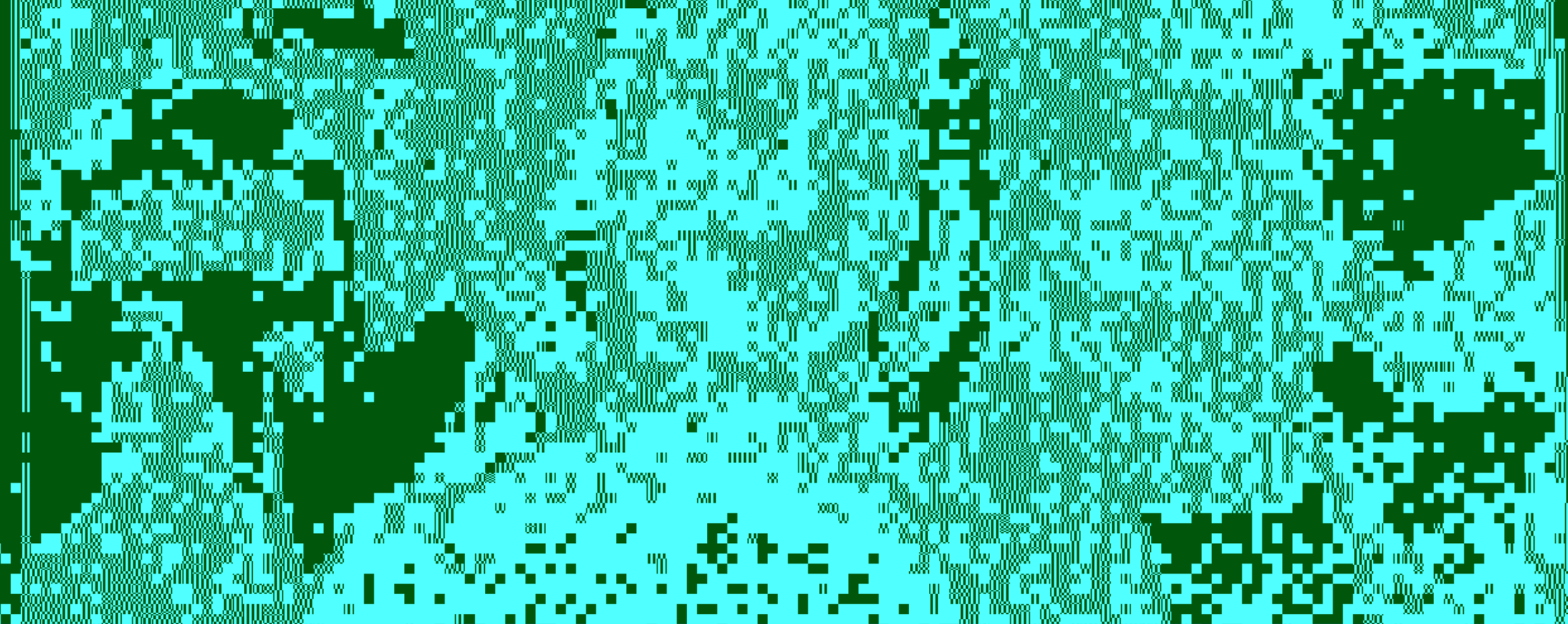
yaşıla çalan, çağlayan bahar sularına, yuvamızın yaşıl çadırı göy üzünə, yaşıl-yaşıl ümidlərə, yaşıl-yaşıl yamaclar sinəsindən boylanan türbələrə... əbədi olanlara üz tutur!

Elə ki, zamanın, məkanın yaşıl ömrü gəlib yetişdi, boz ay kürəyini yerə verib gözəl baharın üzəngisini basdı, öncə gərək öz qəlbini kirdən-pasdan, xıltdan-xımırdan təmizləyəsən. Novruz gecəsi qəlbin kimi həyat-bacanı da gülə-gümüşə döndər ki, əziz günün təravətini bir az da artırasan. Ulu babalarımız, ulu nənələrimiz Novruz günü könülə dəyən söz iş-

lətməyi, yalan danışmağı, kobudluğu
yasaq eləyiblər. O gecə, müqəddəs Nov-
ruz axşamı qonşu gərək qonşusunu iki

1. Human biology, neuroscience genetic environmental
developmental social psychology clinical educational health psychology
Behavioral, maternal, and child

1. Indikator kepercayaan, terhadap keadilan gengsi
 2. keadilan kehidupan keadilan kehidupan keadilan
 3. keadilan kehidupan keadilan kehidupan keadilan
 4. keadilan kehidupan keadilan kehidupan keadilan
 5. keadilan kehidupan keadilan kehidupan keadilan
 6. keadilan kehidupan keadilan kehidupan keadilan
 7. keadilan kehidupan keadilan kehidupan keadilan
 8. keadilan kehidupan keadilan kehidupan keadilan
 9. keadilan kehidupan keadilan kehidupan keadilan
 10. keadilan kehidupan keadilan kehidupan keadilan

[illegible][illegible]

TONQAL QALAMA

Od çərşənbəsinin əsas rəmzlərindən sayılan tonqal yandırılması Novruz adətləri içərisində xüsusi yer tutur. Qeyd olunduğu kimi od yaranışın mənbəyində duran dörd ünsürdən biridir. Təbiətin oyanışı hərarətin yüksəlməsi ilə sıx bağlıdır. Adamlar tonqal yandırmaqla soyuqların, çovğunlu, qarlı havanın tez ötüb keçməsinə, əkin-biçin üçün əlverişli hava şəraitinin bərqərar olmasını arzulamışlar.

Ümumiyyətlə, od Azərbaycanda müqəddəs sayılır. Tarixin izləri göstərir ki, bu ərazidə insanlar ən qədim çağlardan od əldə etmişlər. Dünyanın ən qədim məskənlərindən olan Azıxda, Qobustanda aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı

çox sayda ocaq yerləri, oddan istifadə olunduğunu göstərən dəlillər aşkar edilmişdir. Atəşpərəstlik dininin yaranması da məhz Azərbaycan ərazisi ilə bağlıdır. Adamlar inanırlar ki, od üstündən tullana-raq “ağırlığım, uğurluğum bu ocaqda yansın” deməklə ən ağır xəstəliklərdən xilas olmaq mümkündür. Azərbaycan sözünün izahlarından biri də odlar yurdu anlamındadır. Söylənir ki, ən qədim zamanlarda qohum tayfalar bir-biri ilə od

dilində danışarmışlar. Məsələn, belə: əgər ön hissədə yerləşən bir elat düşmən hücumundan duyuq düşərsə, ən hündür bir nöqtədə ocaq qalayar və qonşu ellərə gözlənilən fəlakət barədə xəbər çatdırarmış. Qalanan tonqalların sayı da müəyyən məna daşıymış. Maraqlıdır ki, Azərbaycan torpaqlarının alt qatları neft, qaz kimi yanacaq məhsulları ilə zəngindir. Novruz bayramı rituallarında şam yandırmaq da od inancı ilə bağlıdır.

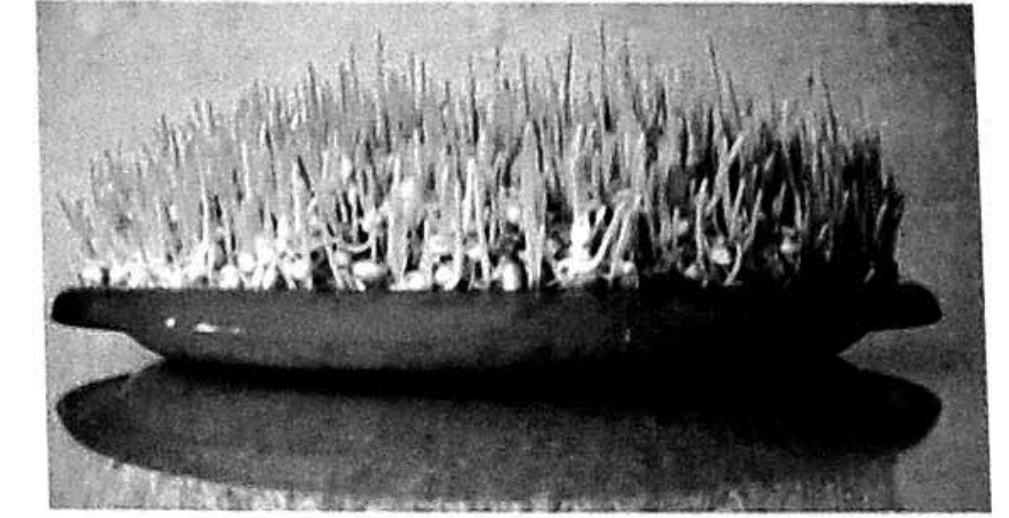
SƏMƏNİ GÖYƏRTMƏK

Bu da əsas Novruz adətlərindən-
dir. İlk çərşənbədən başlayaraq
səmənı göyərtmək ta Novruz-
dan bir neçə vaxt ötənə qədər davam edir.
Səmənı göyərtmək adəti azərbaycanlıların
bərəkət arzusunun ifadəsidir. Səmənı gö-
yərtmək üçün nə dayaz, nə də dərin boş-
qab götürülür, bu qabın həcmi istəkdən
asılı olur. Hələ ilk çərşənbəyə on-on beş
gün qalmış seçmə buğdadan, digər dənli
bitkilərdən götürülüb hamar şəkildə boşqa-
bın səthinə yayır, üzərinə tənzip çəkir,
təmiz çiy su çiləyirlər. Ev şəraitində havalı
yerdə saxlanan dən cücərir, sonra isə
sürətlə boy atıb əsl yaz tarlasının rəmzinə
çevrilir. Çərşənbəyə bir-iki gün qalmış
demək olar ki, hər evin bir və ya bir neçə

səmənisi olur. Əgər evdə hazırlamaq im-
kanı yoxdursa, səməni çələngini dükan-
bazardan da almaq olar. Səmənı Novruz
Bayramının və həmin günlərdə mənzillərin,
süfrələrin yaraşığıdır. O, insanların qəlbində
ən fərəhli hislər oyadır. Novruz Bayramı en-
siklopediyasında deyilir: "Yunan filosofu,
yazıçı və tarixçi Plutarx (bizim eramızın təxmi-
nən 46-127-ci illəri) göstərmişdir ki, Qədim
Azərbaycanda (Midiyada) taxılı müqəddəs
bitki saymaq adəti geniş yayılmışdır. Bu
adət hər dəfə ilin başlanğıcında (yazda) icra
edilərdi". Səməninin ortasını qırmızı lentlə
qurşamaq, onun ətrafına şam düzüb yan-
dırmaq və:

Səmənı saxla məni,
İldə göyərdərəm səni - deyə
nəğmələr oxumaq da adətdir.

Bir ovuc su,
Bir ovuc buğda
dərindən
dil tapıblar
dayaz
boşqab içində,
Gərək olmayıb onlara
torpaq adlı
tərcüməçi də...
Gülür yaşıl-yaşıl
yamyaş səməni.
Yamyaşıl boşqab içində
Yer üzünün yamyaşıl
çəmənidi səməni.

Səmənı -
yaşıl plov qalağı,
yaşılbaş sona,
meşələrin yaşıl bulağı!
Səmənı -
Yaz yaşında yaşıl dağ,
Yamyaşıl od dilimi,
Səmənı - ocaq,
Yaradanın yaz salamı,
ruzi verən əlidi,
baharın heykəlidı,
zəminin heykəlidı
səmənı!

NOVRUZ NƏĞMƏLƏRİ

Novruz genişmiqyaslı el bayramı olduğuna görə saysız-hesabsız folklor nümunələrini, ağız ədəbiyyatı örnəklərini ehtiva edir. Novruz Bayramından bəhs edən ədəbiyyatda bu örnəklər əkin nəğmələri, sayacı nəğmələri, xıdır nəbi nəğmələri, sağı, nehrə, cəhrə, hana, balıqçı nəğmələri adlandırılır. Həmin nəğmələrdən seçmələrdə lakonizm, axıcılıq, arzu və istəklərin səmimiliyi, ilkinliyi nəzəri cəlb edir. Örnəklərin toplanması professor, dr. Azad Nəbiyevə aiddir.

SAYAÇI NƏĞMƏSİ

Salaməleyk, say bəylər
 bir-birindən yey bəylər
 Sayamı gətirmişəm,
 Sayını itirmişəm.
 Quzusu sayalı bəylər,
 Gül üzü hayalı bəylər
 Qurumasın gölünüz,
 Üzə gülsün döfünüz.
 Kəsilməsin soyunuz,
 Gödəlməsin boyunuz.
 Sayanız üstə gəlsin,
 Üstündə püstə gəlsin.
 Hay verin sayaçıya,
 Pay verin sayaçıya.
 Qapınız haylı olsun,
 Sayanız sayılı olsun.

ƏKİNCİ NƏĞMƏSİ

Kotanım daşdan gələr
 Dönər o başdan gələr
 Hodaqçının süfrəsi
 Genə obaşdan gələr
 ho, ho, ho,
 ho, ho, ho!

Ağam öküz mərd olar,
 Pis qonşuya dərd olar,
 Tənbəl öküz yiyəsi
 Paxıl olar, sərt olar
 ho, ho, ho,
 ho, ho, ho!

Boyun yerin yağlaram,
 Pis gözləri dağlaram
 Kotanımı sındırsan
 Sübh üstəcən ağlaram

no, no, no,
 ho, ho, ho!

XIDIR NƏĞMƏSİ

Xıdırım şuma düşüb,
Gümanım şama düşüb,
Şum yerini şumlayaq,
Tum gətirib tumlayaq.
Xıdırım addıdı,
Xıdırım oddudu
Ağ atı haylayaraq,
Günləri saylayaraq
Xan xıdır gələsidi
Halımı biləsidi.

SAĞIN NƏĞMƏSİ

Nənəm, nənəm
Səni sağan
Mənəm, mənəm
Quyruğunu
Farağat qoy,
Ayağını
İrahat qoy.
Nənəm, nənəm,
Səni sağan

Mənəm, mənəm
Dutum, dutum,
Anam dutum,
Sübh südündən
Pendir tutum.
Küpələrim
Dolsun yağla
Balalarımızı bu yaz saxla
Nənəm, nənəm
Səni sağan
Mənəm, mənəm!

■ Nehrə

NEHRƏ NƏĞMƏSİ

Novruz gəldi, nəhrəm gəl,
Nəhrəm, gəl, nəhrəm, gəl.
Cincilimim, yarpızım
Taxta üstə hazırdı.
Samavarım qaynadı,
Təndirlərim qızardı,
Nəhrəm gəl, nəhrəm gəl.

Ərim məndən küsübdü,
Nəhrəm, gəl.
Qapını qonaq kəsibdi
Nəhrəm gəl.
Əlimi bıçaq kəsibdi,
Nəhrəm gəl, nəhrəm gəl.

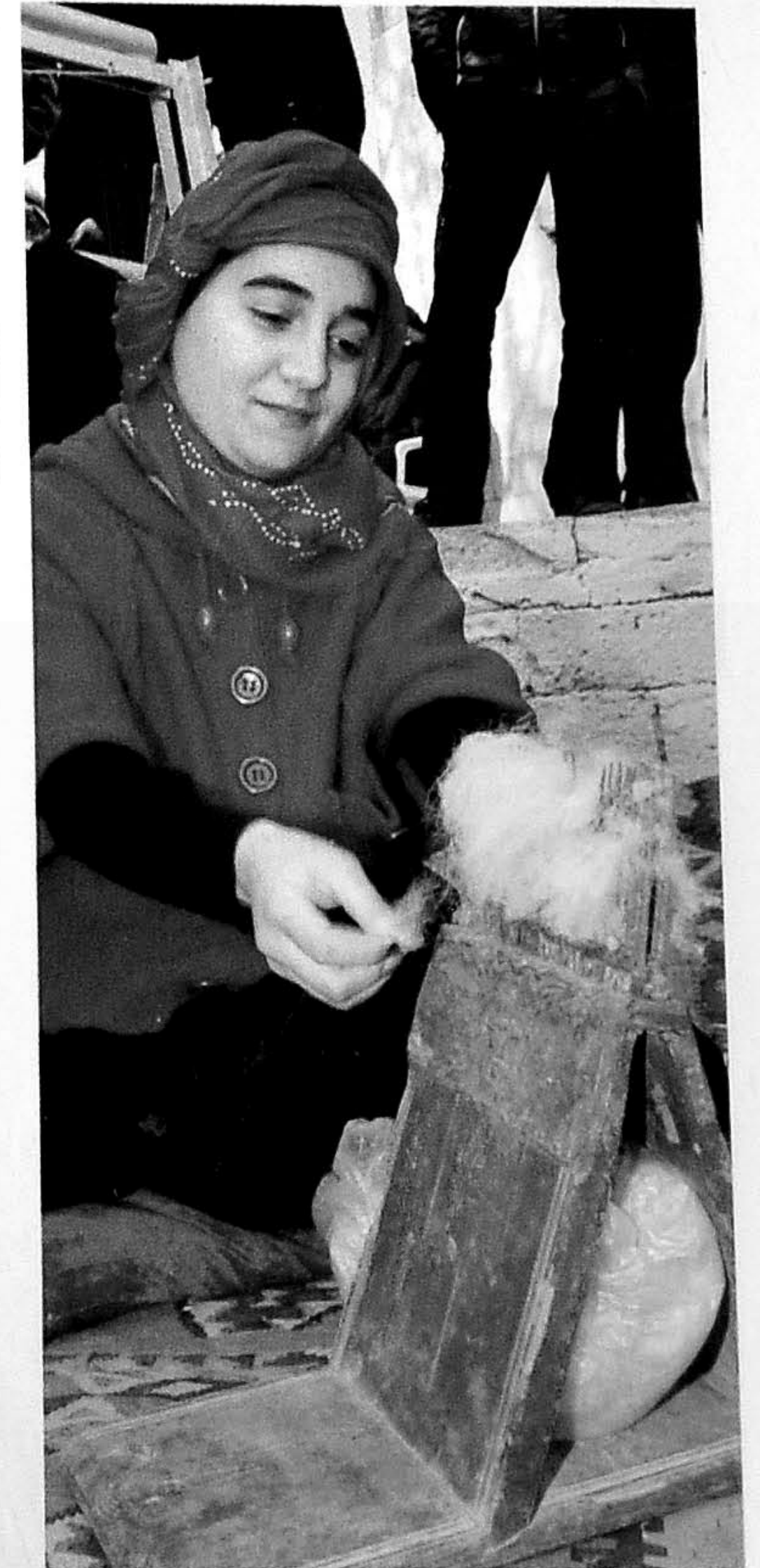

CƏHRƏ NƏĞMƏSİ

Taran, yunum, taran, yunum,
Daran, yunum, daran, yunum.
Taran, taran,
Daran, daran.

Daran taraz gəl cəhrəyə,
Taran dayaz gəl cəhrəyə,
Az-az gəl cəhrəyə,
Naz-naz gəl cəhrəyə...
Taran, yunum, taran, yunum,
Daran, yunum, daran, yunum.

Novruz nəğmələrinin mətnində ibtidailik görünməkdədir. Demək lazımdır ki, bu nəğmələrin sözlərinə uyğun musiqinin ifaçıları xalq olmuşdur: bunlar – əkinçilər, çobanlar, naxırçılar, sağınçılar, nənələr, analar, gənc qızlar, bir sözlə, bütün el-elatdır. İlk baxışda sadə görünən bu nəğmələrin misralarında və havacatında min illərin həyat tərzinin, tarixi dövrlərin izləri vardır.

■ Cəhrə

DÜNYANI YAZ YAŞADIR

Bu yaz bir başqa yazdır! Nakam Müşfiqdən min dəfə təkrarlanan bu beş kəlmənin məna tutumu nədənsə hər dəfə başqa biçimdə, başqa çalarda görünür, duyulur. Çünki bu misra yaz havası üstündə deyilib, baharın özünə bənzəyir. Təkrarlardan bezən, cana yığılan, baş götürüb qaçan insan əbədi yaz bənzəyişinə hər dəfə yeni bir hikmət kimi can atır. Hər doğulan körpə özündən əvvəl dünyaya göz açan körpələrin heç biri olmadığı kimi, hər gələn bahar da irəliliyi yazın təkrarı deyil. Bahar - Novruz cazibəsinin sadə sirri, bax elə bundadır!..

Milyon il əvvəl kahadan çıxan, bir qarın qənimət üçün canını kola-kosa toxuyan qədim insan kimi milyon il bundan sonra yaşayacaq ağıllı adam da bir udum

havaya, bir tikə çörəyə, bir içim suya görə bahara minnətdar olacaq. Dünya bahar yaşındadır. Nə az, nə çox. Bu fəslin böyük qüdrətini, yaqın ki, hər birimizdən daha çox ilk dəfə Aya qədəm basan insan hiss edib. Əgər daşında, kəsəyində, zaman ovuntusu kimi dizə çıxan tozu da yaz havası, yaz hərarəti duyulsaydı, Ay torpağı gül bitirərdi.

Yazın bircə peşəsi var: diriltmək! Qaya dibində bulağı, buludda yağışı, budaqda yarpağı, qönçədə gülü, insanda

sevgini diriltmək!.. Bahar illərdən illərə ən etibarlı keçiddir, körpüdür. Bir qocadan soruşdular: kişi, yaşın necədir? Cavab verdi: bu yaza çıxsam, inşallah, yüz olacaq...

Milyon-milyon illərdir ki, insanı yaz yaşadır. Yetirir, bitirir. Çünki qaynar gün işığı da, bol-bol bərəkət suları da, göyərtmək istedadı da yalnız ona məxsusdur. Baharın xeyirxahlığını bizə qanımızın yaddaşı pıçıldayır. Bahar xeyir-bərəkət fəslidir. Ədalət fəslidir. Budur, gecə ilə gündüzün bərabərliyi! Fələyin tərəzisi Novruz deyilən gün taraz gəlir. O gecə ağacların sinəsi buğlanan torpağa baş qoyması, bəlkə, bu səbəbdəndir? Aləm dünyanın düzlüyünə təzim edir, yoxsa? O günün şərəfinə qurbanlar kəsilir. Baharın bərəkətli əli tərəzinin bir gözünə daim sevinc atır ki, qəm yığılan gözü ağır gəlməsin.

Bahar birlik rəmzidir - suyun, günəşin, havanın, torpağın, toxumun, zəhmətin birliyinin. Birliyi olmayan xalqın baharı yollarda yubanar.

Novruz təkcə fəsil bayramı, il, zaman dəyişməsi deyil. Novruz milli mədəniyyətimizin, mənəvi dünyamızın ən zəngin səhifəsi, təbiət və cəmiyyət haqqında dünyagörüşün dolğun ifadəsidir. Novruz nadir mənəviyyat, mədəniyyət və adət-ənənə abidəsidir. Elə bir abidə ki, mayası xeyirxahlıqdan yoğrulub.

Bəlkə də, dünyanın ən nikbin, ən canlı və dolğun tablosu buğlanan torpaqdır.

Novruz nəfəsi dəydikcə adama elə gəlir ki, Yerin canındakı soyuqluq gedər-gəlməzə cəkilir. Göylər torpağa, torpaq göylərə can atır. Rənginin qonurluğuna, qaralığına, bozluğuna baxmayaraq, torpaq yalnız və yalnız ağ vərəqi yada salır. Bu ağ vərəqə qəlbimizin odunu səpməliyik, təpərimizi, dizimizin gücünü, gözümüzün işığını, arzu və niyyətini sehirli toxumlar kimi nəfəs alan bərəkət sırımlarına düzməliyik. Alnımızın tərini verib ulu təbiətə anlatmalıyıq ki, o bizi yaşadıb, yaşadır, yaşadacaq. Hər Novruz yenidən yada salmalıyıq bunu... Ana tarla çağıranda bir gün nədir, bir an belə gecikmək fəlakətə bərabərdir. Torpaqla kəndlinin görüşü baharla dünyanın görüşü qədər qanunauyğundur. Biri insanlığın vərdişidir, biri təbiətin. Bu, təkcə vərdiş deyil, gözəgörünməz ilahi qələmlərlə imzalanmış əhddir, anddır! Bizi yaşadan bu anddır!

Yaz dirilik fəslə olduğuna görə Novruz da dirilik bayramıdır. Bax bu əziz gündə insan günəşin, suyun, torpağın, havanın qiymətini daha dərindən bilir. Novruzu sevmək Vətəni sevmək deməkdir. Novruza vurğunluq Vətənə vurğunluqdur. Çünki gözümüzü açandan Novruzu ürəyimiz istəyən kimi qarşılamışıq. Bu əziz bayramdan heç vədə ayrı olmamışıq. Çünki bahar havası, yaz hərarəti, Novruz sevdası torpağın canındadır. Novruz Azərbaycanın ürəyidir, döyünən nəbzidir.

NOVRUZ GEYİMLƏRİ

Novruz Bayramı üçün məxsusi biçilib tikilmiş paltarlardan danışmağın yeri yoxdu. Əslində, Azərbaycan xalqı istər xanımlar, istər kişilər məhz bu bayramda ən gözəl, ən yaraşqlı və əlbəttə ki, təptəzə paltarları geyinib el arasına çıxmaq, donan

Novruz geyimlərində parlaq rənglərə üstünlük verilir. Paltarların üzərindəki güllər, butalar, zərziba gün işığında alışıb yanır. Rəqs eləyən qızların incə belində qızıldan, gümüşdən kəmərlər olur. Bahar nəfəsli qızların uzun saçları nəzəri çox cəlb edir. Hөрüklər gül-çiçəklə bəzədilir. Əllərə,

uşaqların geyim-keciminə xüsusi fikir verirlər. Adətən, həmən gün körpələrin alt paltarından tutmuş ayaqqabısına, donuna, pencək-şalvarına, köynəyinə qədər təzə olur.

BAYRAM TƏMİZKARLIĞI

Istər çərşənbələrdə, istərsə də Novruz Bayramı axşamında, demək olar ki, bütün xalq, eləcə də qədim yaddaşı özü ilə dünyanın beş qitəsində hifz edib saxlayan azərbaycanlılar insan gigiyenası ilə bağlı bütün prosedurları yerinə yetirirlər; saçlar təmizlənilir, daranır, üzlər tərəş olunur, dırnaqlar tutulur, dişlər fırçalanır, hamama gedilir, duş, vanna qəbul edilir... Bayrama qədər həyat-baca, çal-çəpər qaydaya salınır, zir-zibil, artıq əşyalar çərşənbə tonqallarında yandırılır. Həmin gün artıq bir çöp də gözdən yayınıb yerə düşə bilməz. Ev heyvanları; qaz, ördək, toyuq,

hind quşu, it, pişik, at, eşşək, qoyun, inək, camış, dəvə yerləri, tövlələr, qəhəllər süpürülür, kürünüb təmizlənilir.

Novruz Bayramına qədər bağ-bağatın budanıb təmizlənməsi, qurumuş ağacların yerinə yüz minlərlə yeni ağacın basdırılması xalqın torpağa, təbiətə bağlılığının, vətəni gözəlləşdirmək istəyinin timsalıdır.

Xalqımızın belə bir misalı var: “Əvvəl evin içi, sonra çölü” Azərbaycanda bu misala Novruz Bayramı günlərində ciddi əməl edilir. İrəlində dediyimiz kimi, çöldə aparılan təmizlik işləri evin içində də özünü göstərir. Evdə nə qədər xalça, palaz, fərməş, vərni, örtük, pərdə, yorğan, döşək, yastıq varsa, sürahilərdə, eyvan və artırmalarda sərilərək gün işığına çıxarılır. Xalça-palazı, yorğan-döşəyi alça, göyrüş çubuqları ilə yaxşıca çırpıb tozunu alırlar. Əksər işgüzar qadınlar, hətta yorğan-döşəyi sökür, yununu yenidən didib çırpır, yuyur, qurudur və yataq dəstlərini yenidən sıyırlar. Onların üzlüyü yenişi ilə əvəz edilir. Evdə nə qədər qab-qashiq, var onlar da təzədən yuyulub sürtülür, silinib təmizlənilir.

NOVRUZ ÇİÇƏK VƏ GÜLLƏRİ

Novruz Bayramı günlərində güldanlara gül-çiçək qoymaq da dəbdir. Azərbaycan elə yerdir ki, burada ilin bütün fəsilərində meyvə, tərəvəz, gül-çiçək tükənmir. Amma yazın ilk açan çiçəkləri də var. Bunlar qar altından baş qaldıran novruz-gülü və dağ yamaclarında üzü mart ayına tərəf bənövşəyi kəpənəklər kimi görənən bənövşə gülüdür. Ağ, qırmızı, sarı rəngli qızılgüllərlə bərabər, adı bilinən və bilinməyən çöl çiçəkləri də bayram ovqatlı mənzillərə yaz tərəvəti, xəlif ətir bəxş edir.

Bu bahar hamını salıbdı qana –
Kasıblar dik gedir, varlılar uçar.

Güllü xalçaları dartıb eyvana
Köynəyi qırçınlı qarlar uçar.

Üstündə gül-çiçək çatıb milyona
Bu yükə tablamır, arılar uçar.

Balaca bir ürək sığışmır cana,
Meydanı genəlib, yeri var, uçar.

Mən də kəlmələrdən qurmuşam hana
Xalçamın gülünə arılar uçar...

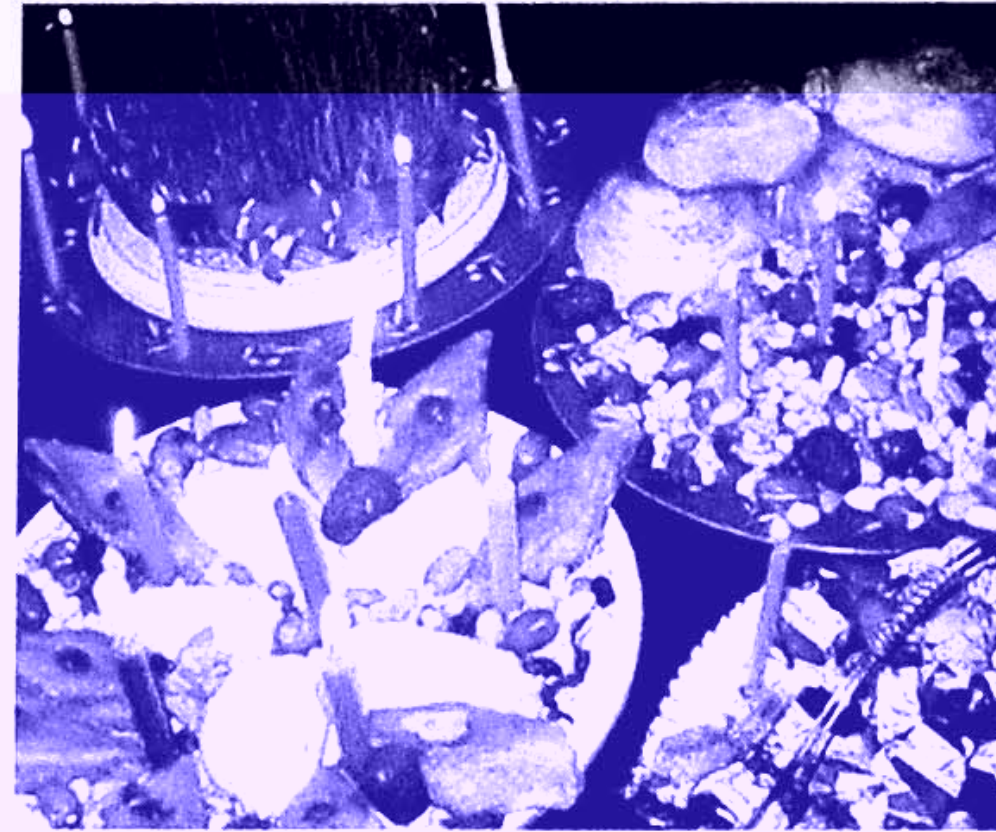

BAYRAM XONÇASI

Novruz xonçası bəzəmək hər kəsin zövqünə və imkanına bağlıdır. İstisnasız olaraq bütün mənzillərdə xonça bəzədilir. Həm də bu xonça dörd çərşənbənin hamısında və şübhəsiz ki, bayram axşamı süfrədə yer alır. Bayram günlərində iş yerlərində də bəzənmiş Novruz xonçaları görmək adi haldır. Novruz xonçası dükan-bazarı, vitrinləri bəzəyir.

Oğlan evi ən gözəl xonçaları nişanlı qız evinə hədiyyə aparır. Belə xonçalara müəyyən yeməli nemətlərlə yanaşı bahalı zinət əşyaları da qoyulur. İmkansız ailələrə xonça tutub göndərmək xalqın mərhəmət hissinin ifadəsidir. Etiqadlara dərin

hörmətlə yanaşan dünya xalqları sırasında azərbaycanlılar da əziz insanların ruhunun heç zaman ölmədiyinə inam

lər, noğul, nabat, konfetlər, alma, armud və digər meyvələr, meyvə qurusu düzülür. Xonçadan nəşə götürüb yemək olar, amma bayram münasibəti ilə bol bazarlıq eləyən adamlar eyni çərəz və meyvələri ayrı qablarda da qoyurlar ki, ev adamı, qonaqlar istəyəndə nuş etsinlər, imkan daxilində əsas xonça Novruz Bayramı gününə qədər əl dəyilməmiş qalsın, yaraşıqlı görünsün.

bəsləyirlər. Görünür elə bu səbəbdən də Novruz Bayramı günlərində insanlar xonça bəzəyib qəbir üstünə gedir, bayram xonçasını, gül-çiçəkləri məzar üstünə düzərək dualar verir, rəhmət oxuyurlar. Dedik ki, Novruz xonçası hər kəsin zövqünə və imkanına uyğun olur, bununla belə orada zəruri nemətlərin olması vacibdir. Məsələn, xonçaya, adətən, ortası qırmızı lentlə qurşanmış səməni qoyulur. Qıraqlara rəngbərəng şamlar düzülür (ailədəki adamların sayına uyğun). Xonçaya qırmızı, yaşıl, alabəzək boyanmış yumurta, qoz, fındıq, qovurğa, qaynadılıb qovrulmuş noxud, paxlava, quru yemiş-

NOVRUZ TƏRANƏLƏRİ

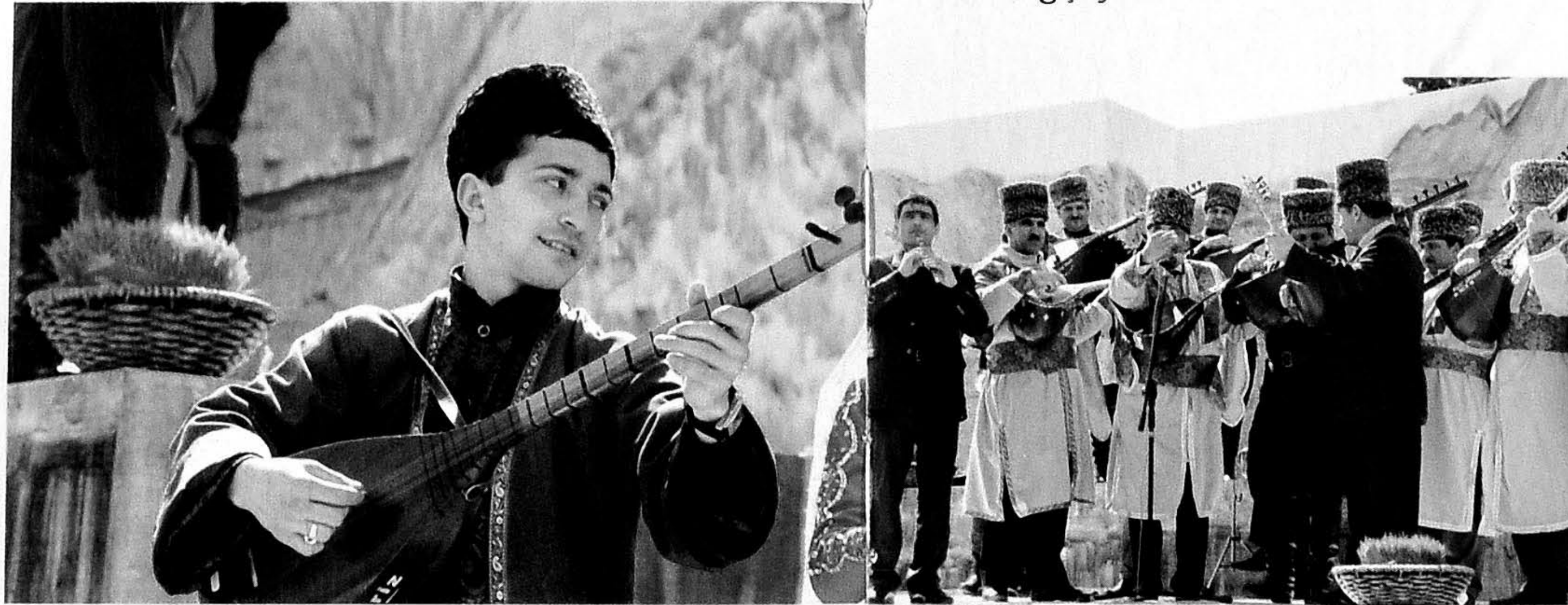
Novruz Bayramında çalib oxumaq qədim bir adətdir. Keçmiş zamanlarda bu cür çal-çağır evlərdə, məhlədə, qohumların, qonşuların yığıldığı məclislərdə qurulardı. İndi bu adət ictimailəşmişdir. Bayram günlərində Azərbaycanın saysız-hesabsız mədəniyyət ocaqlarında, parklarda, saraylarda, ali və orta ümumtəhsil məktəblərində, iş yerlərində, restoran və kafelərdə şənliklər günlərlə davam edir və əsasən peşəkar, eləcə də həvəskar musiqiçilərin, artistlərin ifasında mahnılar səslənir, Novruza bağlı səhnəciklər, tamaşalar ifa olunur.

Məclislərin ən çox xoşladığı saz və muğam musiqisidir. Bakı kəndlərində meyxana demək adəti də var və bu günə qədər yaşamaqdadır.

**YAZ BAYRAMI -
SAZ BAYRAMI**

Aşıq-ozan sənəti ən qədim folklor örnəklərindən olmaqla Azərbaycan xalqının mənəvi-mədəni inkişafında mühüm yer tutur. İndi Novruz şənliklərini saz çalğısı, aşıq musiqisi olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil. Azərbaycanın ustad aşıqlarından olan Sarı Aşıq, Aşıq Abbas Tufarqanlı, Dirili Qurbani, Xəstə Qasım, Şəmkişli Aşıq Hüseyn, Aşıq Musa, Aşıq Ələsgər, Aşıq Alı, Aşıq Şəmşir, Bozalqanlı Aşıq Hüseyn, Aşıq Mirzə Bilal, Aşıq

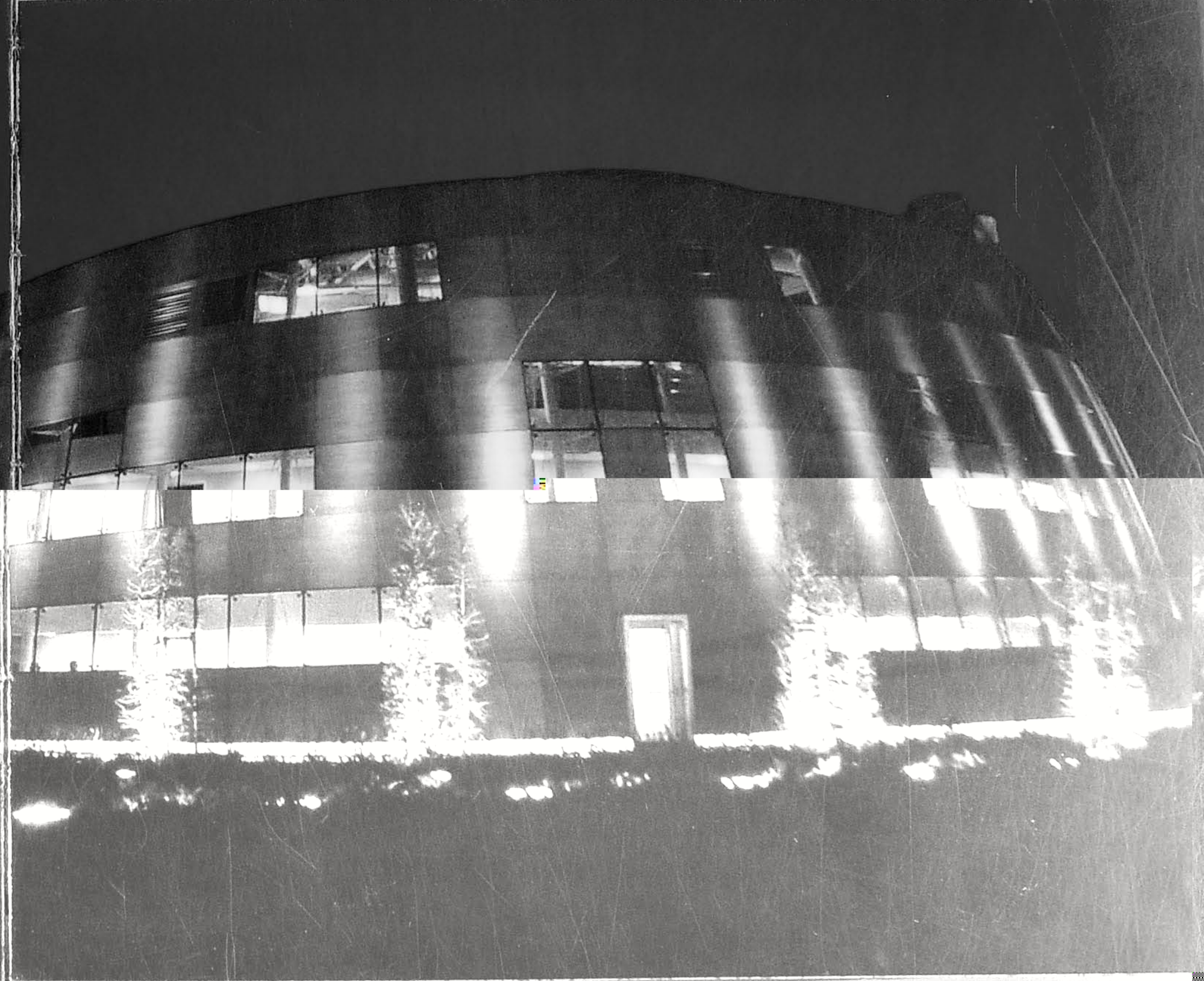
Şakir, Aşıq Pənah və başqaları Novruz Bayramı müqəddəsliyini, ümumiyyətlə, yazın gəlişini; təbiətin oyanmasını, həyatın gözəlləşməsini, bolluq və xoş güzəranı tərənnüm edən gözəl, ifadəli şeir nümunələri yaratmışlar. Hazırda Azərbaycanda Qərbi Azərbaycan, Kəlbəcər, Şirvan, Muğan regionlarında formalaşmış aşıq məktəbləri mövcuddur. Azərbaycanda Aşıqlar Birliyi fəaliyyət göstərir. Aşıq sənəti Azərbaycan xalqının yaradıcılıq sahəsi olaraq UNESCO-nun dünyanın qeyri-maddi mədəni irs siyahısına daxil edilmişdir. Novruz Bayramı günlərində aşıqlar qədim sazı sinələrinə basıb el-el dolaşır, yurd, vətən, yaz, Novruz, sevgi haqqında nəğmələr qoşurlar. Aşıqları xalq hər yerdə böyük məhəbbət və sevgi ilə qarşılayır, onlara bayram sovgatı bağışlayırlar.

MUĞAM SOVQATI

Novruz Bayramında xalq mahnısı və muğam ifası da adətlərdən biridir. Muğam unikal bir sənətdir. Onu, adətən, tar, kamança və qavalın (bəzən balaban və nağara da heyətə daxil olur) müşayiəti ilə xanəndələr ifa edirlər. Azərbaycan muğamı mürəkkəb konstruksiya malikdir. Bu öməklər qəzəl janrlı sözlərdən, rəngdən (ritmik havacat) və muğam hissəsindən ibarət klassik musiqi əsərləridir. Muğam oxumaq üçün xanəndənin yüksək tembrə malik güclü səsi olmalıdır. Azərbaycanda əsasən “Segah”, “Rast”, “Çahargah”, “Hümayun”, “Digah”, “Şüştər”, “Şur”, “Bəstənlıgar”, “Şahnaz” və sair muğamlar daha çox oxunur. Muğam sənəti də Azərbaycanın milli mədəni sərvəti olaraq UNESCO-nun dünyanın qeyri-maddi mədəni irsi siyahısına daxil edilmişdir.

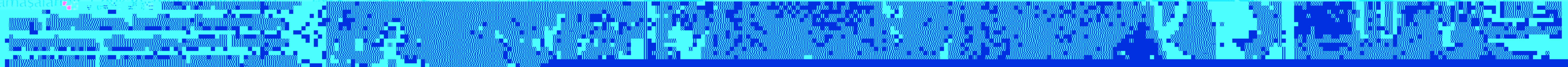
MEYXANA

Novruz Bayramında xalq yaradıcılığının bir sahəsi kimi xüsusən Abşeronda meyxana deyilməsi də adətdir. Meyxanarı musiqi alətləri müşayiət etmir. Meyxanaçı əruz vəzninin mövcud qəliblərinə əməl edərək bədahətən şeir parçaları söyləyir. Bu şeir parçaları deyildiyi anda yaradılır. Burada güclü yumor, gözlənilməz deyim tərz, obrazlı təfəkkür estetik nəticənin əsasında dayanır. Novruz axşamları məhəllədə, həyətlərdə meyxana məclisləri təşkil olunur.

TAMAŞA VƏ OYUNLAR

G örkəmli folklorşünas Azad Nəbiyevin topladığı, Novruz adət-ənənə və mərasimləri ilə bağlı materiallarda Novruz tamaşa və oyunlarının sujetləri yer almışdır. Onlardan ən qədim zamanlardan bu günümü- zə qədər geniş yayılanları cıdır, zorxana, qılıncoynatma, kəməndatma, daşqal- dıma, gözubağlıca, kəndirbaz, buğa- döyüşdürmə, qoçdöyüşdürmə, kosa-kosa tamaşalarıdır. Göyləngənətilər, qılıncoynatma, kəməndatma, daşqaldıma, gözubağlıca, kəndirbaz, buğadöyüşdürmə, qoçdöyüşdürmə, kosa-kosa tamaşaları

CIDIR

Novruz tamaşası sırasında yer alan Cıdır adından göründüyü kimi at yarışmasıdır. Bu tamaşaya ən igid, cəsarətli cavanlar ən itiqaçan, dözümlü atlarla qoşulurlar. Azərbaycanın tarixi şəhərlərindən olan Şuşada dağların zirvəsində məşhur Cıdır meydanı mövcuddur. Cıdır meydançaları digər regionlarda da var.

Cavanlar Cıdır çıxanda tamaşaya bütün el-elat toplaşır. Təmiz qanlı Qarabağ və Dilboz atları görkəmi, cəldliyi və dözümlü ilə baxanları valeh edir. Ümumiyyətlə, at Azərbaycan xalqının həyat və məişətində özəl bir mövqeyə malikdir. Məşhur “Kitabi-Dədə Qorqud”, “Koroglu”, “Qaçaq Nəbi” dastanlarında,

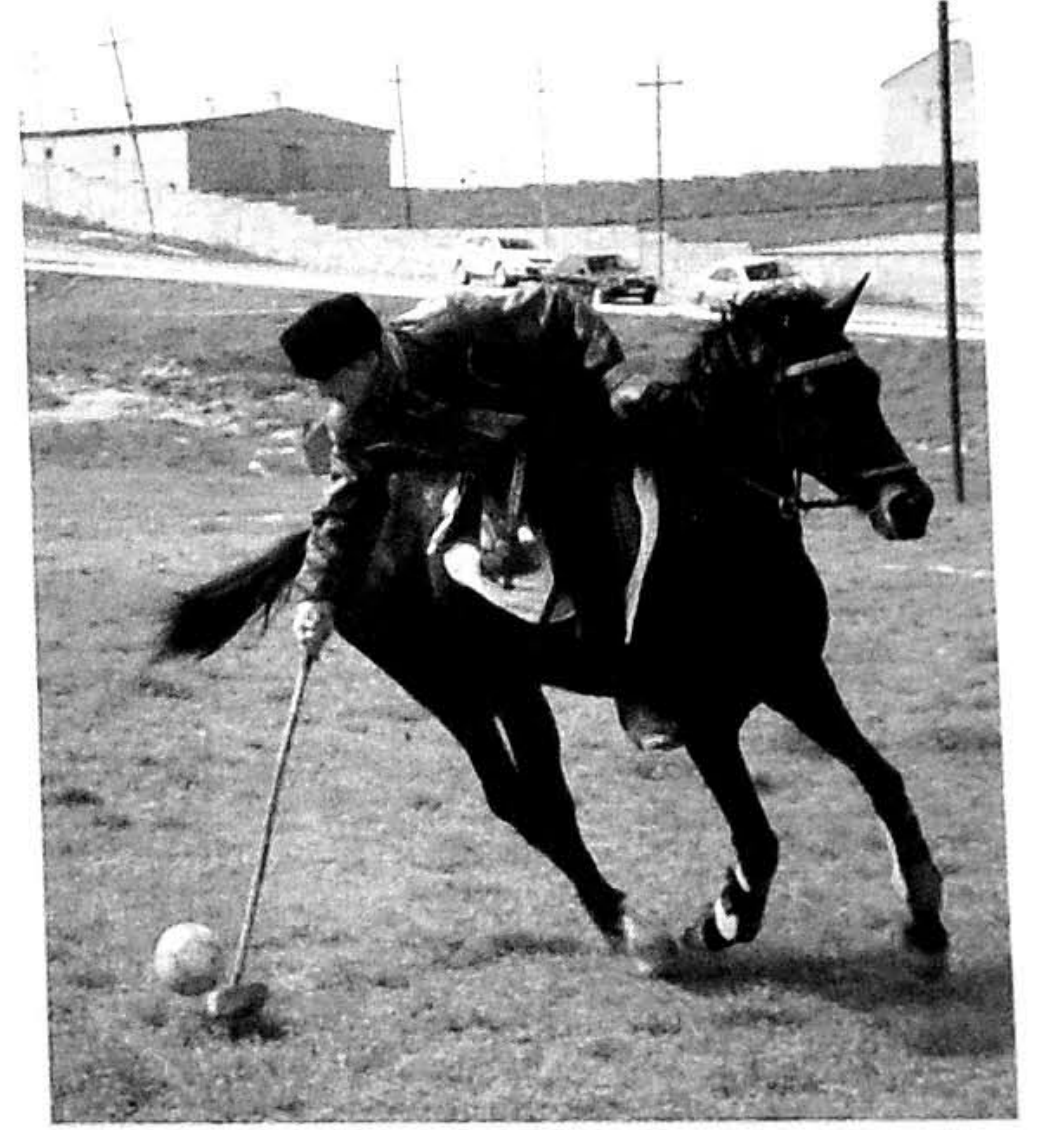

nağıllarda at obrazı mühüm yer tutur. At murad sayılır.

Cıdır yarışmalarında fərqlənən, qalib gələn igidlərə sovqat verilir, atın belinə bahalı çul salırlar.

Professor Azad Nəbiyev Cıdır mərasimini araşdıraraq yazır: “Novruz günlərində keçirilən Cıdır hazırlıq kiçik çillədən başlanardı. Deyərdilər ki, kiçik çillənin ilk günü sübhədən suvarılan at Cıdırda dala qalmazmış.

Cıdırqabağı atlar qaşovlanar, təmizlənər, nallanar və bəzədilərdi. Cıdır atları üçün xüsusi zıncırovları olan yüyənlər düzəldirdilər, qotazlı yəhərüstülər toxunardı. Saçaqlı və qotazlı toxumalar cıdır atlarına xüsusi gözəllik verərdi”.

ZORXANA

Daha bir maraqlı Novruz tama-
sası zorxanadır. Bu oyun nəh-

Novruzda çövkən qurd, motal-motal,
asıq-asıq

YUMURTA DÖYÜŞÜ

Yumurta döyüşü ən maraqlı Novruz Bayramı adətlərindən biridir. Hələ ilk çərşənbələrdən dibinə saman səpilmiş toxuma zənbillərə, yumurtanı sınıb-əzilməkdən yaxşı qoruyan digər qablara, hətta un kisəsinin, buğda çuvalının içinə yumurta yığmağa başlayırlar. Adətən, toyuq yumurtasını toplayırlar. Qaz, ördək, hind quşu yumurtası tədarük edənlər də olur. Hamı çalışır ki, Novruz Bayramına qabığı bərk, pərdəsi qalın, içərisi dadlı və təmiz olan kənd yumurtası əldə etsin. Əsasən el-obanın yeniyetmə oğlanları, ilk çərşənbədən başlayaraq, çiy yumurta ilə döyüşürlər. Sınıq yumurtalar qayğanağa yarayır. Möhtəşəm döyüşmə mərasimləri

isə axır çərşənbədə baş verir. Kəndin, qəsəbənin, şəhərin sakinləri səhər tezdən məhəlləarası meydanlara axışırlar.

Hər kəsin cibində bir neçə boyanmış yumurta olur. Bu yumurtalar bərkliyini bildirən müəyyən əlamətlərə görə axşamdan seçilir. Eldə-obada elə bilici adamlar olur ki, onlar ehmal-ehmal dişə

vuraraq çıxan səsi eşidib irəlicədən yumurtanın zərbəyə davamlı olub-olmadığını təyin etməyi bacarırlar. Bir kişi, yaxud yeniyetmə meydanda toplaşan hər hansı bir iştirakçıya yanaşır, onların arasında, adətən, belə bir söhbət gedir:

- Bayramın mübarək.
- Bayramın mübarək.
- İstəyirsən, döyüşək?
- İstəyirəm!
- Gəl döyüşək.

- Yaxşı, döyüşək, amma gəl əvvəlcə yumurtalarımızın dadına baxaq (yəni dişə vurmaqla bərkliyini, yaxud boşluğunu yoxlayaq).

Növbə ilə bu onun, o da bunun yumurtasını dişinə vuraraq baxışırlar.

Döyüşmək qərarına gəlsələr, ikinci şərt meydana gəlir, kim tutacaq, kim birinci vuracaq. Oğlanlar “tut, vurum”, “sən tut”, “tut, vurum”, “sən tut”, deyə mübahisə edirlər. Nəhayət, biri tutmağa razılaşırsa. Gərək yumurtaların tam şiş ucları toqquşsun. Çünki yumurtanın arxa və yan hissəsi ilə müqayisədə ən bərk və davamlı hissəsi ön ucdur. Yumurta döyüşdürənlər nədənsə mərc də gələ bilirlər. Əsas etibar ilə udan sındırdığı yumurtalarla kifayətlənməli olur. Çox yumurta udan bu qəniməti qohuma, qonşuya, kasıb tanışlara paylayır.

qovurğa, qoz, fındıq, yumurta, noğul, nabat, şirniyyat, alma, heyva, nar... yığıb qayıdır. O gərək papaq atanın kim olduğunu bilməsin. Papaq atmanın “cəvərən cüllüt” deyilən bir forması da Qarabağın bəzi kəndlərində yaşamaqdadır. Kəndlərdə çay, göl qırağında, məhəllələrarası çəpərlərin dibində bitib buğum-buğum ucalan qarğı bitkisi var. Qarğı boy atıb bərkiyəndən sonra payızın lap sonunda kəsilir, qurudulur, ondan dekorativ hasar çəkmək, mal-heyvan yerini düzəltmək, damların, yardımçı əl evlərinin üstünü örtmək üçün istifadə olunur. Novruz Bayramına bir az qalmış uşaqlar ən möhkəm qarğı oduncağını seçir, yarpaqlarını təmizləyir, uc hissəyə cəvərən bağlayır. Cəvərən bir buğum qarğıdan düzəldilir. Bunun üçün bir tərəfi buğumlu olan iki qarış uzunluqda qarğı parçası götürülür. Buğumun əks istiqamətindən buğuma

qədər qarğı parçası şaquli istiqamətdə dil-dil doğranır, baş hissəyə dairəvi məftil halqa keçirilir. Nəticədə konusvari yaraşqlı bir qab alınır. Uşaqlar bu cəvərən uzun qarğıya bənd etdikdən sonra evlərin qapısını döyür, qapı açıldıqda bu qərribə qabı içəri uzadır və qapını özlərinə tərəf çəkib bağlayırlar. İçəridən “cəvərən cüllütü çəkin” deyə səs gələndə uşaqlar qarğını geri çəkib qapını bağlayır və cəld uzaqlaşırırlar ki, onları görüb tanımasınlar.

Görünür cəvərən cüllüt ona görə düzəldilib ki, xırda şeylər, məsələn, qovurğa yarıqlardan axıb getsin, daha doğrusu ev sahibi daha sanballı sovqat qoymaq haqqında düşünsün; məsələn, yumurta. Həqiqətən də, bayram sovqatı üçün papaq, kisə, cəvərən cüllüt atan uşaqların, yeniyetmələrin sevincinə səbəb olan ən qiymətli hədiyyə yumurtadır.

PAPAQATDI

Çərşənbə axşamlarının hamısında və Bayram axşamında uşaqlar, yeniyetmələr dəstə bağlayaraq kəndin, qəsəbənin məhəllələrini, həyətləri gəzir, mənzillərin qapısını döyür, oraya papaq, kisə, torba qoyaraq münasib bir yerdə gizlənirlər. Ev yiyəsi çıxır, görür ki, heç kəs yoxdu, papaq, kisə, torba qoyulub qapısının ağzına. Bu dəfə o alqış eləyib, xoş sözlər söyləyərək papağı, torbanı götürür, qapını bağlamadan içəri gedir, bu qoyulan qabların içərisinə imkanı çatdığı qədər evdə olandan -

FALABAXMA

Axır çərşənbə günü falabaxma adəti var. Fala baxmanın ümumi məzmunu saxlanılmaqla insanların fantaziyasına münasib falabaxma forma və şəkilləri bəllidir. Adətən, falabaxma mərasimlərini qızlar, gəlinlər düzənləyirlər. Falabaxma qaba tökülmüş təmiz su, arxasına pambıq dolanmış iynə (suda batmasın deyə), qızıl üzük və s. vasitəsilə icra edilir. Şam, kibrit çöpləri yandırmaqla da fala baxırlar. Adətən, bu rituallar çərşənbə axşamları yerinə yetirilir, qızlar, gəlinlər səhərə kimi yatmayıb çilə çıxarırlar. Çilə çıxardılan gün bikiyə olmaq yaramaz, demək-gülmək, əylənmək vacibdir. Yalnız xoş sözlər söyləmək, yaxşılıqlar barədə düşünmək lazımdır.

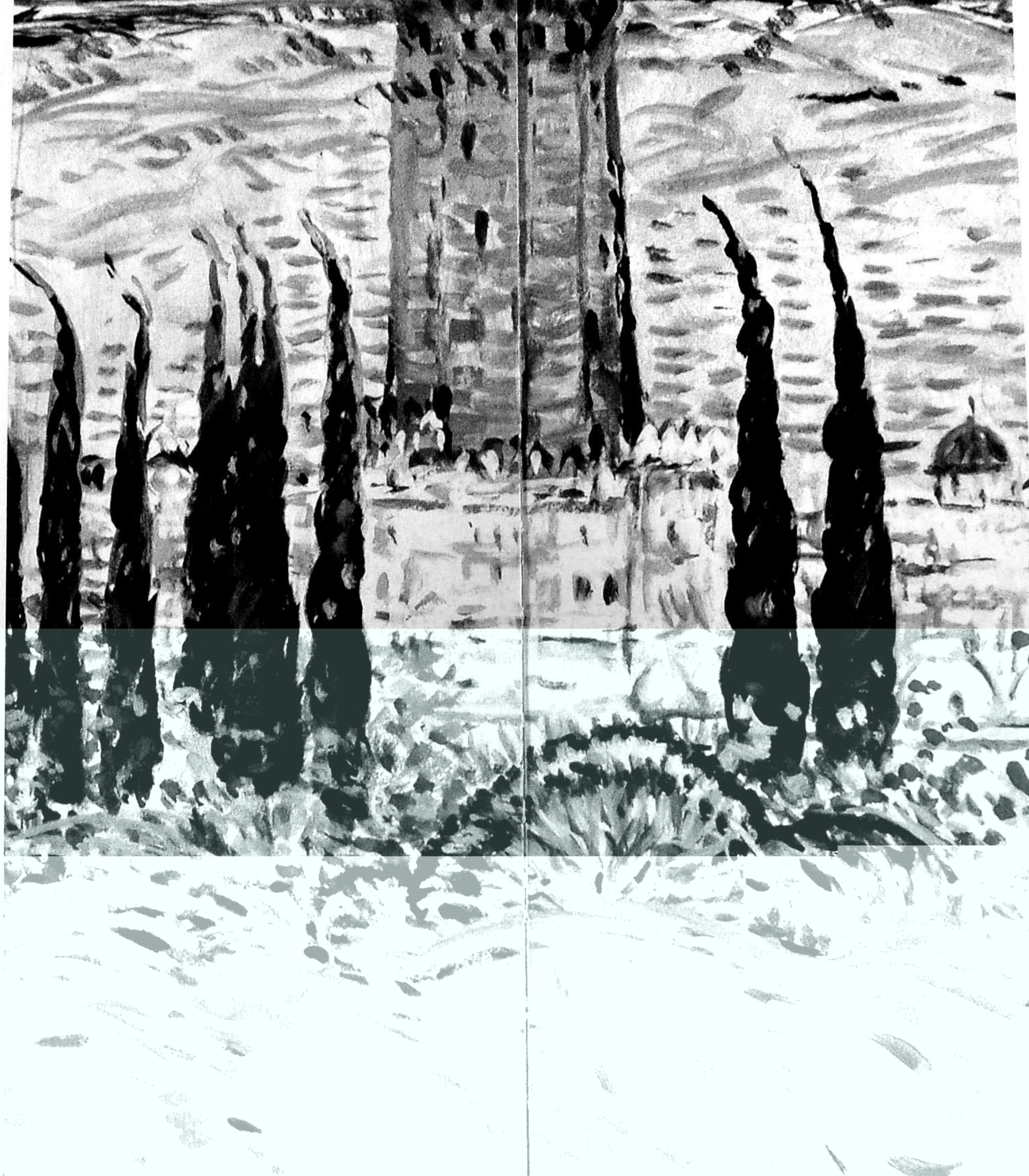
Falabaxmanın bir növü də qapı pusmaqdır. Adam ürəyində niyyət tutub bir qapı arxasına gəlir, qulağını qapıya yaxınlaşdırıb içəridə nə danışıldığını eşitməyə can atır. Əgər ilk dəfə yaxşı söz eşitsə niyyəti yerinə yetəcək, yox əvərsə söz eşitsə, deməli, niyyətində tutduğu işi yerinə yetirməkdən vaz keçməlidir.

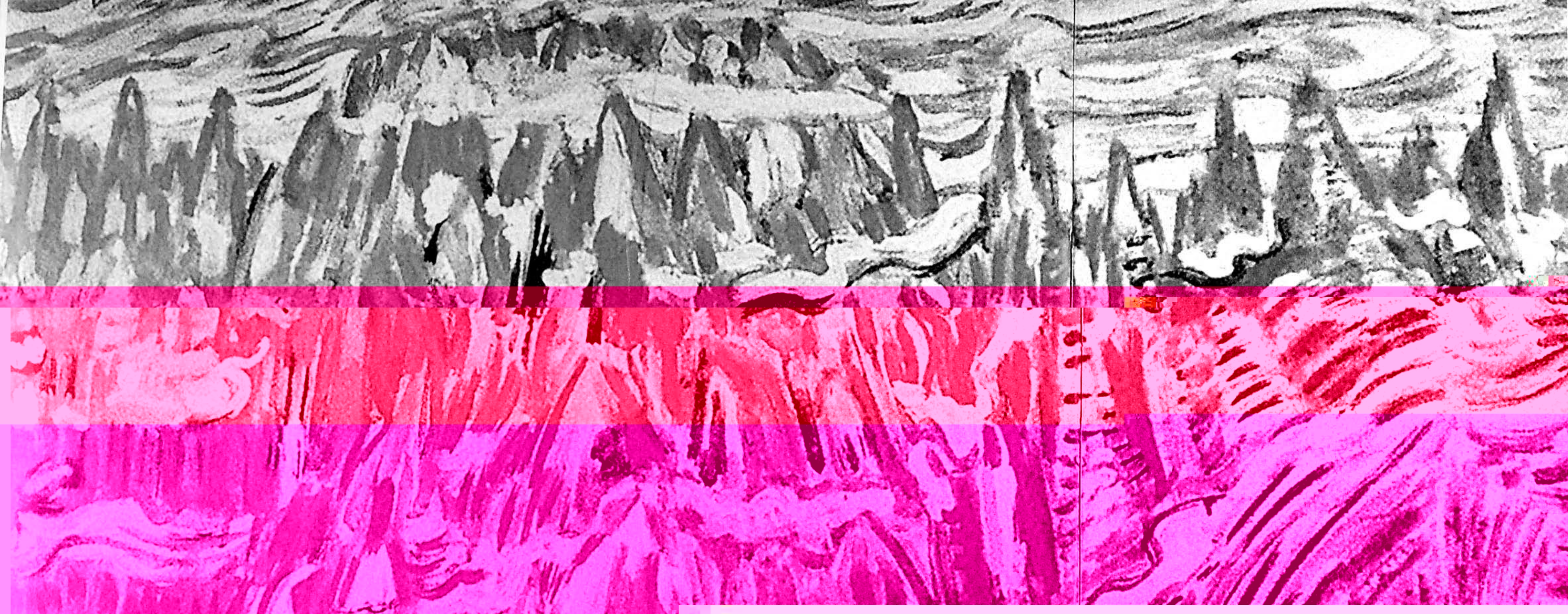

Novruz çərşənbələrində adətdir

Əziz bayrama hazırlıq görmək
 Təmizlik aparmaq
 Bağa-bağçaya qulluq etmək
 Pal-paltarı, qab qaşığı günə vermək, yuyub təmizləmək
 Səməni göyərtmək
 Süfrə açmaq
 Tonqal yandırmaq
 Təzə paltar geyinmək
 Xonça bəzəmək
 Yumurta boyamaq
 Su üstündən atlanıb dua oxumaq
 Od üstündən atlanıb dua oxumaq
 Şam yandırmaq
 Axır çərşənbə axşamı gec yatmaq
 Doğma adamların qəbrini ziyarət etmək

Dostları, qohumları yada salıb qonaq getmək
 Qarşına çıxan hər kəsə pay vermək
 Yumurta döyüşmək
 Küsdüyün adamla barışmaq
 Uşaqları sevindirmək
 Qocalara həyan olmaq
 Bir kimsəni incitməmək
 Ağac əkmək
 Nişanlı qız evinə bayram xonçası göndərmək
 Heyvanlara qarşı (it, pişik, at, qoyun, inək) mərhəmətli olmaq
 Ov ovlamamaq
 Bayram axşamı hər kəsin öz evində olması
 Spirtli içki içməmək...

YAZ ƏTİRLİ SƏTİRLƏR

1.

Ağacların gözündə gün...
Yarpaq əli qaşınandı.
Hər tumurcuq sirli düyün -
Dünya bahar yaşındadı.

Düyməsini külək açır,
Lalə yamac döşündədi.
Məzarlar da çiçək açır -
Dünya bahar yaşındadı.

Yel aparır, qaçaq düşür,
Damaqlardan qışın dadı.
Qəm gözünü damcı deşir -

2.

Fəsilələrin rəngini
Göz gərəkdi görəsi.
İlin doqquz zənciri -
Bahar - payız arası.

Eli-elə calayır
Durnaların sırası.
Günəş tonqal qalayır
Bahar - payız arası.

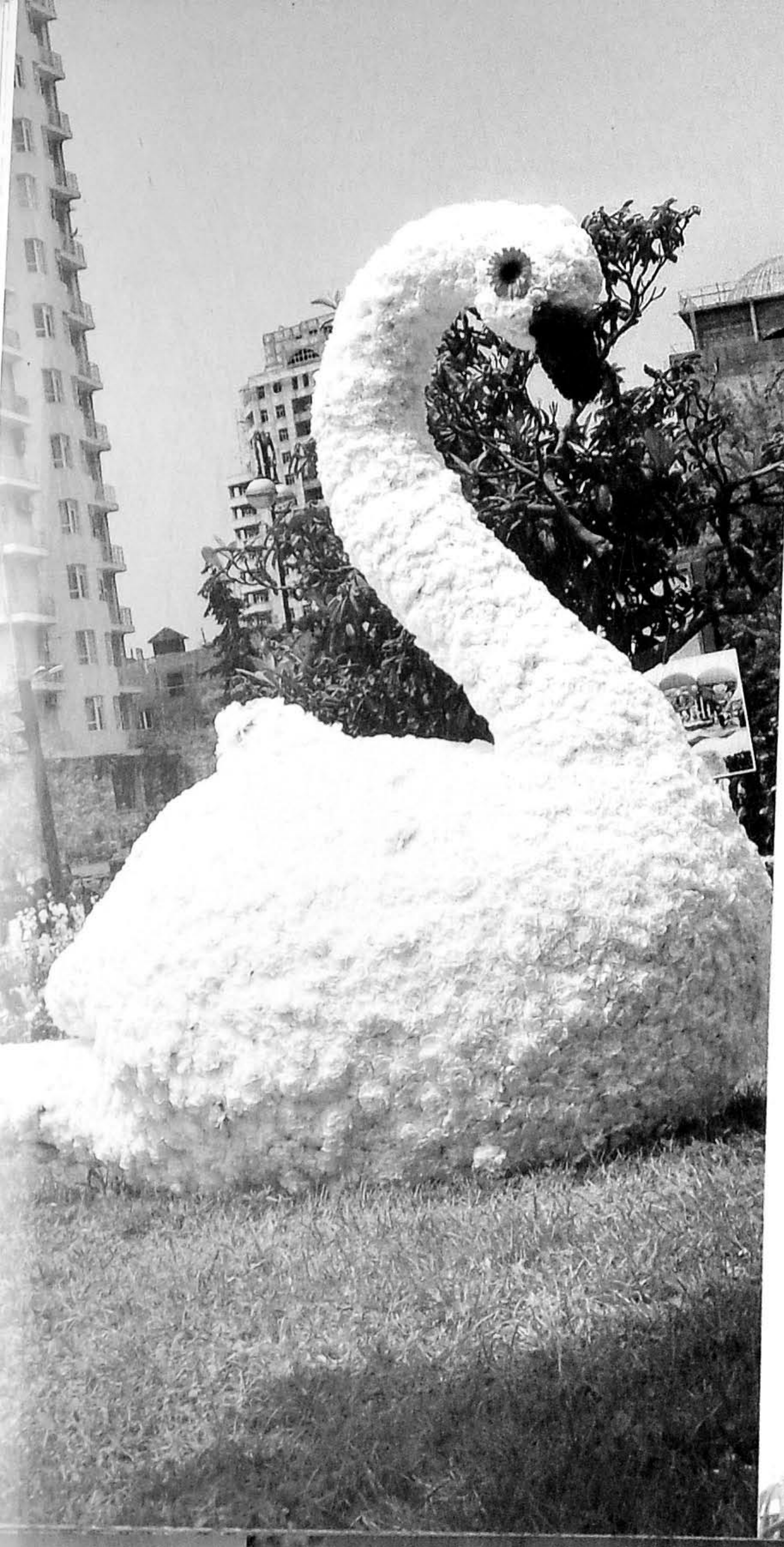
Güllü düzdə rəngə bax;
Qırmızısı, alası...
Bala dönür buz bulaq
Bahar - payız arası.

Dərələrə sıxılır
Dağ gözünün qorası.
Dərd-ələmlər soluxur
Bahar - payız arası.

Qayaları boyalar
Kəkliklərin xınası.
Qara daş da oynar
Bahar - payız arası...

Az qalır yıxa dağı
Qartalların qiyyəsi.
Ömrüdü bir yarpağın
Bahar - payız arası.

■ Gül qaz

■ Gül oğlan

NOVRUZ BAYRAMININ SÜFRƏSİ

Novruz Bayramının süfrəsi bolluq, firavanlıq, xoşbəxt həyatın rəmzi olan bir abidədir.

Novruz süfrəsini bəzəyən nemətlərin tədarükü bayramdan bir-iki ay əvvəl başlanır. Hər bir evdə yetərinə yaxşı üyüdülmüş unun, təmiz buğdanın olması zəruridir. Meyvə quruları, düyü, qoz, fındıq, bal, doşab, bol yumurta, əriştəlik yuxa doğrantısı, gülablar, mürəbbələr, şəkər, yağ, şorabalar, motal pendiri Novruz süfrəsini bəzəyən xörəklərin əsas komponentləridir. Yüz cür dadlı təamlar, ət də daxil olmaqla məhz bu ərzaq növlərindən hazırlanır. Bayram gününə qədər ocağın odunundan tutmuş kibritə, duz-

dan tutmuş istiota, göyərti qurusundan tutmuş meyvə qurusuna qədər hər şey hər bir evdə tədarük olunmalıdır. Novruz süfrəsində olan nemətlərin halal qazancla alınması və yaxud insanın öz halal zəhməti və alın təri ilə əldə edilməsi vacib şərtlərdən biridir. Bayram nemətlərinin tədarükü zamanı qohumların, qonşuların, tanışların bir-birilərinə yardım göstərməsi qəbulediləndir.

Çərşənbə axşamlarında, axır çərşənbədə və Novruz Bayramı axşamında mütləq qaydada qazan asılması, xörək bişirilib süfrə açılması, ev adamlarının məhz öz süfrəsinin ətrafında olması, həmin çərşənbə axşamlarında və bayram axşamı mütləq qaydada uzaq, yaxın səfərlərdən çəkinərək öz evində gecələ-

məsi, ailə ilə bir yerdə bayramı qarşılaması mühüm şərtlərdəndir.

Bayram süfrəsi açılarkən stolüstü örtüklərin ən təmizi və yaraşıqlısı seçilir. Lap qədimlərdə insanlar döşəməsi xalça, palazla tam örtülmüş mənzildə divar boyu düzülmüş döşəklərin üstündə oturub mütəkkəyə dirsəklənərmişlər.

Bayram süfrəsində səməni və yeddi növ ərzaqdan düzəldilmiş xonça olmalıdır. Mənzil, qab-qasıqlar, bir sözlə, hər şeydə ideal təmizlik gözlənilməlidir. Heç bir ev adamı hamamda təmiz yuyunub, təpədən dırnağa qədər təmiz paltar geyinməsə bayram süfrəsinə əyləşə bilməz. Bayram süfrələrini gül-çiçək, şərbətlər, mürəbbələr, şirniyyatlar bəzəyir. Qaynamış samovar suyu ilə müxtəlif ətirli

otlardan, çiçəklərdən və şübhəsiz ki, Lənkəran, Astara, hind, Seylon çaylarından dəmlənmiş pürrengi çay süfrələrin bəzəyidir. Bayram süfrəsi üçün milli xərəklərin bir neçə növü bişirilə bilər. Adətən, bu aş, bozbaş, dolma (yarpaq və kələm), dovğa, çığırtma, küftə-bozbaş, soyutma, ləvəngi olur. Novruz bayramı axşamı qoyun, mal, toyuq, hindtoyuğu, ördək, qaz ətin-dən, balıq və digər ov ətlərindən man-qalda kabab çəkilməsi də dəbdirdir. Bir sözlə, Novruz süfrəsi insanın həvəs və meyilindən, zövqündən, şübhəsiz ki, imkanından asılı olaraq qurulur. Burada spirtli içkilərdən, haram kəsilmiş ətlərdən başqa hər bir növdən olan nemətlərə yer var. Novruz süfrəsi meyvə və tərəvəzin bolluğu ilə də diqqəti cəlb edir. Təsəvvür yaratmaq üçün Novruz süfrəsində istifadə olunan nemətlərin, bəzilərinin adlarını saymaq yerinə düşər. Bunlar:

Çörək, bayram çörəyi, un, buğda, püstə, innab, ləbləbi, kişmiş, xurma, badam, qoz, fındıq, meyvə quruları, sucuq, qovurğa, mixək, hil, zəncəfil, darçın, zəfəran, güləb, nabat, noğul, meyvələr, göyərtilər, tərəvəzlər, şəkərbura, paxlava, qurabiyə, plov (müxtəlif), səməni, şam, gül-çiçək, yumurta və s. və ilaxirədir.

NUŞ OLSUN!

Novruz süfrəsində yer alan milli xörəklərin bir neçəsinin reseptlərini təqdim etmək yerinə düşür. Bu testlər Cabir Xəlifə-zadənin “Azərbaycan milli kulinariyasının ləziz nemətləri” kitabından götürülmüşdür.

DÜŞBƏRƏ. Yağlı qoyun ətinə soğanla birgə ət maşınının xırda gözündə çəkir, duz, istiot vurub yaxşıca qarışdırırlar.

Ələnmiş buğda unundan su ilə bərk xəmir yoğuraraq çox nazik yuxa yayır və 2x2 sm böyüklükdə dördkünc formada kəsirlər. Kəsilmiş xəmirin ortasına hazır farşdan fındıq boyda qoyub, qıraqlarını birləşdirir və uclarını yapışdıraraq xüsusi düşbərə formasında bükürlər. Hazır

düşbərələrin ununu çirpib azacıq duz vurulmuş qaynayan bulyona və ya suya tökür, qaynadırlar. Bişmə müddəti 5-6 dəqiqədir. Düşbərə bişdikdə bulyonun üzünə çıxır və zərif ağ köpük əmələ gəlir.

Süfrəyə veriləndə düşbərəyə xırda doğranmış keşniş və ya quru nanə tökür-lər. Əzilmiş sarımsaqlı üzüm sirkəsi ayrıca verilir.

Ərzaqlar: 100 qr. buğda unu, 30 qr. qoyun əti, 5 qr. soğan, 5 qr. keşniş, yaxud 0,2 qr. quru nanə, tama görə duz, istiot.

KÜFTƏ-BOZBAŞ. Qoyun ətinin tikəsi götürülür. Sümüklərindən tez-tez kəfini yığmaqla bulyon bişirilir. Yumşaq ət baş soğanla birgə ət maşınının xırda gözün-dən keçirilir. Qiyməyə duz, istiot, çətil-miş keşniş, şüyüd, bir az quru nanə, andılıb yuyulmuş, bir az əzişdirilmiş düyü qataraq yaxşıca qarışdırılır. Sonra hər

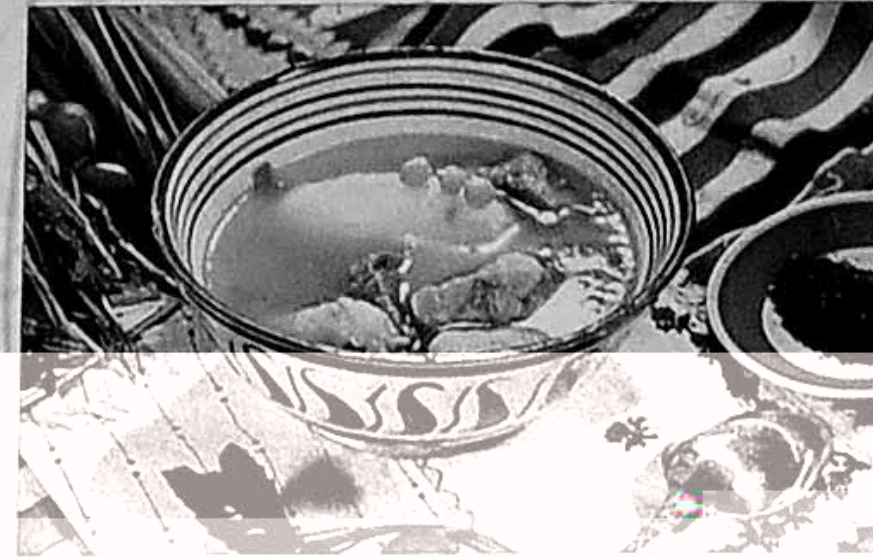
adam başına iki küftə hazırlayırlar. Hər küftənin içərisinə bir ədəd yuyulmuş alça qurusu qoyurlar. Süzölmüş ət bulyonuna axsamdan suya qoyulmuş noxud əlavə edilir. Şəffaf bulyona xırda doğranmış baş soğan və hər paya bir yumurta boyda soyulmuş kartof salınır. Küftənin hazır olmasına bir az qalmış istiot və nəhayət, zəfəran suyu vurulur.

Süfrəyə kasalarda verilir və üstünə xırda doğranmış keşniş, şüyüd, yaxud quru nanə səpilir. Xörəyin yanında ayrıca qabda qoyulmuş baş soğan və sumaq verilir.

Ərzaqlar: 125 qr. ət, 50 qr. düyü, 10 qr. alça turşusu, 20 qr. noxud, 50 qr. kartof, 1 baş soğan, 0,1 qr. zəfəran, bir çimdik quru nanə, yaxud 20 qr. keşniş, şüyüd, tama görə duz, istiot.

Qeyd: Mövsümdə zəfəran yerinə təzə pomidor vurmaq olar.

PARÇA BOZBAŞ. Tikə bozbaşı adı qazanda bişirirlər. Bunun üçün noxudu axsamdan arıdır, yuyur, soyuq suda isladırırlar. Yağlı qoyun ətinin döş və başqa hissələrini hər biri 40-50 qramlıq parça-

lara doğrayıb yuyur, qazana tökürlər. Üzərinə soyuq su, duz atıb vamlı qaynadırlar. Təzəcə qaynamağa başlayanda kəfini yığır, isladılmış noxud və iri doğranmış baş soğan əlavə edib qaynadırlar. Noxud və ət bişəndən sonra alça qurusu, soyulmuş və doğranmış kartof əlavə edir, 15-20 dəqiqə bişirirlər. Hazır olmağına az qalmış tikə bozbaşa istiot və sarı kök əlavə edirlər.

Tikə bozbaş süfrəyə verilərkən kasalara çəkilir, üzərinə xırda doğranmış şüyüd səpilir. Tikə bozbaşın yanında sumaq, döyülmüş qara istiot və kəvər verilir.

Ərzaqlar: 125 qr. qoyun əti, 15 qr. noxud, 30 qr. baş soğan, 50 qr. kartof, 10 qr. şüyüd, bir çimdik sarıkök, tama görə duz, istiot

SƏMƏNİ (GÖYƏRTİ). Toxum buğdanı təmiz yuyub isladır, qazanda bir neçə gün saxlayırlar. Buğdalar çırtlayanda onları aşsüzənə yığırlar. Üstünü yaş dəsmalla örtür, gündə iki dəfə sulayırlar. Bir neçə gündən sonra buğdalar cücərib cim atır. Cim atdığı zaman doğrayıb ət maşı-

nından keçirirlər. Hazır olan sirəni ələkdə süzür, qazana tökür, buğda unu ilə taxta qaşıqla fasiləsiz qarışdırır və od üzərində bulaya-bulaya bişirirlər. Kəfki ilə dibi qazırırlar ki, qazmaq tutmasın və dibi yanmasın. Hazır səməninə süfrəyə qaynar və soyuq halda verirlər.

Ərzaqlar: 200 qr. buğda, 50 qr. un.

Qeyd: Səməni qış və yaz aylarında bişirilir. Novruz bayramı üçün mərasim xörəyi sayılır.

TOYUQ ŞORBASI. Yerkökünü və soğanı xırda saman şəklində doğrayıb ərinmiş yağda qovururuq. Təmizlənmiş və ütölmüş toyuğu qaynayan suya salırıq. Bişirib kəfini yığılıq. Sonra toyuğu bulyondan çıxarıb kənara qoyuruq. Qayna-

yan bulyona təmizlənmiş və yuyulmuş düyü atırıq. 15 dəqiqədən sonra düyünün üzərinə 2 ədəd alça turşusu, qovrulmuş tərəvəzləri və duz, istiot töküb azacıq qaynadırıq. Şorbanı süfrəyə verərkən kasalara töküb üzərinə bir parça toyuq əti qoyuruq və göyərti səpirik.

Ərzaqlar: 70 qr. toyuq əti, 20 qr. yerkökü, 20 qr. baş soğan, 15 qr. yağ, 20 qr. düyü, 2 ədəd alça qurusu, tama görə duz, istiot.

ŞƏKİ PİTİSİ. Piti xüsusi dulus qablarda bişirilir. Hər pay xörək ayrıca bişirilir. Hər paya qoyun ətinin yumsaq hissəsindən 30-40 qramlıq iki tikə ət götürülür, təxminən 30 qramlıq quyruq parçası atılır. Axşamdan noxudu arıdır, yuyub, soyuq suda islağa qoyurlar. Yumsaq ət və noxud piti qabına salınır. Üzərinə dolana qədər soyuq su tökülür. Sonra piti qabları odun üzərinə qoyulur və vamlı odda qaynadılır. Suyunu cəkdikcə üzərinə qaynar su əlavə edilir. Üzərinə çıxan kəf tez-tez qaşıqla yığılır. Sonra içinə xırda-xırda clördkunc formada doğranmış baş soğan salınır, duz tökülür. Bisənə yaxın bir-iki

Azərbaycan xalq bayramı **NOVRUZ**

ədəd albuxara və təmizlənmiş şabalıd atılır. Hazır olana yaxın üzərinə zəfəran suyu və istiot əlavə edilir. Bəzən payız və qış mövsümündə pitivə bir-iki dilim turs

narın doğranmış şüyüd, keşniş, ovulmuş quru nanə, təmizlənilib yuyulmuş düyü əlavə edir, yaxşıca qarışdırırlar. Hazır tənək yarpaqlarının iç (tüklü) tərəfinə tənək

NOVRUZ Azərbaycan xalq bayramı

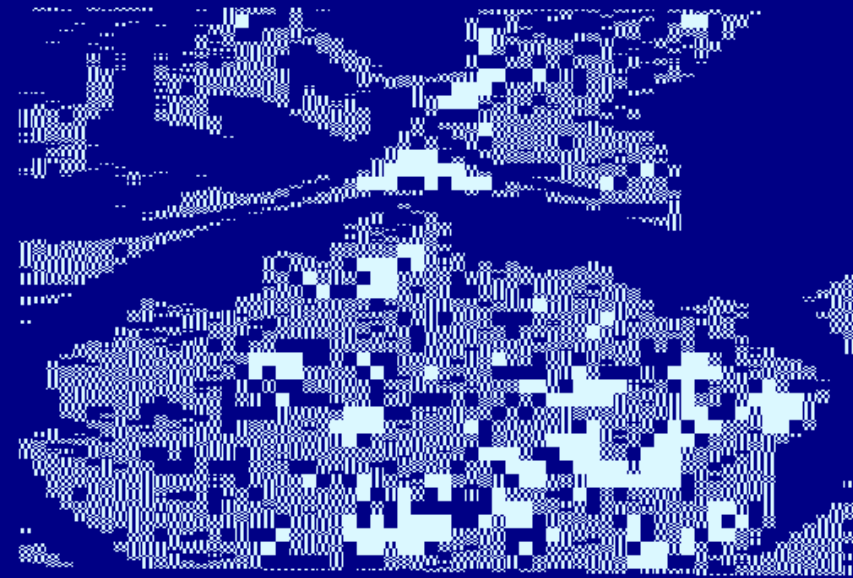
doğranmış keşniş, şüyüd vururlar. Düyünü təmizləyir, yuyub ətə əlavə edirlər. Farşa təzə pomidor və yaxud pomidor məti vurur, yaxşıca qarışdırırlar. Şabalıdı təmiz-

duz, istiot vurur, alça turşusu sürtürük. Qoz ləpəsini ət maşınından keçiririk. Sonra baş soğanı da maşından keçirib suyunu sıxır, duz, istiot, keşniş vurur. Gözə

ƏN İYİ NƏMƏLƏNDİRİCİ DÜYÜ
DÜYÜ TƏMİZLƏYİR, YUYUB
ƏTƏ ƏLAVƏ EDİRLƏR. FARŞA
TƏZƏ POMİDOR VƏ YAXUD
POMİDOR MƏTİ VURUR,
YAXŞI CA QARIŞDIRIRLAR.

ŞABALIDI TƏMİZLƏYİR,
YUYUB ƏTƏ ƏLAVƏ
EDİRLƏR. FƏRŞƏNİ
DÜYÜ VƏ TƏZƏ
POMİDORLA QARIŞDIRIR.

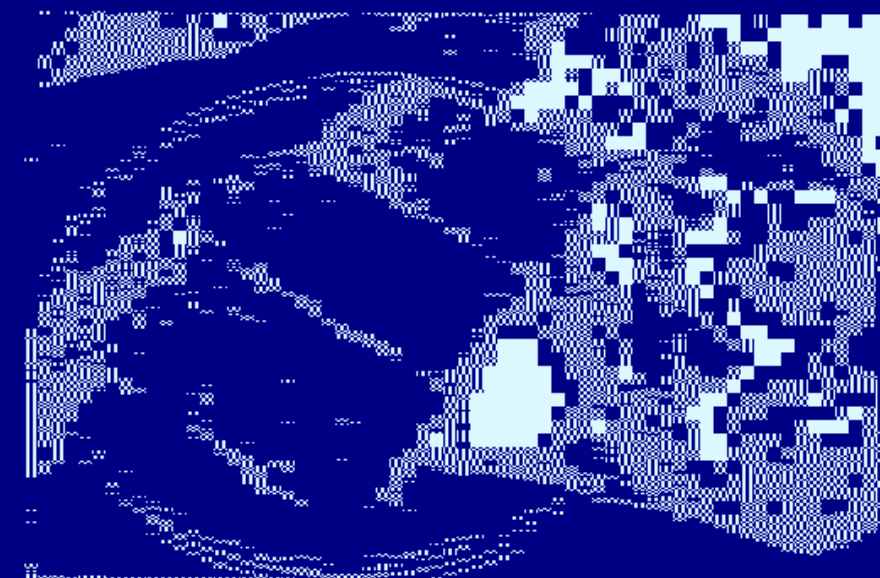
QOZ LƏPƏSİNİ
ƏT MAŞININDAN
KEÇİRİRİK. SONRA
BAŞ SOĞANI DA
MAŞINDAN KEÇİRİB
SUYUNU SIXIR, DUZ,
İSTİOT, KƏŞNİŞ
VURUR. GÖZƏ
DÜYÜ VƏ TƏZƏ
POMİDORLA QARIŞDIRIR.

ƏN İYİ NƏMƏLƏNDİRİCİ DÜYÜ
DÜYÜ TƏMİZLƏYİR, YUYUB
ƏTƏ ƏLAVƏ EDİRLƏR. FARŞA
TƏZƏ POMİDOR VƏ YAXUD
POMİDOR MƏTİ VURUR,
YAXŞI CA QARIŞDIRIRLAR.

ŞABALIDI TƏMİZLƏYİR,
YUYUB ƏTƏ ƏLAVƏ
EDİRLƏR. FƏRŞƏNİ
DÜYÜ VƏ TƏZƏ
POMİDORLA QARIŞDIRIR.

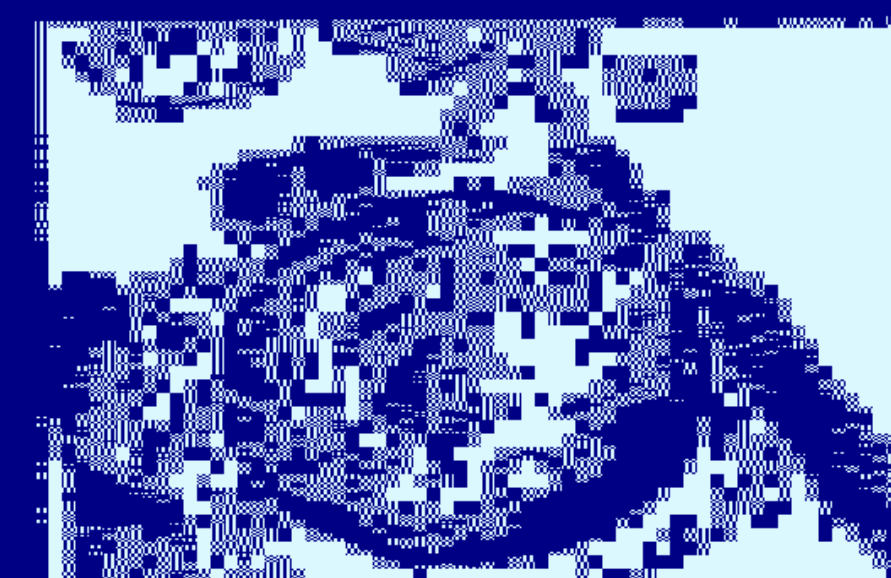
QOZ LƏPƏSİNİ
ƏT MAŞININDAN
KEÇİRİRİK. SONRA
BAŞ SOĞANI DA
MAŞINDAN KEÇİRİB
SUYUNU SIXIR, DUZ,
İSTİOT, KƏŞNİŞ
VURUR. GÖZƏ
DÜYÜ VƏ TƏZƏ
POMİDORLA QARIŞDIRIR.

ƏN İYİ NƏMƏLƏNDİRİCİ DÜYÜ
DÜYÜ TƏMİZLƏYİR, YUYUB
ƏTƏ ƏLAVƏ EDİRLƏR. FARŞA
TƏZƏ POMİDOR VƏ YAXUD
POMİDOR MƏTİ VURUR,
YAXŞI CA QARIŞDIRIRLAR.

ŞABALIDI TƏMİZLƏYİR,
YUYUB ƏTƏ ƏLAVƏ
EDİRLƏR. FƏRŞƏNİ
DÜYÜ VƏ TƏZƏ
POMİDORLA QARIŞDIRIR.

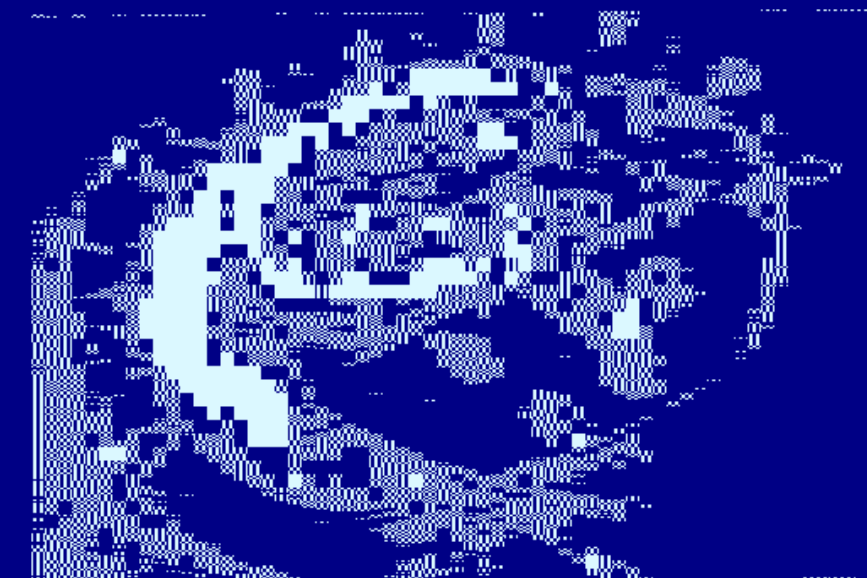
QOZ LƏPƏSİNİ
ƏT MAŞININDAN
KEÇİRİRİK. SONRA
BAŞ SOĞANI DA
MAŞINDAN KEÇİRİB
SUYUNU SIXIR, DUZ,
İSTİOT, KƏŞNİŞ
VURUR. GÖZƏ
DÜYÜ VƏ TƏZƏ
POMİDORLA QARIŞDIRIR.

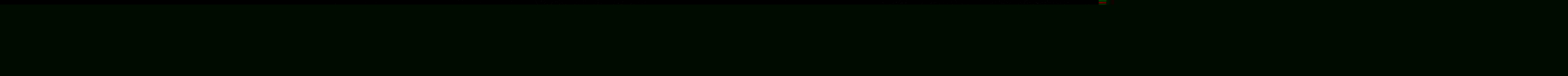

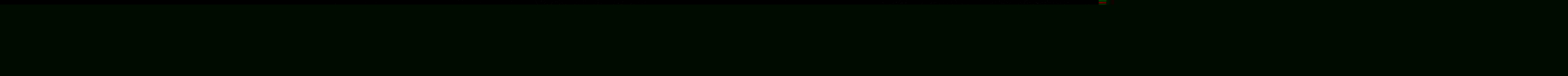
ƏN İYİ NƏMƏLƏNDİRİCİ DÜYÜ
DÜYÜ TƏMİZLƏYİR, YUYUB
ƏTƏ ƏLAVƏ EDİRLƏR. FARŞA
TƏZƏ POMİDOR VƏ YAXUD
POMİDOR MƏTİ VURUR,
YAXŞI CA QARIŞDIRIRLAR.

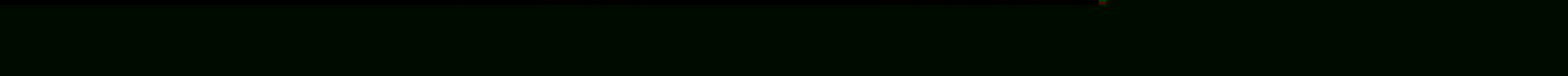
ŞABALIDI TƏMİZLƏYİR,
YUYUB ƏTƏ ƏLAVƏ
EDİRLƏR. FƏRŞƏNİ
DÜYÜ VƏ TƏZƏ
POMİDORLA QARIŞDIRIR.

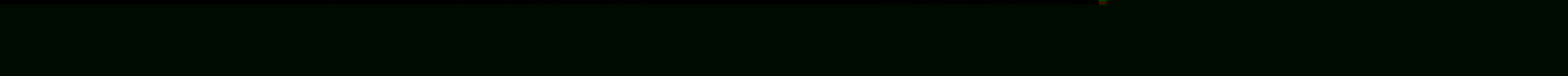
QOZ LƏPƏSİNİ
ƏT MAŞININDAN
KEÇİRİRİK. SONRA
BAŞ SOĞANI DA
MAŞINDAN KEÇİRİB
SUYUNU SIXIR, DUZ,
İSTİOT, KƏŞNİŞ
VURUR. GÖZƏ
DÜYÜ VƏ TƏZƏ
POMİDORLA QARIŞDIRIR.

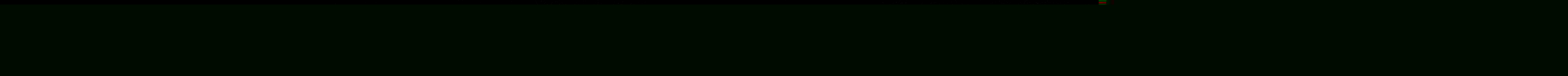

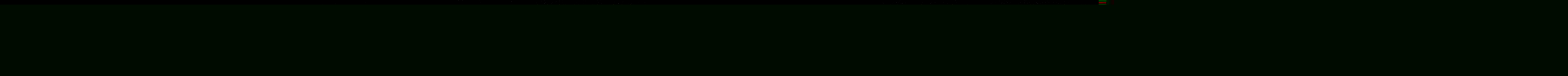
			
			
			

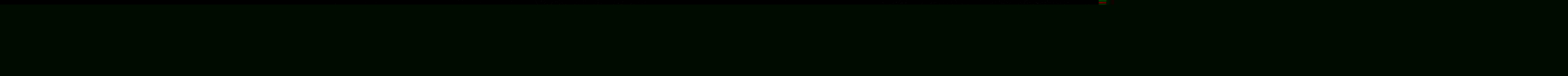
			
			
			

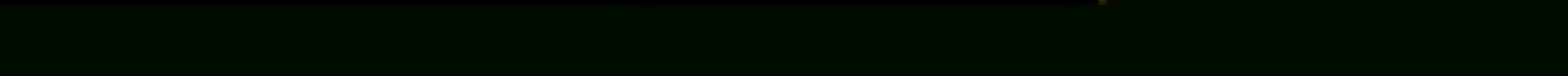
			
			
			

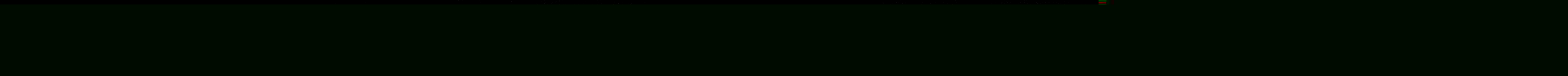
			
			
			

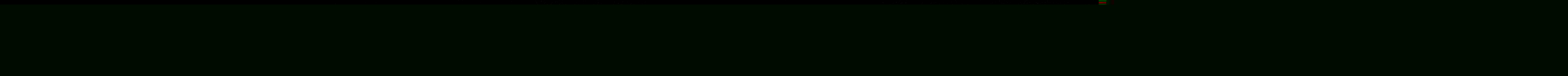
			
			
			

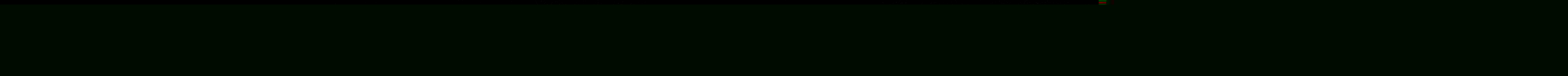
			
			
			

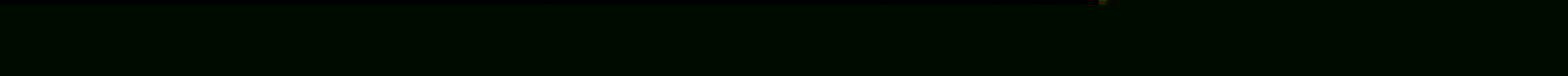
			
			
			

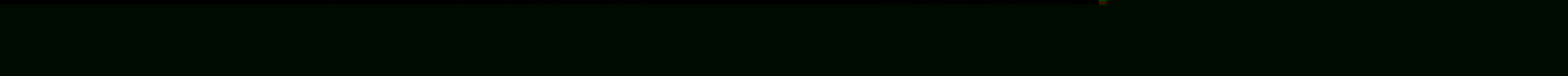
			
			
			

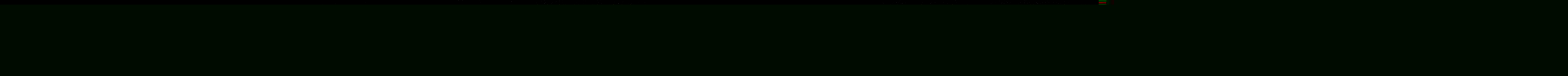
			
			
			

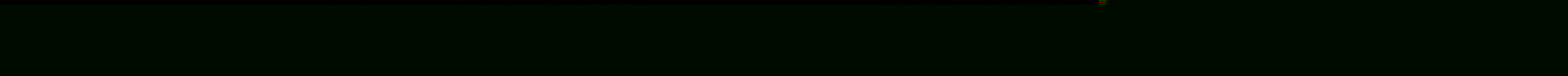
			
			
			

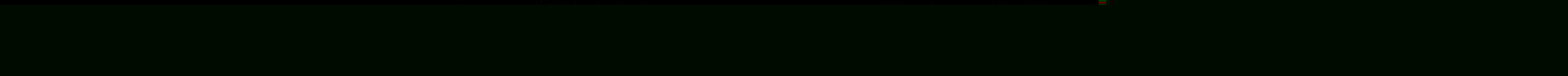
			
			
			

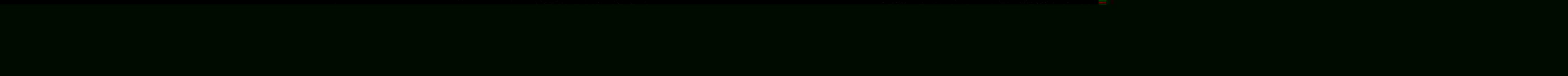
			
			
			

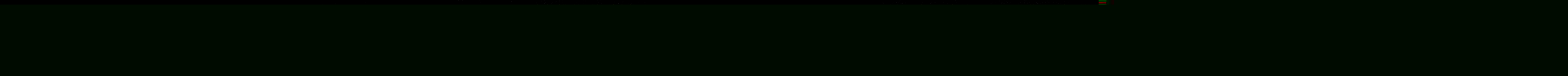
			
			
			

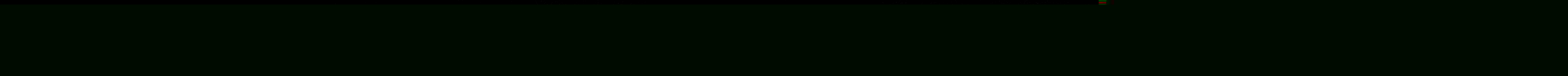
			
			
			

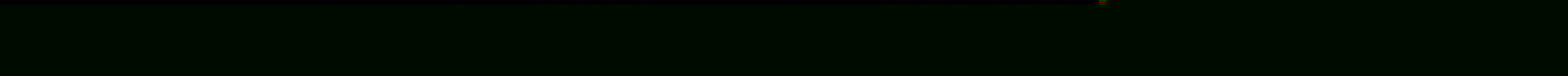
			
			
			

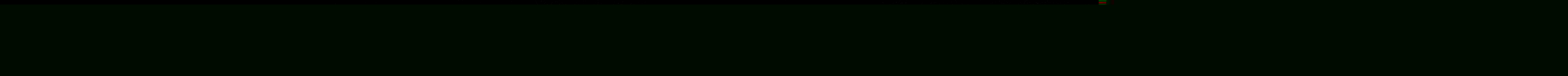
			
			
			

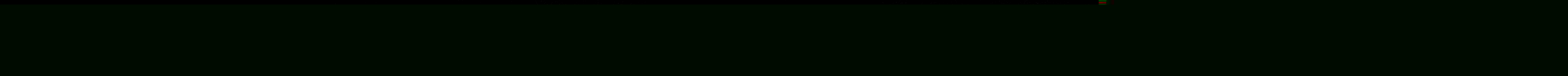
			
			
			

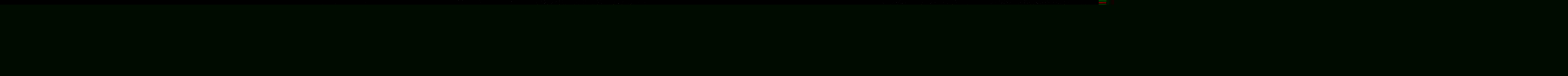
			
			
			

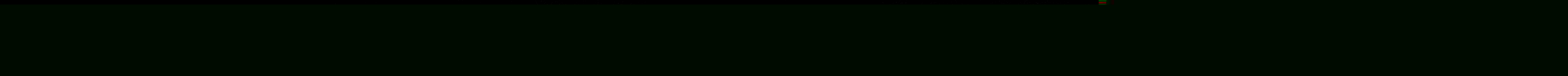
			
			
			

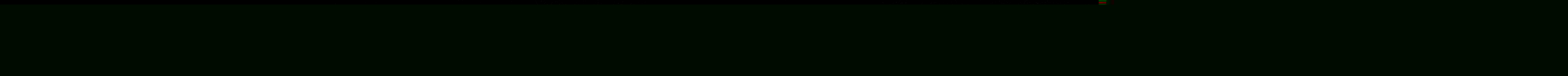
			
			
			

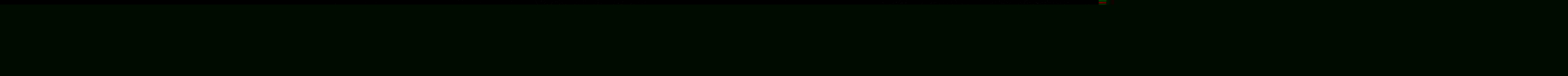
			
			
			

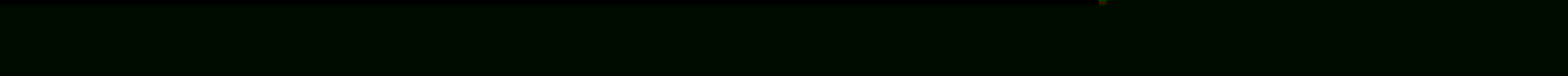
			
			
			

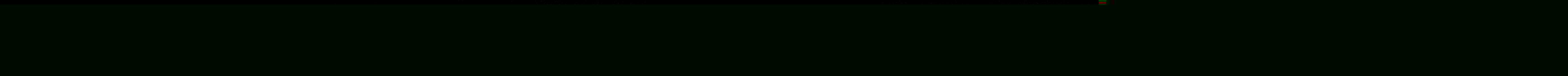
			
			
			

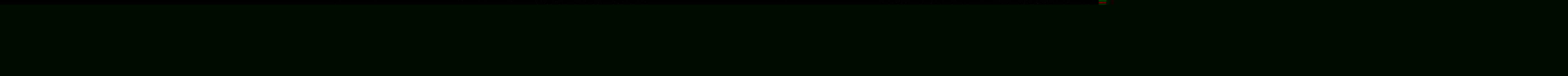
			
			
			

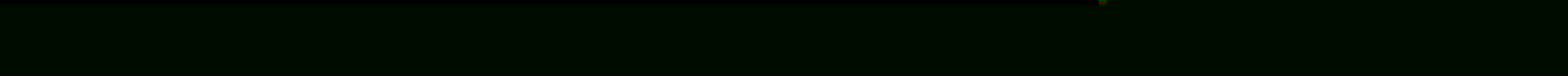
			
			
			

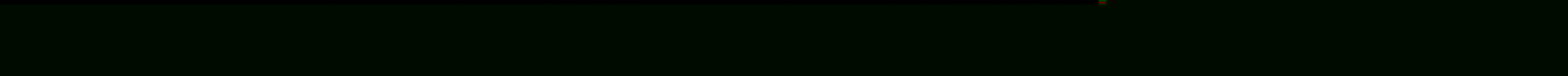
			
			
			

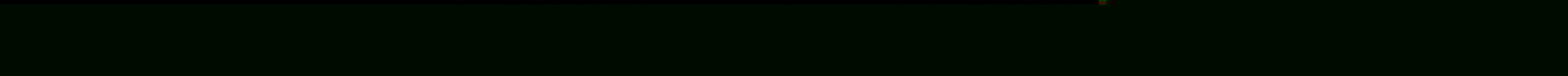
			
			
			

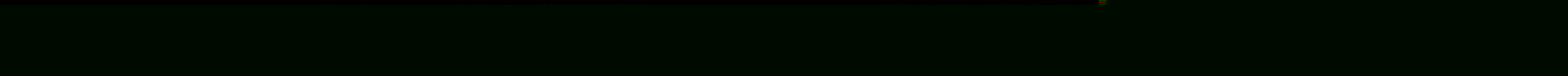
			
			
			

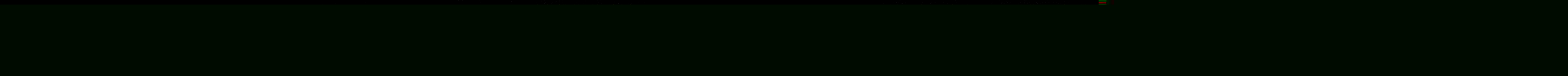
			
			
			

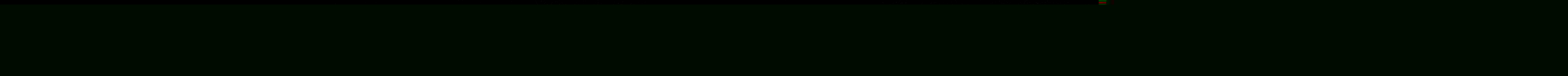
			
			
			

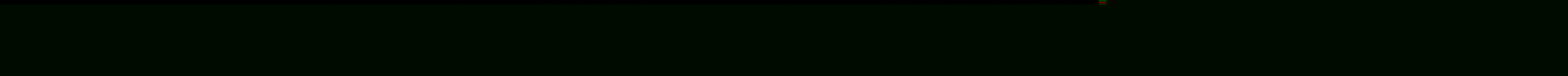
			
			
			

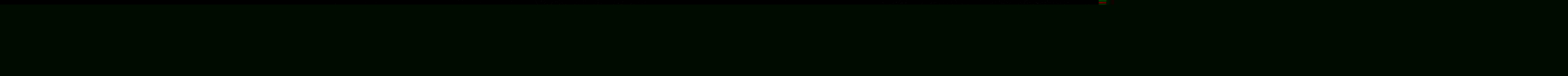
			
			
			

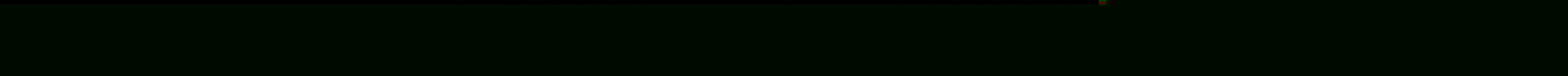
			
			
			

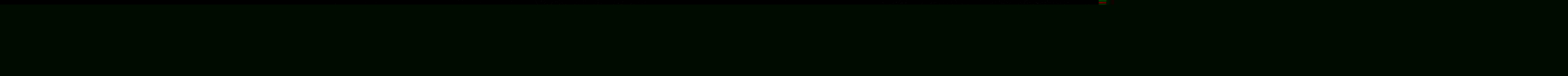
			
			
			

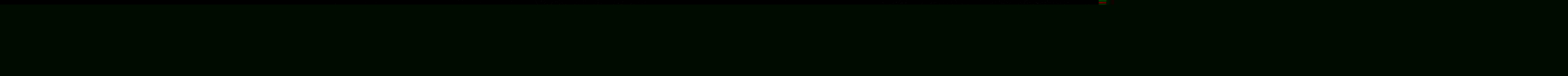
			
			
			

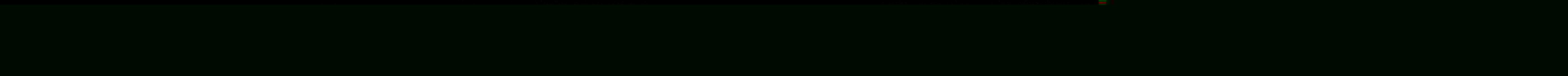
			
			
			

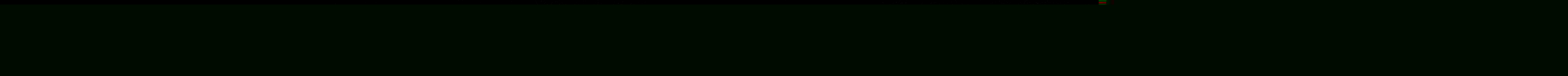
			
			
			

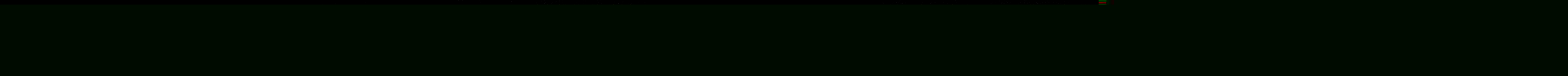
			
			
			

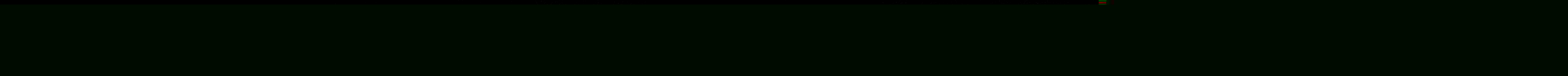
			
			
			

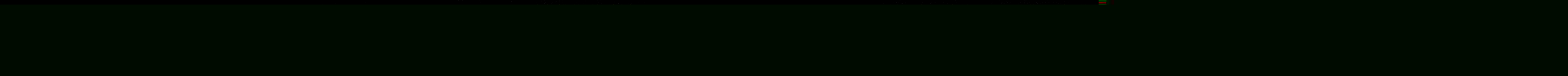
			
			
			

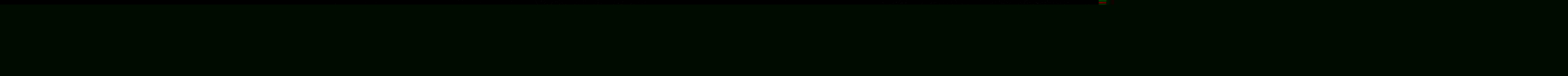
			
			
			

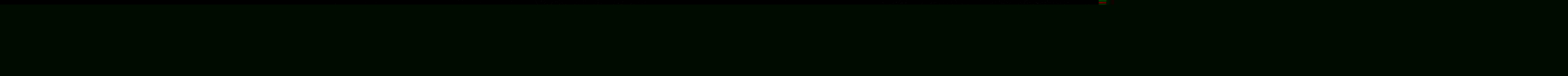
			
			
			

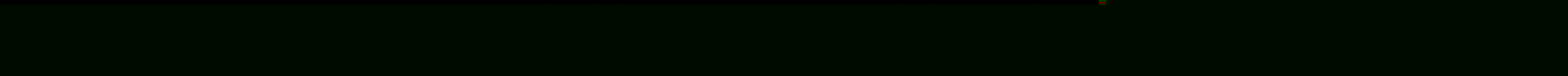
			
			
			

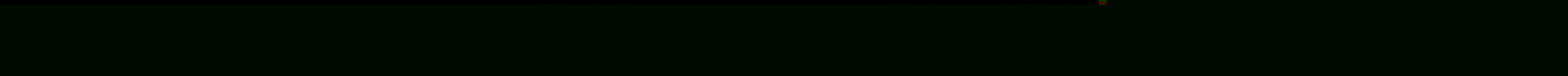
			
			
			

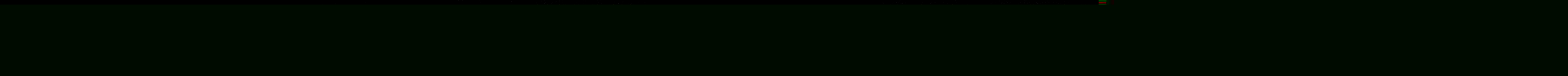
			
			
			

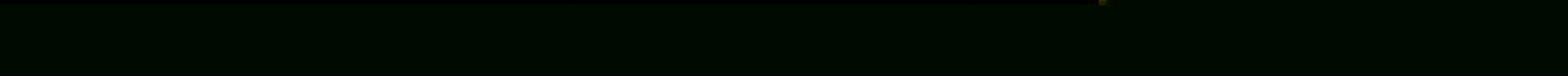
			
			
			

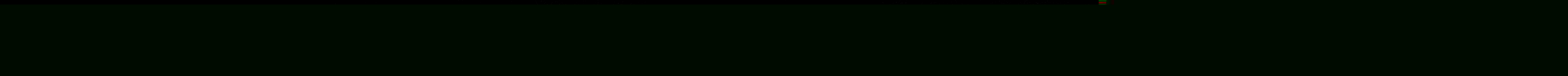
			
			
			

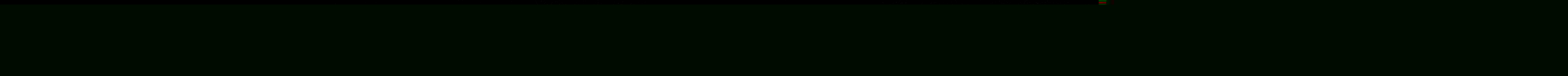
			
			
			

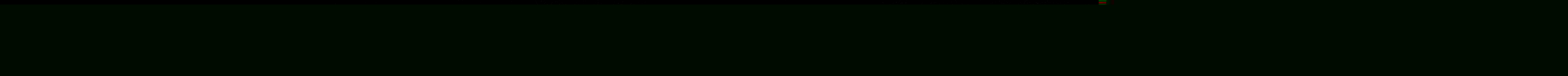
			
			
			

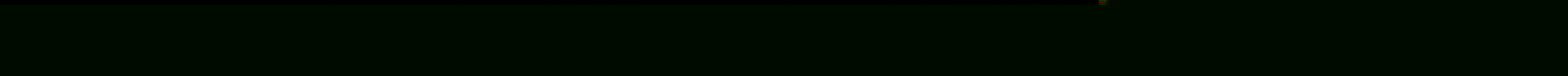
			
			
			

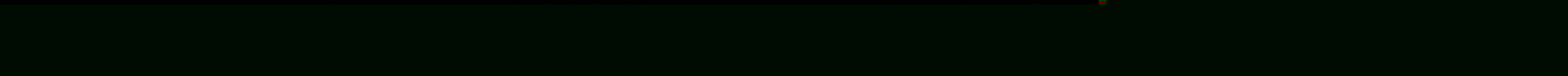
			
			
			

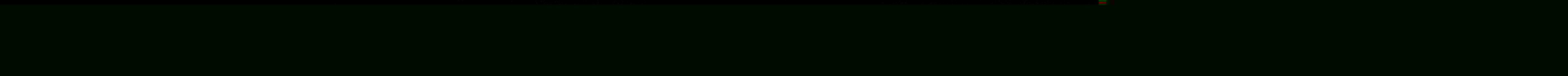
			
			
			

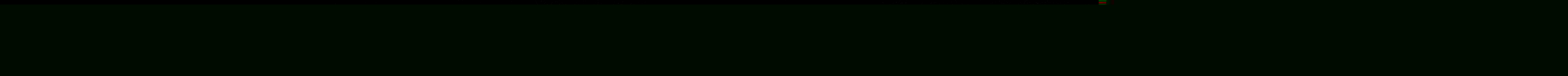
			
			
			

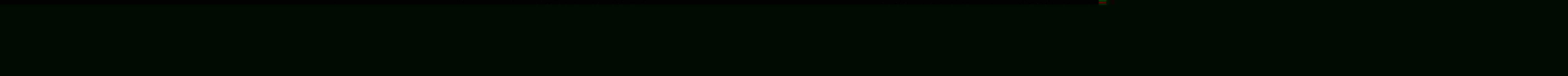
			
			
			

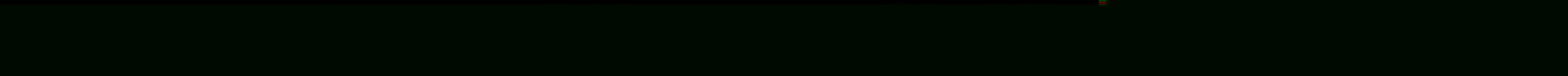
			
			
			

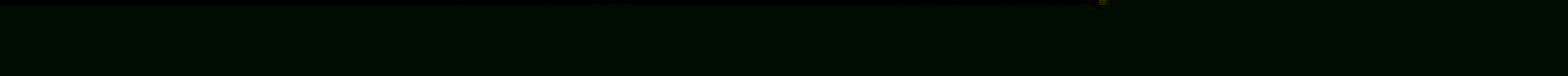
			
			
			

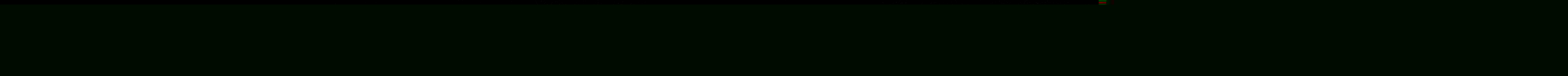
			
			
			

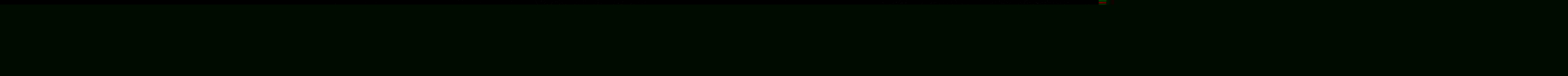
			
			
			

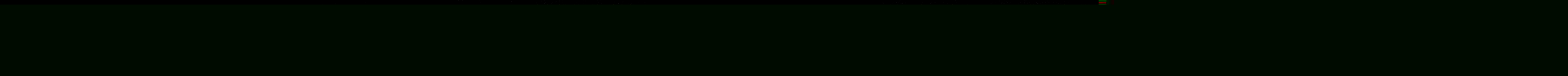
			
			
			

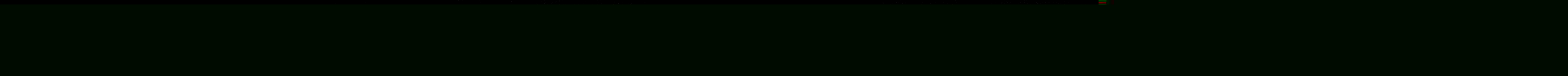
			
			
			

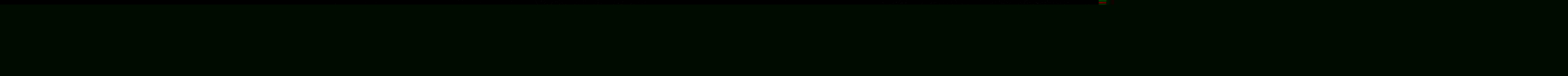
			
			
			

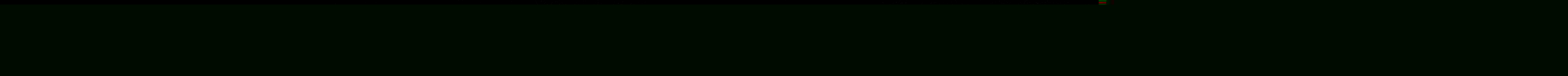
			
			
			

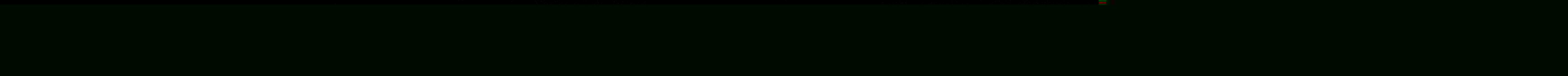
			
			
			

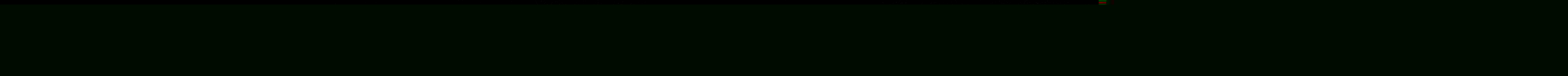
			
			
			

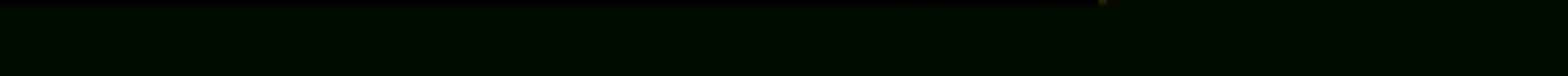
			
			
			

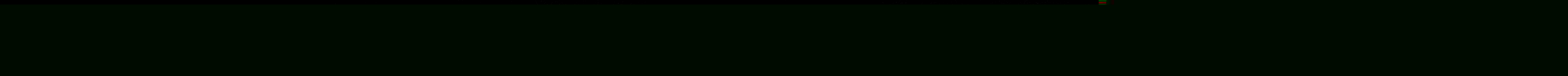
			
			
			

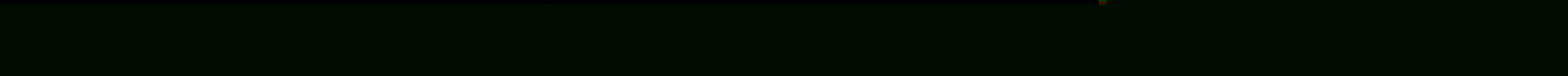
			
			
			

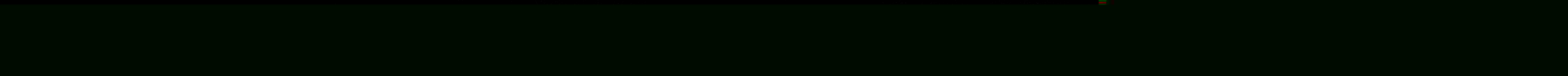
			
			
			

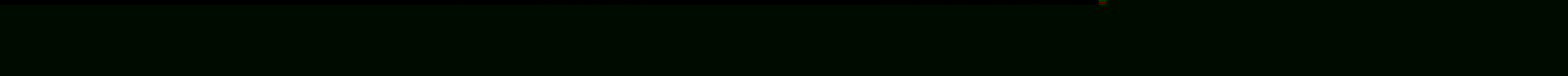
			
			
			

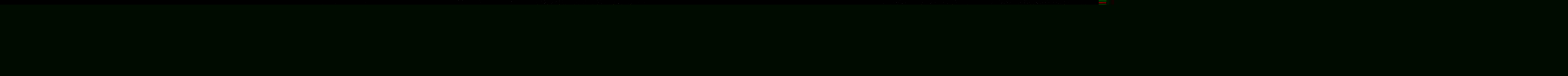
			
			
			

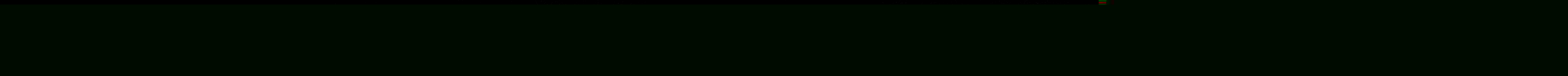
			
			
			

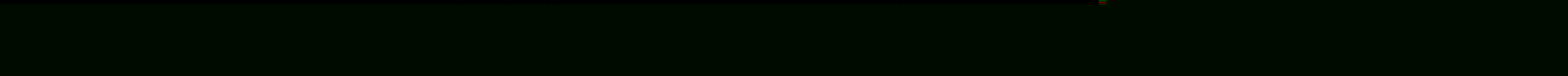
			
			
			

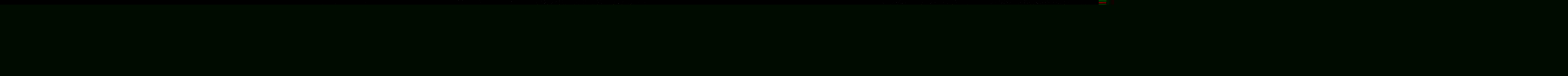
			
			
			

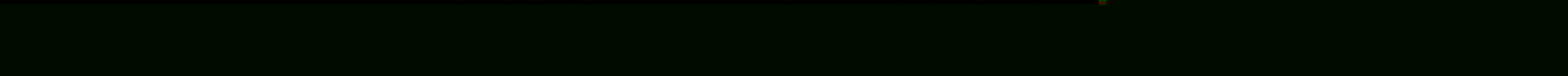
			
			
			

TURŞUQOVURMALI PLOV. Qoyun ətinin yumşaq hissəsindən 20-25 qramlıq tikələr doğrayır, duz, istiot vurur, dayaz qazanda azacıq ərınmış yağda qovurur, bir qədər bulyon, yaxud qaynar su töküb vam istilikdə bişiririk. Suyu çəkilənə yaxın ayrıca hazırlanmış soğança əlavə edib qarışdırır, bir müddət də bişiririk. Bişənə yaxın yuyulmuş albuxara və alça qurusu, azacıq zəncəfil əlavə edirik. Xuruş hazır olandan sonra zəfəranlı plovu nimçələrə çəkir, qazmaqla bəzəyirik. Turşuqovurma xuruşunu isə ayrıca çuxur qabda süfrəyə veririk.

Ərzaqlar: 200 qr. qoyun əti, 150 qr. düyü, 50 qr. baş soğan, 15 qr. albuxara, 10 qr. alça qurusu, bir çimdik zəncəfil, 50 qr. ərınmış yağ, 0,2 qr. zəfəran, tama görə duz, istiot.

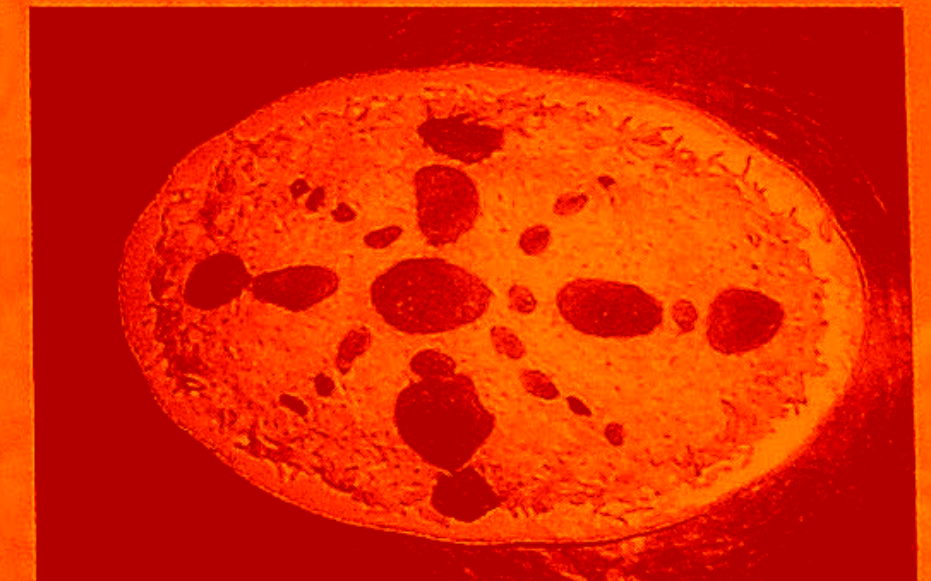
AĞ AŞ. Düyünü arıdib yuyur, qazana tökür, üzərinə su və duz əlavə edib qaynadırıq. Düyü bişib horra halına gələndə ocaqdan götürürük. Sonra quru alçadan hazırlanmış turşuya şəkər, yağ vurub pörtür, nimçələrə çəkilmiş aşın üstünə töküb süfrəyə veririk.

Ağ aş ən çox qışda yeyirlər. Ağ aşın yanında qatıq da vermək olar.

Ərzaqlar: 150 qr. düyü, 30 qr. quru alça, 20 qr. şəkər, 40 qr. yağ, tama görə duz, qədərincə su.

TURŞULU AŞ. Paxla, buğda, lobyə və noxudu bir gün qabaq soyuq suda islağa qoyuruq. Düyünü də yuyub isladırıq. Sonra onların hamısını böyük qazana tökür, üzərinə su əlavə edib qaynadırıq. Yarıbişmiş halda olanda qazana quru alça və doğranmış balqabaq tökür, daha sonra doğranmış keşniş əlavə edirik. Bir az qaynadır, dadına görə şəkər səpir, birlikdə qaynatdıqdan sonra tama görə yağ və duz vururlar.

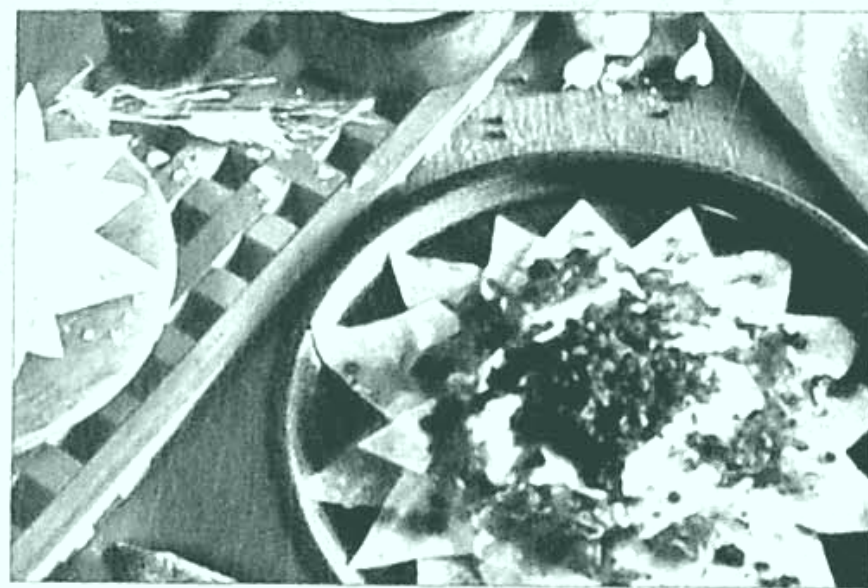
Hazır xörək çuxur nimçələrdə isti-isti süfrəyə verilir. Bu aş daha çox qış aylarında yeyilir.

Ərzaqlar: 150 qr. düyü, 30 qr. paxla, 20 qr. lobya, 20 qr. noxud, 20 qr. buğda, 10 qr. quru alça və ya lavaşana, 30 qr. balqabaq, 10 qr. keşniş, 10 qr. şəkər tozu, 50 qr. yağ, tama görə duz, qədərinə su.

SÜZMƏ XƏNGƏL ƏT İLƏ. Qoyun ətininət maşının iri gözündən keçirir, soğan qatır, duz, istiot vurur, soğan tünd-sarı rəng alana qədər qovururuq. Sonra ağzı bağlı qazanda ət hazır olana qədər bişirir, axırda azacıq zəfəran vururuq.

Ayrıca ələnmiş buğda unundan duz, su və yumurta qatmaqla bərk xəmir yoğurur, kündələyib nazik yuxalar yayırıq. Hazır yuxaları tavada, yaxud ilıq sacda bir qədər quruduruq. Sonra yuxaları 5x5 sm irilikdə dördkünc şəkildə doğrayır, qaynar, duzlu suda 8-10 dəqiqə qaynadır və aşısüzəndə süzürük. Süzölmüş xəngəli nimçələrə çəkir, üstünə hazır isti qovurma yığır, ərinmiş yağ töküüb süfrəyə veririk.

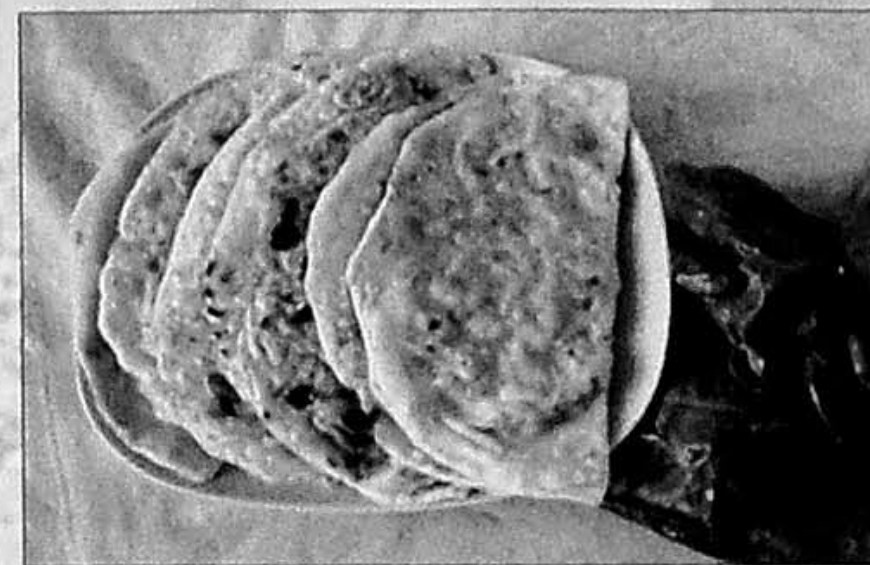
Ayrıca qabda döyölmüş ətinə sarımsaq, qatıq və ya ovulmuş qoyun pendiri verilir.

Ərzaqlar: 100 qr. qoyun əti, 100 qr. buğda unu, 5/1 əd. yumurta, 20 qr. ərinmiş yağ, 3 qr. sarımsaq, 50 qr. qatıq, 30 qr. soğan, zövqə görə zəfəran, duz, istiot.

ƏT QUTABI. Yumşaq mal və ya qoyun ətinin xırda parçalara doğrayır, duz, istiot, soğan vurur, suda isladılmış və əzilmiş lavaşana, nar mövsümündə isə lavaşana əvəzi giləlanmış nar qatıb yaxşıca qarışdırırlar. Ayrıca ələnmiş buğda unundan bir qədər duzlu su ilə bərk xəmir yoğurur, xırda kündələr tutub 15-16 sm diametrdə nazik yuxalar yayırlar. Dairəvi yuxanın bir yarısına döyölmüş əti (farş) yayır, o biri yarısı ilə ətin üstünü örtürlər. Aypara formalı xəmirin kənarlarını xırda bükərək yapışdırırlar. Qızardılmış tavada qutabın hər iki üzünü yağda qızadırlar. Hazır qutablar qurumasın deyə onları üst-üstə yığırlar. Qutablar süfrəyə isti-isti verilir. Yanında ayrıca qabda sumaq və qatıq verilir.

Ərzaqlar: 150 qr. buğda unu, 150 qr. qoyun və ya dana əti, 30 qr. baş soğan, 20 qr. nar, 30 qr. ərinmiş yağ, 5 qr. sarımsaq, 50 qr. qatıq, zəfəran, istiot.

GÖYƏRTİ QUTABI. Turşəng, ispanaq, keşniş, şüyüd və göy soğanı arıdır, soyuq suda təmiz yuyur və xırda doğrayır, duz, istiot vuraraq yaxşıca qarışdırırlar. Ələnmiş buğda unundan su ilə bərk xəmir yoğurur, xırda kündə tutub 14-15 sm diametrində (ət qutabında olduğu kimi) nazik yayırlar. Xəmirin yarısına göyərti qoyur, ikinci yarısını da üstünə çevirib qıraqlarını incə formada birləşdirirlər. Sonra tavada və ya sacda hər iki tərəfini qızadırlar. Nimçələrə yığır, üstünə kərə yağı çəkirlər. Yanında piyalədə təzə şirin qatıq verirlər.

Ərzaqlar: 100 qr. buğda unu, 50 qr. turşəng, 50 qr. ispanaq, 20 qr. keşniş, 20 qr. şüyüd, 50 qr. qatıq, tama görə duz, istiot.

ŞƏKƏRBURA. Xəmir mayasını 30-35 dərəcəyə qədər isidilmiş üzlü süddə əridir və azacıq duz vururlar. Ayrıca qaba un töküüb, maya vurulmuş süd, yumurta, ərinmiş yağ və zəfəran suyu qatıb bərk xəmir yoğururlar, üstünü örtüb 1-1,5 saat

ərzində acımaq üçün isti yerdə 30-35 dərəcə hərarətdə saxlayırlar.

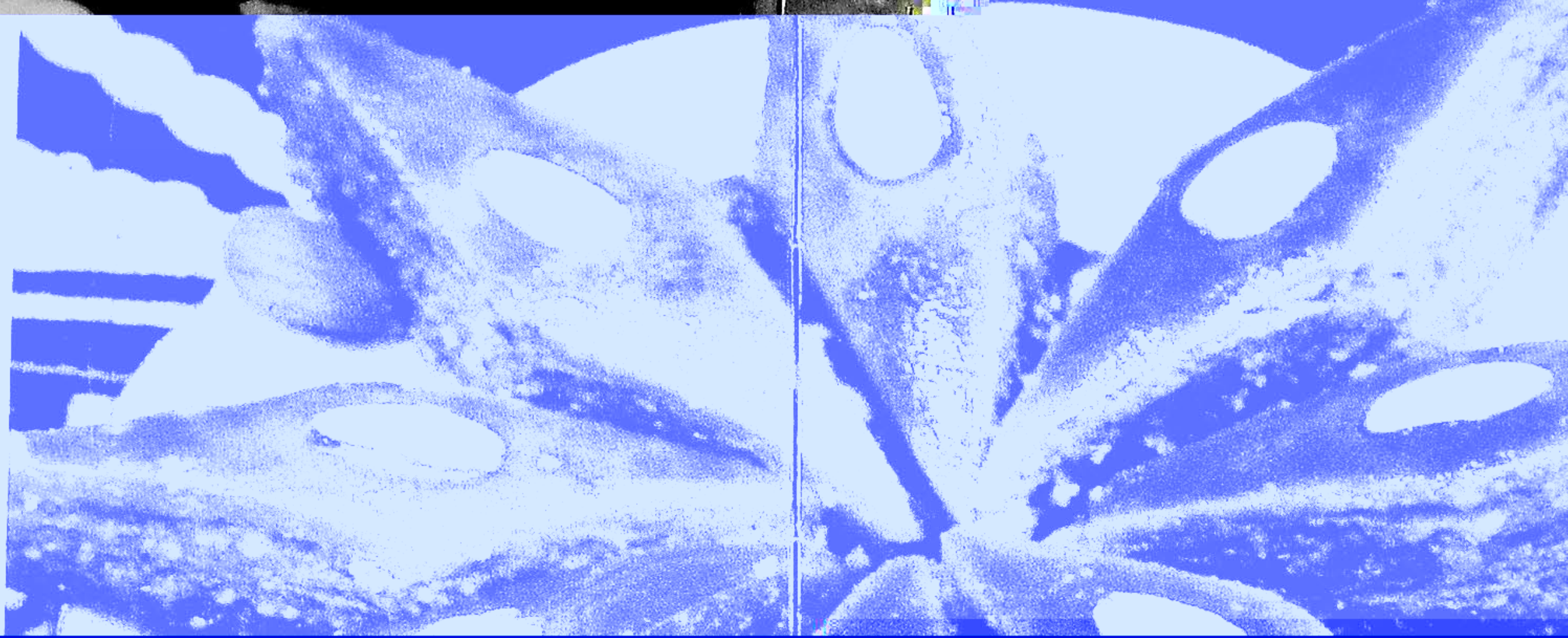
Xəmir gəldikdə onu kündələyib 2 mm qalınlıqda yayırlar. Sonra yayılmış dairəyə iç qoyub qıraqlarını yiv şəklində bururlar. Şəkərburanı sol əlin ovçunda tutaraq sağ əli ilə kiçik maqqaşla bir üzündə müxtəlif naxışlar salırlar. Şəkərburanı çuqun tavada və ya dəmir təbəqələr üzərində azacıq qurudurlar. Sonra sobada 180-200 dərəcədə 20-25 dəqiqə bişirirlər. Bişəndən sonra sobadan çıxarıb soyudurlar.

İç hazırlamaq üçün şirin badam ləpəsini qaynar suya tökürlər 5-8 dəqiqə pörtürlər. Sonra qabığını çıxardıb azacıq qurudaraq ət maşınının xırda gözündən keçirirlər və 1:1 nisbətə şəkər tozu və döyölmüş hil ilə qarışdırırlar.

Qeyd: Badam əvəzinə qovrulmuş fındıqdan da istifadə etmək olar.

Ərzaqlar: Əla növ buğda unu - 500 qr., ərinmiş yağ - 150 qr., üzlü süd - 200 qr., 2 ədəd yumurta, maya - 20 qr., badam və ya fındıq ləpəsi - 400 qr., şəkər - 400 qr., hil - 0,5 qr., zəfəran - 0,5 qr., duz.

BAKİ PAXLAVASI. Paxlavanın xəmiri və içi şəkərburanınki kimi hazırlanır. Xəmərdən kündələr qayırıb 0,5 mm qalınlığında yayırlar. Tavanın və ya sininin dibinə yağ sürtüb yayılmış yuxanı salırlar və üzərinə 3-4 mm qalınlığında iç tökürlər. İçin üstündən yenə 0,5 mm qalınlığında yuxa salıb yenə iç səpirlər və bu qayda ilə əməliyyatı yuxa qurtarana kimi təkrar edirlər.

Göy tamahı yerə salıb,
Qurşaq-qurşaq bərə salıb,
Yaz işığı birə salıb,
Qışın kürkünə, kürkünə...

Gəvənlər [Gəvənlər](#)

Ruhumu şərbət hava
Bərəyə, bəndə çəkir.
Çağır doğma yuva -
Yaz məni kəndə çəkir.

Qanımda kef cücərir,
Qəm atın gəndə çəkir.
Yoluma lələ sərir,
Yaz məni kəndə çəkir.

Anıək gül-çiçəyə,
Şəkərə, qəndə çəkir.
Qoşub əlçim küləyə
Yaz məni kəndə çəkir.

Ən ulu ruh diridi
İlikdi, qandı çəkir.
Ölüm-İtim yeridi -
Yaz məni kəndə çəkir.

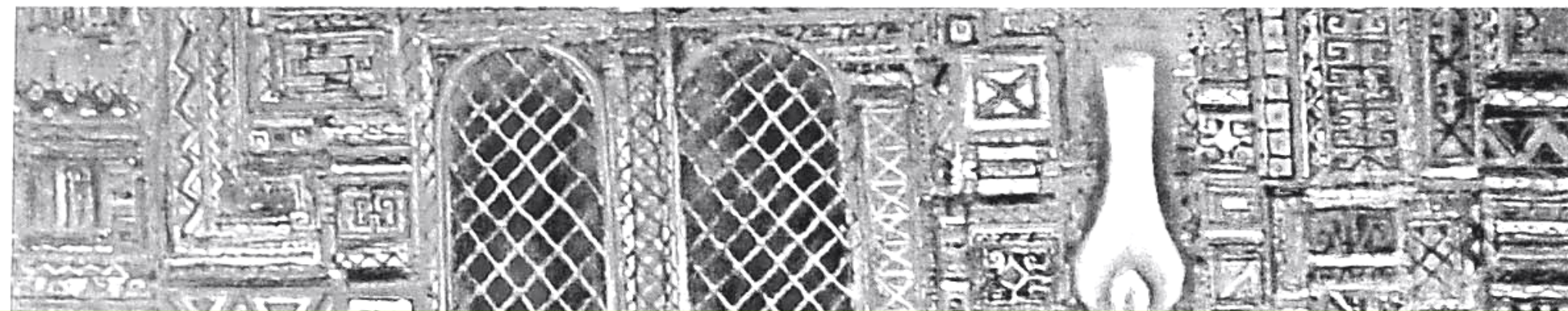
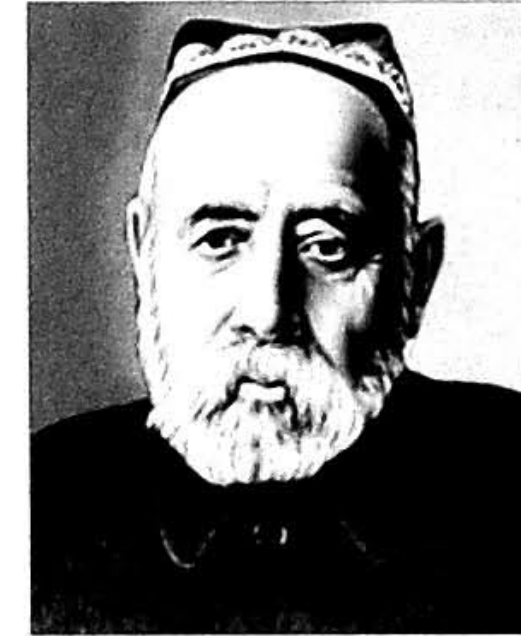
Nə suçun var, yumağa
Çəsmələr anda çəkilir,
Qanadım var uçmağa -
Yaz məni kəndə çəkir.

Bu səadət yükünü
Tay hansı bəndə çəkir?
Üzümdən nur tökülür -
Yaz məni kəndə çəkir.

NOVRUZ YAZILARI**Novruz Bayramı tarixi, ədəbi, mədəni örnəklərdə**

Novruz bayramı haqqında yazan müəlliflərin bir neçəsinin məqalələrindən yığcam parçaları təqdim edirik. Seçmələr “Novruz bayramı” ensiklopediyasından alınmışdır.

Şumerlərin tarixi mədəni abidəsi olan “Gilqamış” dastanından bəlli olan bilgiyə görə Bahar bayramının gəlişi dünya sivilizasiyasının qədim beşiyini quran şumerlər tərəfindən qeyd olunmuşdur. Onlara görə yazın gəlişi ilə yeni il başlanır. Şumerlər bol-luq, bərəkət, əkinçilik, maldarlıqla bağlı olan bu bayramı bir neçə gün qeyd etmişlər. X-XI əsrlərdə yaşamış məşhur Şərq alimi Əbu Reyhan Biruni əsərlərində Azərbaycan və Novruz Bayramı haqqında söz açmış, bu bayramın həyat bayramı olduğunu yazmış, onu nəsillərdən nəsillərə ötürülən yadigar adlandırmışdır.

**İOSİF SAMUİLOVİÇ BRAGİNSKİ,
şərqşünas alim**

Braginski İosif Samuiloviç (1905-1986) - şərqşünas alim, Tacikistan Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü (1951). Tacikistanın əməkdar elm xadimi. Əslən bəkili olan İ.S.Bra-

ginski 1931-ci ildə Moskva Şərqşünaslıq İnstitutunu bitirdikdən sonra bütün yaradıcı ömrünü Şərq xalqları ədəbiyyatı tarixinin ümumi-nəzəri məsələlərinin öyrənilməsinə həsr etmişdir. İ.S.Braginski Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyəti ilə bağlı xeyli dəyərli fikirlər söyləmişdir. Alimin 1967-ci il mayın 20-də “Ədəbiyyat və İncəsənət” qəzetində dərc etdirdiyi “Bahar bayramı haqqında” məqaləsi də elə bu istəkdən doğmuşdur. Məqalə azacıq ixtisarla verilir:

Uzaq keçmişdən bizə yadigar qalmış ən parlaq, ən gözəl bayramlardan biri bütün əkinçi xalqlara bu və ya başqa şəkildə məlum olan bahar bayramıdır. Bahar bayramı və digər belə bayramlar ətrafında hər bir xalq özünəməxsus poeziya və mərasim

nəğmələrini, xüsusilə, kəndlərdə biz hələ kiçik yaşlarımızdan eşitmişdik.

Azərbaycan kəndlərində, tacik qışlaqlarında, Ukraynada və Fransada, uzaq Madaqaskarda və Aralıq dənizi sahillərində ilk bahar çiçəkləri haqqında nəğmələr oxunardı. Əlbəttə, bir-birindən bu qədər uzaqda yaşayan kəndlilər həmin nəğmələri nə bir-birindən alır, nə də bu oxşar nəğmələr və mərasimlər haqqında “sözü bir yerə qoyurdular”.

Oxşar nəğmələr və mərasimlər eyni əmək şəraitindən, əkinçi əməyinə eyni münasibətdən yaranırdı, ondan irəli gəlirdi ki, əməkçi insanlar harada yaşayırdı-larsa yaşasınlar, hansı coğrafi en dairəsində qərar tuturlarsa tutsunlar, onların təfəkkür tərz, öz sevinc və kədərini ifadə etmək tərz, oxşar idi. Qədim bahar bayramında, söz yox ki, mövhumat, mərasimlərin qüvvəsinə sadələşmə inam da müəyyən dərəcədə özünə yer tapırdı. Məsələn, kəndlilər inanırdılar ki, su çiləyib yağış səsinə bənzər səs qopartmaqla havanı əkinçinin istədiyi kimi dəyişmək, yağış yağdırmaq olar. Lakin bahar bayramı, eləcə də digər el bayramları əməyə, ilin müxtəlif mövsümlərində əmək prosesləri barədə təsəvvürlərə əsaslanırdı. Bu “bütperəst” bayramlarını qadağan etmək istəyən, amma buna müvəffəq olmayan kilsə sonradan-son-

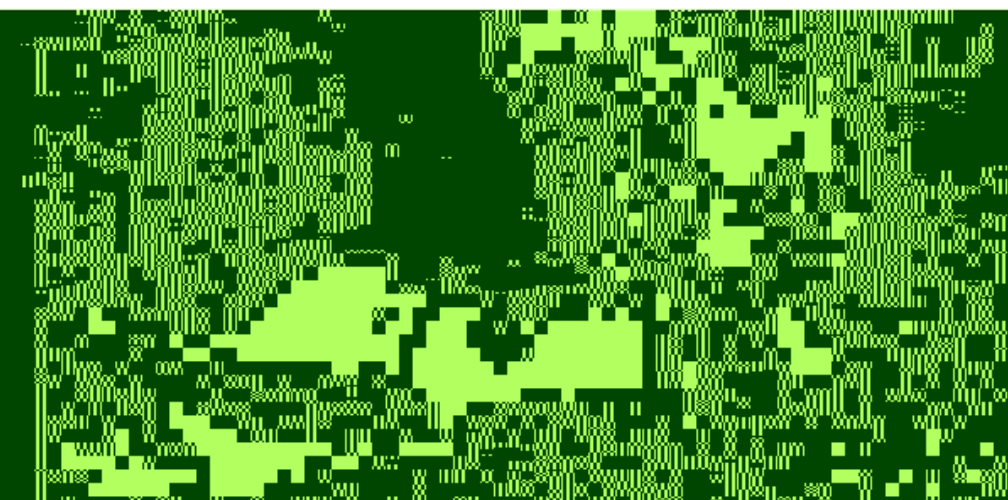
Ən qədim zamanlardan başlayaraq
Azərbaycan

Xəyyama aid edilən kitabda deyilir:

...məndən qatılma. Məndə meydlərdir, pə-
nəsi qədirdi. Məndi və əzəli-bədili yəni
alışubvində bəhəsi gətirdi və bəhəsi qə-
nəsi yəni məndən məndən. İki əzəli-bədili
kəq məndən. Məndən məndən. Məndən
məndən. Məndən məndən. Məndən
məndən. Məndən məndən. Məndən

meydlərə qatılmaq. Məndən məndən. Məndən
məndən. Məndən məndən. Məndən
məndən. Məndən məndən. Məndən
məndən. Məndən məndən. Məndən
məndən. Məndən məndən. Məndən

...məndən məndən. Məndən məndən. Məndən
məndən. Məndən məndən. Məndən
məndən. Məndən məndən. Məndən
məndən. Məndən məndən. Məndən
məndən. Məndən məndən. Məndən
məndən. Məndən məndən. Məndən

gününe tesadüf edir. Bütün

doi:10.1017/S0022292412001609

www.pearsoned.com | www.pearsoned.com.au | Pearson Education

NOTES

Winnipeg, Manitoba, Canada R3S 0V8

YUSİF VƏZİR ÇƏMƏNZƏMİNLI,
Azərbaycanın tanınmış yazıçı-alimi

Xalqımızın təqdir etdiyi adətlərdən ən birincisi, heç şübhə yox ki, Novruz Bayramıdır. Bu bayram o qədər əziz tutulur ki, hətta “Mövludi-Nəbi” belə buna nisbətən yox

mənziləsinə gəlir. Səbəbi aşkardır: Xalq özü yaratdığı bir adəti kənardan gələn və qılinc zoru ilə təlqin olunan bir etiqada tərcih edir. “Biz qılinc müsəlmanıyıq” deyən bir millətin islamiyyətə nə qədər yabançı olduğunu izah etməyə lüzum görülmür və əsrlərdən bəri bütün hücumlara rəğmən təntənə ilə keçirdiyi adət və ayinlərin də nədən irəli gəldiyi aydın bir məsələdir.

Bu günə qədər adət və ayinlərimiz tədqiq sahəsində uzaqda qalmışdır. Az-

Halbuki, qədim Azərbaycan... Tövrət fəlsəfinə tamamilə yabançıdır.

“Bürhani-qate” və bütün İran müəlliflərinin “Novruz”u Cəmşidə mənsub elədikləri tarixi həqiqətdən uzaq görünür. Bir kərə Cəm və mənsub olduğu Pişdadiyan sülaləsi və Firdovsinin qeyd etdiyi əksər adlar tarixi adlar gərək olmasınlar: Yunani-qədim müvərrixlərində başqa-başqa adlar göstərilir və İran abidə və kitabələrinin son tədqiqi yunanların haqlı olduqlarını meydana çıxartdı. Ola bilər ki, sasanilər təşviq etdiyi kimi, onlardan əvvəlki sülalələrdən bir padşah “Novruz”a artıq əhəmiyyət vermiş, lakin bu adətin bir şəxsə isnad edilməsi mənca, doğru deyil. Lakin “Novruz”un Azərbaycan mədəniyyəti məhsulu olduğuna qanəyəm. Buna zəttən “Bürhani-qate”də işarə eləyir. İran mədəniyyətini Midiya və bilxassə Azərbaycan yaratmış və Midiya səltənəti münqəriz olduqda bu mədəniyyət zərdüştiliklə bərabər İrana keçmiş və əsrlərcə pars səltənəti ilə yan-yana azərilər (muğlar) məmləkətin ruhani və mədəni həyatını idarə eləmişlər. (Muğların ruhi

qin edir. Odur ki, qışı Əhrimənin yaradılışı ədd eləyirlər. Zərdüştilik məfkurəsində nurani və sağlam bir aləm təsvir olunarkən orada soyuq və xəstəlikdən əsər omadığı qeyd edilir. Bu fikir xalq ədəbiyyatımızda da əsər buraxmışdır:

Üçü bizə yağdı,
Üçü cənnət bağdı,
Üçü yığıb gətirir,
Üçü vurub dağıdır.

Bu sözlərdən görünür ki, xalqımız da qışı “yağı düşmən” və yazı “cənnət bağı” deyə təsvir eləyir. Eyni fəlsəfəni də zərdüştilikdə görürük: bir tərəfdən yaz təqdir və təqdis olunur, o biri tərəfdən də qışa etiraz edilir. Birinci “fərvərdin” (mart) ayında, ikinci isə “azər” (noyabr)

ayında icra olunur. Qədim Azərbaycanda il yazla başlardı və ayların adı belə idi: Fərvərdin, Ordubehişt, Xordad, Tir, Mərdad, Şəhrivər, Mehr, Aban, Azər, Dey, Bəhmən, İsfəndar. Hər ay otuz günə bölünmüşdü. Ayın birinci günü “Hürmüzd” adlanırdı. “Fərvərdin”in ilk gününə isə “Novruz” deyilirdi. Deməli, “Novruz” ilin və yazın ilk günü deməkdir. Bu gün həyatın oyanmasının, qış kimi müzür düşmənin məğlub edilməsinin bayramıdır. “Novruz” bir rüzumdur: işıq, haqq və həqiqətin qələbəsi deməkdir. Odur ki, ruhunda əbədi həqiqət daşıyan xalq onu təntənə ilə qarşılayır - hər kəs təzə paltar geyir, evlər təmizlənir, şamlar yanır, şirnilər düzülür, masalar çiçək, səməni otu və meyvələrlə bəzənir.

MƏMMƏD SƏİD ORDUBADI,
Azərbaycanın görkəmli yazıçısı

...İlk bahar bayramının nə islam dini,
nə də islamıvətdən əvvəl mövcud olan

Romada bugünkü Azərbaycanda olduğu
kimi, baharın birinci gününü bayram

müxtəlif və cürbəcür şəkillərdə icra olu-
nur və bəzən

HÜSEYNQULU SARABSKİ,
Azərbaycanın görkəmli səhnə ustası

“...Novruza iki həftə, on gün qalmış hər kəs öz halına görə hazır-
lıq görərdi. Qapı-
bacanı əhənglə
ağartmaq, evlə-
rin bayır-bacasını
süpürmək, palaz-
xalçanı çırpıb tə-

mizləmək, evi, otağı səliqəyə salmaq,
yeni ili bir təmizlik içərisində qarşılamaq
ümumi bir adətdir.

Varlı tacir və alverçilərin hazırlığı daha
təntənəli olardı. Onlar bayrama xüsusi
şəkərçörəyi, badamçörəyi, paxlava və
sair bu kimi şirniyyat bişirib hazırlardılar.
Belə şirniyyat bişirməyə imkanı olmayan-
lar bayramı sadəcə xuşgəbarla keçirərdi-
lər.

Bir həftə əvvəldən, istər Aşağıba-
zarda, istərsə də Yuxarıbazarda bir can-
lanma müşahidə edilərdi. Baqqallar
dükənlərini güzgülərlə, Firdovsinin “Şah-
namə”sindən alınaraq ağ parça üstündə
çəkilmiş cürbəcür şəkillər, kağız fanuslarla
bəzədilirdi. Hər dükançı qapısından böyük
bir zəng asardı. Onu çalaraq qışqırır ma-
lını təriflədiyi kimi, yola saldığı müştərisi-
nin arxasınca da o zəngi təkrar çalardı...

Bayram axşamları arvadlar əlvan xon-
çalarla qəbiristanlığa gedərdilər. Qəbiris-
tanda hər kəs öz xonçasını ölüsünün

qəbri üstünə düzərdi... Qəbir üstündə qa-
dınların ürək yandıran oxşama səsləri,
mollaların Quran və yasin oxumaları
ölgün şüalar saçan günəşin dağlar arxa-
sında gizlənməsinə qədər davam edərdi.
Sonra hər kəs öz evinə qayıdardı.

Bayram axşamının gecəsi bütün ailə
evə toplaşardı. Qələmkar süfrə ortalığa
döşənərdi. Evin yuxarı başında uşaqların
atası üçün xüsusi döşəkcə salınardı. Süfrə
üstə hazırlanmış xonçaya əl uzatmağa
kimsənin ixtiyarı yox idi. Kiçikyaşlı uşaq-
lardan birisi ara-sıra xına ilə boyanmış

əlini yemiş götürmək üçün qorxa-qorxa
xonçaya uzatdıqda, böyük bacısı onun əli
üstə vurub yavaş səslə “çək əlini, ağa
döyər” - deyib onu qorxudardı. Evin ki-
şisi icazə verməyincə heç kəs ixtiyarı
yoxdu ki, əlini xonçaya uzatsın.

Kişi isə hələ məşğuldur. O, bir bu-
caqda salınmış qələmkar canamaz üstə
qıraətlə namaz qılır... Namazını bitirdik-
dən sonra “Həvvil haləna ilə əhsənül hal”
duasını oxuyur. Bu halda 18 yaşlı böyük
oğul tələsik evə daxil olub, küçələrdə
tufəng atıldığını, beləliklə, ilin təhvil ol-

duğunu xəbər verir. Ata qoltuğundan
üstü güləbətin çəkili saat qabını çıxarır,
gümüş saatinın qapağını açıb saata baxır,
ilin təhvil olmasına hələ bir neçə dəqiqə
qaldığını bildirir, canamazını büküb yığış-
dırır. İrəli gəlib süfrə başında salınmış dö-
şəkcə üstə oturaraq, arxasına qoyulmuş
nazbalışa söykənir. Hamı xonçanın başına
toplaşdıqdan sonra bir qədər bayram ye-
mişindən yeyir, anaları südlüplöv qaza-
nını yerə qoyur, hər uşağın payını öz
boşqabına tökərək verir. Südlüplöv yeyil-
dikdən sonra süfrə yığılır”.

MƏHƏMMƏDTAĞI ŞAHTAXTLI,
publisist, professor

Bu gün bizim Zaqafqaziya tatarlarının (azərbaycanlıların - red.) çox böyük əksəriyyəti üçün ilin ən təntənəli günüdür. Günün bayram edilməsini özündə tə-

zahür etdirən əlamətlər, xeyli dərəcədə, şərq xristianların - yunanların, gürcülərin keçirdikləri xristian pasxasını xatırladır. Bayram çərşənbə axşamından çərşənbəyədək - bayrama bir gün qalmış başlanır. "İlin axır çərşənbəsi" adlanan bu axşam hər ailə sahibi mütləq meyvə alıb, nəinki təkcə öz ailə üzvlərinə paylayır, həm də qohumlarına, dostlarına hədiyyə göndərir. Axşamçağı, gün hələ batmamış bütün kişilər, qadınlar, uşaqlar qəbir üstünə gedib mərhum qohum-əqrəbalarını yad edir, qəbiristanlıqda halva adlanan şirin Şərq yeməyi paylayırlar.

Günəş batdıqdan sonra bütün evlərin damında və həyətlərdə tonqal yandırılır, tufənglərdən atəş açılır; varlılar fişəng atırlar. Çərşənbə ağır gün, ilaxır - ilin axırı isə ondan betər hesab olunur. Odur ki, çərşənbənin ağırlığını yüngülləşdirmək üçün müxtəlif vasitələrə əl atırlar. Ehtimala görə, axır çərşənbəni quş kimi ötüb keçməyən adam təzə ildə dərd-sərə tutu-

lur. Yüngülləşdirici vasitələr çoxdur. Ən yaxşılardan hesab olunur: əvvəlcə, həyətdə bir-birindən azacıq aralı məsafədə yeddi qalaq odun yandırır, onların üzərindən dayanmadan, nəfəs almadan tullanmaq. Tonqalların üzərindən tullanış onların sayı qədər, yəni yeddi dəfə təkrar edilməlidir. Dan yeri sökülməmiş yuxudan durub, dəyirmanı getmək və səhər açılanadək yeddi dəfə dəyirman daşının altından keçmək də eyni dərəcədə yaxşıdır. Bundan başqa, həm də bir kuzə dəyirman suyu götürüb aparmaq və bu sudan bayram çörəyi bişirmək üçün istifadə etmək lazımdır.

İlin müəyyən vaxtında evlərin damlarında və həyətlərdə tonqal yandırılması adətinin mənşəyini müsəlmanlar belə izah edirlər: evlərin damında şölələnən tonqallar ümeyidlər sülaləsinə qarşı üsyana çağırış idi... Ümeyidlərə qarşı üsyan, İmam Hüseynin qətlə yetirilməsi islam tarixində şəxsiz bir faktdır. Lakin belə bir siyasi-dini hadisənin xatirəsi ilə od qalayıb, şölələnən tonqalların üzərindən atılıb keçmək adəti arasında ümumi cəhət nə ola bilər? Nəyə görə atəş məhz ümeyidlərə qarşı üsyan günündə ona yaxınlaşanlara həyatın dərd-sərindən qurtarmaq təminatı vermək xüsusiyyəti kəsb edir? Qədim qiyamçıların misilsiz ehtiyatsızlığa yol verərək gizli surətdə bir yerə toplaşmaları, qiyamın digər üzvlərinə də məlumat vermək, onları bir yerə cəmləmək məqsədi ilə evlərin damlarında tonqal yandırmaları - belə bir gur reklamdan

■ Kosaya
salam
verdinmi?

istifadə etmələri nə dərəcədə ağıla batandır?

Zənnimizcə, ilin axır çərşənbəsinin bayram edilməsi öz-özlüyündə mövcud bir adətdir. Hüseyn tərəfdarlarının üsyanı ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Çərşənbə üsyandan əmələ gəlməmişdir.

Həyatın dərd-sərindən və hər cür bəlalardan qurtarmaq üçün yanar tonqallar üzərindən atılıb keçmə farsların və onlarla din, əxlaq, adət və dünyagörüşü birliyi zəminində qaynayıb qovuşmuş Zaqafqaziya tatarlarının (azərbaycanlıların - red.), yaxud, daha doğrusu, istər rus təbəələri olsun, istərsə də fars, Azərbaycan canişinliyində məskunlaşmış Azərbaycan türklərinin islamaqədərki adətlərinin labüd qalığıdır. Xalqlar dinini, dövlət quruluşunu daha tez dəyişir, nəinki əsrlər boyu müqəddəs tutduqları adətlərinin ən kiçik təfsilatından imtina edirlər.

Din dəyişilərkən yeni məzhəb qərarlaşanaqədər artıq formalaşmış olan adətlər təzə dini əqidələrin hökmranlığı altında yaşarlığını qoruyub saxlamaq üçün yeni şəraitin düsturlarına uyğunlaşır, öz mənşəyindən uzaqlaşır kökünü yeni dinə məxsus rəvayətlərdən biri ilə əlaqələndirir.

Dövlətlər, millətlər və xalq fərdiyyəti haqqında anlayışlar yalnız sivilizasiyanın inkişafı nəticəsində dini etiqadların asılılığından çıxıb, əsl mahiyyətini üzə çıxarır. Az inkişaf etmiş bir xalqda mömin adamın mənəvi varlığı üzərində hökmranlıq edən qüvvə yalnız dindir; xalq onun fəaliyyətinə təsir göstərən başqa amilləri qəbul etmir. Ona bütün fəaliyyətində dini ənənələrlə birbaşa və ya dolayısı yolla bağlı göstərişlər lazımdır. İslam şəriətində axır çərşənbənin bayram edilməsi barədə göstəriş yox idi. Bununla belə, xalq bay-

MƏMMƏDHÜSEYN TƏHMASİB,
görkəmli folklorşünas-əlim

Aydındır ki, əgər bu bayram, doğrudan da dördüncü xəlifənin xilafətə keçdiyi gə-

davam edir. İkincisi, xalqın öz ifadəsi ilə
deyilsə, “qısqın oğlan çağıdır”dır ki, Kicik

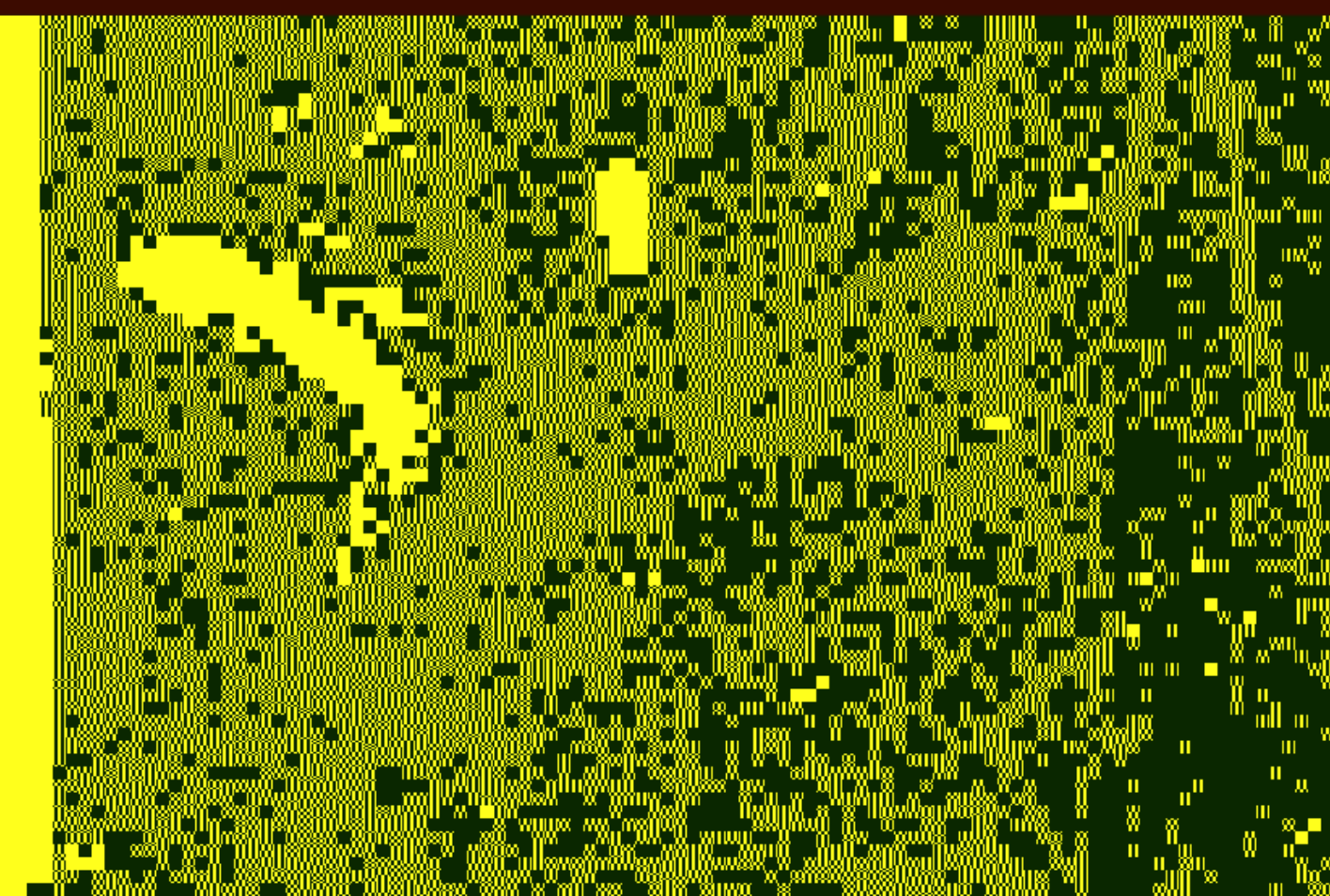
xəbərdarlıq əlaməti daşıyırdı. Halbuki
mərasimdə bu ünsürlərin nisanələrində

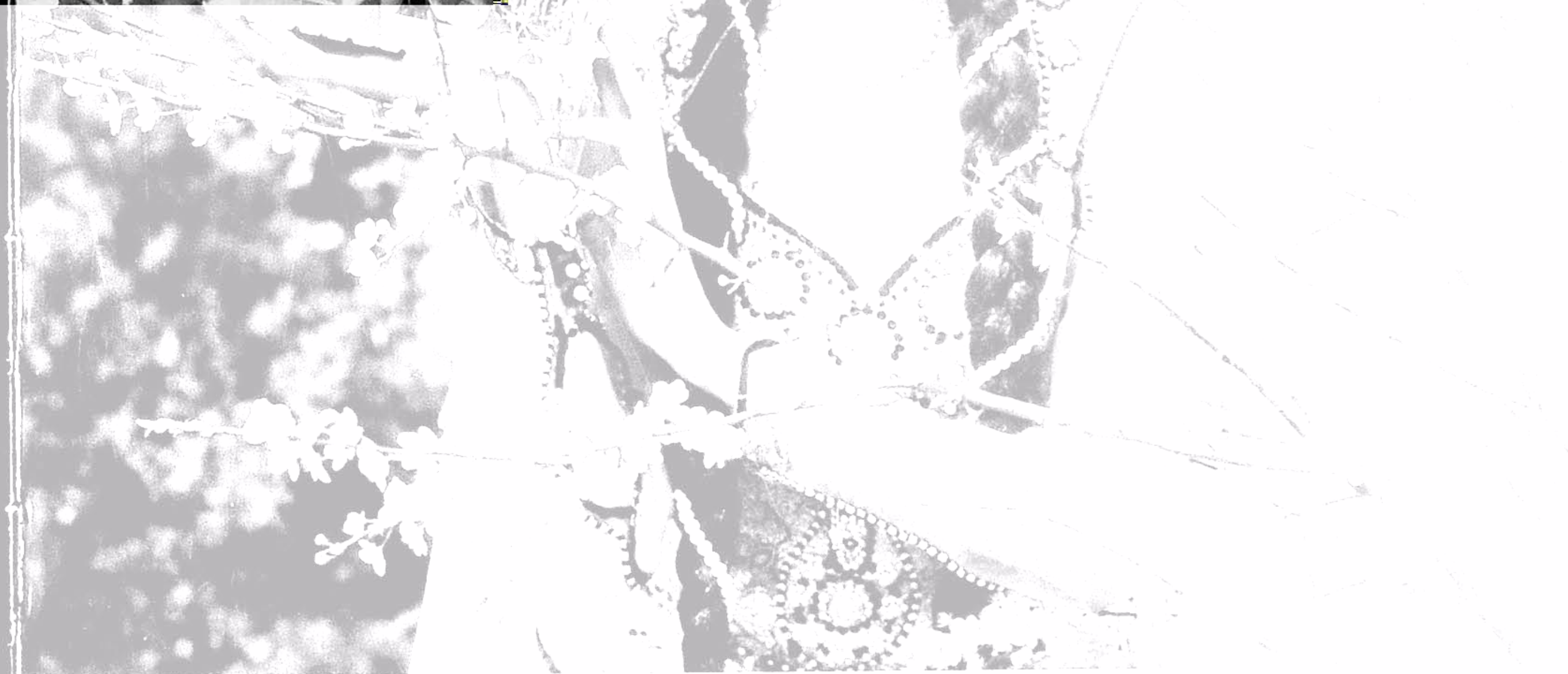

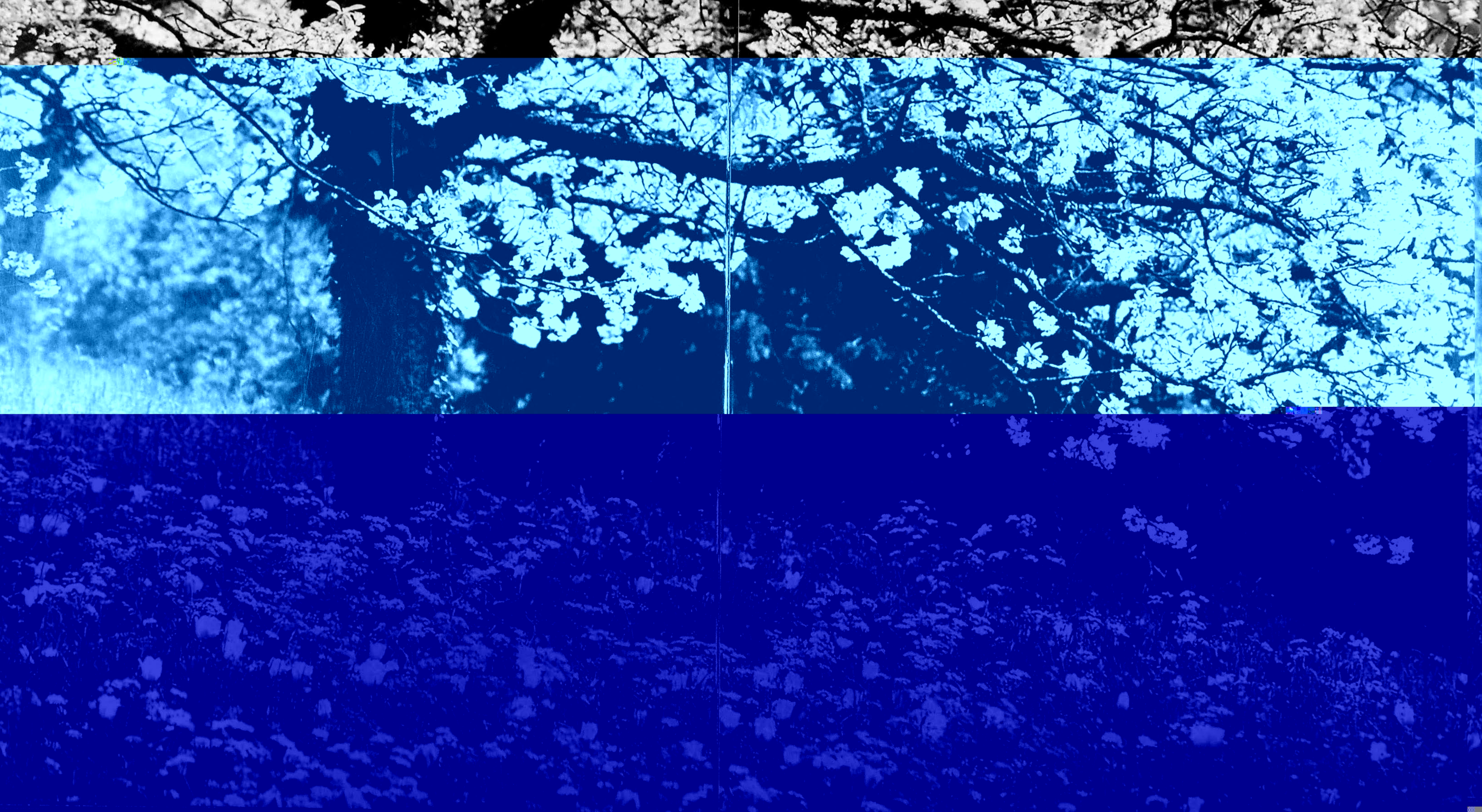
1. **Identifikasi masalah** yang dihadapi dalam penelitian.
 2. **Penyusunan landasan teori** yang berkaitan dengan masalah yang diteliti.
 3. **Penyusunan hipotesis** yang akan diuji dalam penelitian.
 4. **Penyusunan instrumen** yang akan digunakan untuk mengumpulkan data.
 5. **Penyusunan prosedur** yang akan digunakan untuk melaksanakan penelitian.
 6. **Penyusunan jadwal** yang akan digunakan untuk melaksanakan penelitian.
 7. **Penyusunan anggaran** yang akan digunakan untuk melaksanakan penelitian.
 8. **Penyusunan laporan** yang akan digunakan untuk melaporkan hasil penelitian.

[illegible][illegible]

The following information was obtained from the records of the Department of Health and Human Services, Division of Public Health, Bureau of Disease Prevention and Control, regarding the investigation of the outbreak of hepatitis A in the United States during the period from January 1980 to December 1981.

Dərələrə duman, çən
Yetir, özün bilərsən...
Kimə nə istəyirsən
gətir, özün bilərsən!
Dünyanın başına tök
ətir, özün bilərsən,
Keçəlin başına tük
bitir, özün bilərsən -
Amma ki, gəl, ulu yaz,
Gəl ki, gecikmək olmaz...

Buludu yelpikləyib
Şum üstünə cuna çək,
Xalça, palaz, ıpliyi,
yorganı eyvana çək,
Qayadakı kəkliyin
ayağına xına çək,
Evini yıx təkliyin,
kөнülləri günə çək,
Amma ki, gəl, ulu yaz,
Gəl ki, gəlməsən olmaz!

Yalın ağacdən çıxır
payızın buynuzları,
Sarılıb duman öpür
öpülməmiş qızları...
Əvvəl xəzəli süpür,
sonra sındır buzları,
Yetimə yemlik gətir,
xəcil et qansızları -
Amma ki, gəl, ulu yaz,
Gəl ki, gəlməsən olmaz...

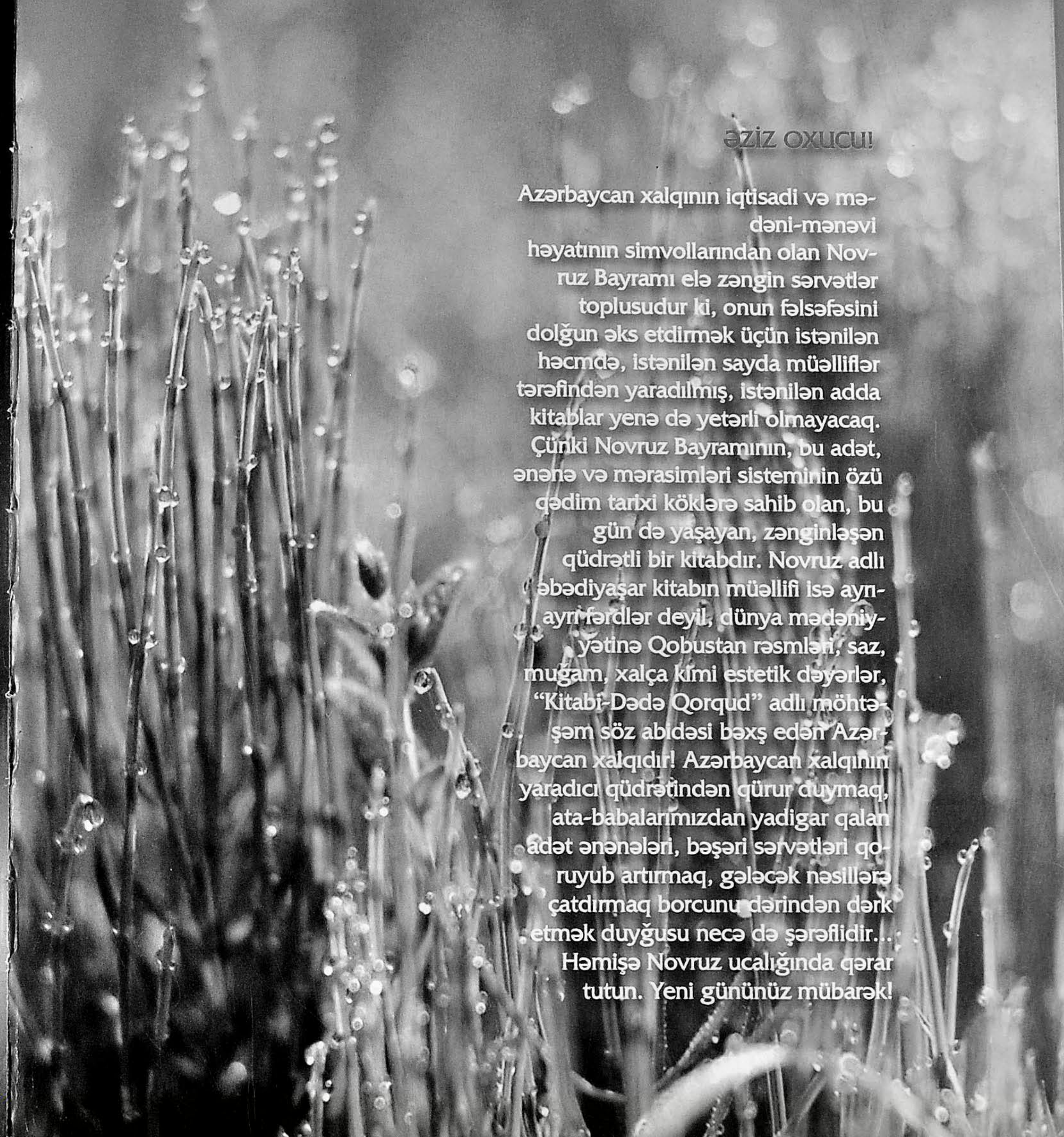
Gəzləmə qapı-qapı
sahibsiz pişik kimi,
Hanı anam - baham -
Ev kimin, eşik kimin?!
Ələnir yağışların
gözümün yaşı kimi.
Anam yatan torpağı
yırğala beşik kimi -
Tez elə gəl, ulu yaz,
Gəl ki, gəlməsən olmaz!!!

■ Xarıbülül...

ƏZİZ OXUCU!

Azərbaycan xalqının iqtisadi və mədəni-mənəvi həyatının simvollarından olan Novruz Bayramı elə zəngin sərvətlər toplusudur ki, onun fəlsəfəsini dolğun əks etdirmək üçün istənilən həcmdə, istənilən sayda müəlliflər tərəfindən yaradılmış, istənilən adda kitablar yenə də yetərli olmayacaq. Çünki Novruz Bayramının, bu adət, ənənə və mərasimləri sisteminin özü qədim tarixi köklərə sahib olan, bu gün də yaşayan, zənginləşən qüdrətli bir kitabdır. Novruz adlı əbədiyaşar kitabın müəllifi isə ayrı-ayrı fərdlər deyil, dünya mədəniyyətinə Qobustan rəsmləri, saz, mugam, xalça kimi estetik dəyərlər, "Kitabi-Dədə Qorqud" adlı möhtəşəm söz abidəsi bəxş edən Azərbaycan xalqıdır! Azərbaycan xalqının yaradıcı qüdrətindən qürur duymaq, ata-babalarımızdan yadigar qalan adət ənənələri, bəşəri sərvətləri qoruyub artırmaq, gələcək nəsillərə çatdırmaq borcunu dərinəndən dərk etmək duyğusu necə də şərəfidir... Həmişə Novruz uralığında qərar tutun. Yeni gününüz mübarək!

Azərbaycan xalq bayramı

NOVRUZ

«Təhsil», Bakı, 2011.

Kitabda Azərbaycanın xalq rəssamları Səttar Bəhlulzadənin, Toğrul Nərimanbəyovun, Arif Hüseynovun, Ağaəli İbrahimovun, eləcə də gənc rəssamların rəsm əsərlərindən, AZƏRTacın və nəşriyyatın fotoarxivindən istifadə olunmuşdur. Şeirlər Vaqif Bəhmənlidir.

Bədii və texniki redaktoru: Abdulla Ələkbərov
Kompyuter dizaynı: Aqil Əmrahov
Korrektoru: Ülkər Şahmuradova

Çapa imzalanmışdır 06.10.2011. Kağız formatı 60x90^{1/8}.
Fiziki çap vərəqi 26. Sifariş 116. Tiraj 1000.

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya» müəssisəsinin
mətbəəsində çap olunmuşdur.

Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 121 A
Əlaqə telefonları: (+994 12) 567 81 28/29;
Faks: (+994 12) 567 82 68
<http://www.tahsilnp.com>
e-mail: info@tahsilnp.com

A24-266228

BAKI - 2011